

ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЦЕЛИТЕ ОТ ЛИСАБОН: КОНКУРЕНТОСПОСОБНА ЛИ Е БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА?

Материали от конференция, организирана съвместно
от Британското посолство, София
и Центъра за икономическо развитие

София, 30 март 2004 г.

Тази брошура се публикува с финансовата подкрепа
на Британското посолство, София.

Изданието е подготвено на основата на материалите от конференцията на тема: "Изпълнение на целите от Лисабон – конкурентоспособна ли е българската икономика?", проведена в София на 30 март 2004 година и организирана от Британското посолство, София и Центъра за икономическо развитие. Това е втора по ред конференция, посветена на програмата от Лисабон и напредъка на България в изпълнението на поставените в нея цели. Изнесените по време на конференцията пауър пойнт презентации могат да бъдат намерени на интернет страницата на Центъра.

Центърът за икономическо развитие е български неправителствен изследователски институт в областта на икономическата политика, създаден през 1997 година. Неговата цел е да подпомага икономическото развитие на България чрез насърчаване на обществената дискусия по икономически проблеми и разработване на варианти на икономическа политика

© Център за икономическо развитие, 2004

София 1408, ул. „Балша" 1, бл. 9
ел. поща: ced@ced.bg
Интернет адрес: www.ced.bg

ISBN 954-9821-32-3

Дизайн и предпечат: „Рекламна къща ФАКТОР" ООД

Печат: „ИКО Бизнес" АД

СЪДЪРЖАНИЕ

ОСНОВНИ ДОКУМЕНТИ.....	5
<i>Резюме на доклада на Европейската комисия пред пролетния Европейски съвет 2004 г.....</i>	<i>6</i>
<i>България и целите от Лисабон, анализ на Центъра за икономическо развитие</i>	<i>27</i>
ИЗКАЗВАНИЯ НА КОНФЕРЕНЦИЯТА	75
<i>Състояние на икономическата реформа в разширяващия се ЕС Ализдър Мъри, директор в Център за европейска реформа, Лондон... </i>	<i>76</i>
<i>Новото в политиката към предприятията и повишаването на тяхната конкурентоспособност Ели Анави, директор, Министерство на икономиката</i>	<i>81</i>
<i>Програмите за заетост и целите от Лисабон Елка Димитрова, директор, Министерство на труда и социалната политика</i>	<i>89</i>
<i>България и Румъния по пътя към Лисабон Драгош Пислару, изпълнителен директор, Група за приложна икономика, Румъния</i>	<i>94</i>
<i>За ролята на държавата Джеомина Турлеа, старши изследовател, Институт за световна икономика, Румъния</i>	<i>98</i>
АКЦЕНТИ ОТ ДИСКУСИЯТА	99

ОСНОВНИ ДОКУМЕНТИ

КОМИСИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ

ПРОГРАМАТА ОТ ЛИСАБОН – РЕФОРМИ ЗА РАЗШИРЕНИЯ СЪЮЗ

ДОКЛАД НА КОМИСИЯТА
ПРЕД ПРОЛЕТНИЯ ЕВРОПЕЙСКИ СЪВЕТ

Брюксел, 21 януари 2004 г.

РЕЗЮМЕ

В продължение на четири години Европейският съюз осъществява Стратегията от Лисабон и това води до неоспорим напредък, извършвайки необходимия преход към конкурентоспособна, създаваща работни места и основаваща се на знания икономика, характеризирана с растеж, социално сплотяване и респект към околната среда.

Настоящият четвърти доклад отразява постигнатия напредък след 2000 г. Той подканва Европейския съвет да оползотвори възможностите, предоставени от икономическото възстановяване и приближаващото разширяване и да даде необходимия тласък за по-нататъшното осъществяване на Стратегията от Лисабон.

Постигнат напредък

Анализът на постигнатия от ЕС и държавите членки напредък се основава на докладите за изпълнение на Общите ръководни насоки на икономическата политика и Ръководните насоки по заетостта, както и на структурните показатели, предложени от Комисията и одобрени от Съвета. Анализът обръща внимание на необходимостта от по-енергично осъществяване на реформата в различните сфери чрез интегрирани стратегии. *Неадекватното изпълнение на Стратегията от Лисабон може да доведе до значителни нетни разходи за Европа*, изразяващи се в намален растеж, забавено повишаване равнището на заетост, нарастваща разлика с някои от големите индустриални партньори в областта на образованието и изследователската и развойна дейност. Проведените от Комисията проучвания и симулации доказаха, че едновременното и интегрирано осъществяване на реформите ще доведе до повишаване на потенциала на Съюза за растеж на БВП в порядъка на 0.5–0.75 процентни пункта през следващите 5 до 10 години.

В допълнение към постигнатия в определени области напредък **докладът ясно посочва, че взетите на европейско равнище мерки представляват само част от формулата за правилно насочване на Стратегията от Лисабон; редица реформи и инвестиции, които са отговорност на държавите членки, все още предстоят да бъдат извършени.** В определени области съществуват значителни проблеми, които задържат изпълнението на цялата стратегия и които спират възстановяването на силния растеж. Нещо повече, най-сериозните забавяния са в трите стратегически области, които са от решаващо значение за растежа: *знания и мрежи; конкурентоспособност на промишлеността и сектора на услугите; активност в напреднала възраст.*

Приоритети за 2004 г.

При положение че предстои такава голяма част от изпълнението на стратегията, **държавите членки трябва твърдо да се ангажират с осъществяване на реформите**, очертани от Европейския съвет в Лисабон. Комисията предлага Европейският съвет да вземе необходимите решения, като наблегне на значението на бързите действия в следните три области:

- ❖ **Повишаване на инвестициите в знания и мрежи** чрез реализация на “Инициативата за растеж”, като се отдава все по-голям приоритет на инвестициите в научноизследователска дейност, образование и обучение.
- ❖ **Укрепване на конкурентоспособността на европейските предприятия** чрез прилагане на по-добро регулиране – особено за промишления сектор – и чрез приемане както на предложението за Рамкова директива за услугите, така и на предложението за План за действие за екологичните технологии.
- ❖ И накрая, **утвърждаване на активността в напреднала възраст**, като се насърчават по-старите работници да останат част от работната сила чрез модернизация на образователната система в посока към образование през целия живот, на организацията на труда и системите на превенция и здравеопазване.

Подготовка за междинния преглед през 2005 г.

Комисията приканва също така Европейския съюз да дефинира рамката и метода на подготовка за **междинния преглед на Стратегията от Лисабон през 2005 г.** От съществено значение е този преглед да насочи вниманието си към изпълнението на програмата и да се опре най-вече на финансовата рамка след 2006 г.

1. ИЗПОЛЗВАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ПРИДВИЖВАНЕ НАПРЕД

В продължение на четири години Европейският съюз осъществява Стратегията от Лисабон и това води до неоспорим напредък с въвеждането на необходимия преход към конкурентоспособна, създаваща работни места и основаваща се на знания икономика, характеризирана с растеж, социално сплотяване и респект към околната среда. Независимо от това, цялостното равнище на изпълнение и постигнатият напредък в държавите членки все още са недостатъчни и все още съществуват сериозни проблеми в някои области, които задържат осъществяването на стратегията като цяло и могат да възпрепятстват възстановяването на силния растеж.

Ето защо Европейската комисия изисква от Пролетния Европейски съвет **да даде свеж импулс** на Лисабонската стратегия и да вземе необходимите решения в стратегическите сектори. Всеки трябва да бъде ангажиран с осигуряването на възможности за осъществяване на промяната. 2004 година предлага на Съюза възможности в тази насока, които той трябва да не пропусне, ако иска да осъществи напредък.

1.1. Капитализация на базата на настоящия икономически възход

Икономическият ръст в Съюза през 2003 г. (0.8%) остана на разочароващо равнище за трета поредна година. През последните три години средният годишен темп на растеж е от порядъка на 1.25% в сравнение с 2.7% за втората половина на 90-те години. Независимо от това, в резултат от благоприятните условия, създадени от макроикономическата политика, стабилно намаляваща инфлация, задържане на стабилни лихвени проценти, известен напредък в структурните реформи и понижена геополитическа несигурност, доверието на икономическите субекти започва да се възвръща, международната среда се подобрява и инвестиционният климат става все по-добър.

Следователно възстановяването, което започна през втората половина на 2003 г., трябва да продължи и да набира скорост през цялата 2004 г. Реалният темп на ръст на brutния вътрешен продукт може да се повиши до 2% през тази година и да се приближи до 2.5% през 2005 г.¹. Налице е вероятност за възраждане с по-устойчив растеж в европейската икономика в краткосрочен план, като по този начин се даде свеж импулс на фронта на заетостта.

1.2. Извличане на ползи и от добавения импулс на разширяването

Пролетният Европейски съвет ще се проведе по-малко от четиридесет дни преди разширяването на Съюза на 1 май 2004 г. От сега нататък изпълнението на **Лисабонската стратегия ще включва и десетте нови държави членки**, обхванати в настоящия доклад и от структурните показатели, наред със сегашните държави членки.

Разширяването трябва да бъде посрещнато с доверие. Влизането на тези нови държави членки в Съюза ще помогне за стимулирането на европейската икономика благодарение основно на техния потенциал за растеж (средно 4% годишно), производителност и способност за привличане на инвестиции. Освен това създаването на вътрешен пазар от 450 милиона потребители, 300 милиона от които използват еднаква валута, ще доведе до по-високи равнища на търговия вътре в Общността и ще

¹ SEC (2003) 1222, окончателен, Есенни икономически прогнози 2003–2005

създаде нови възможности за инвестиции и индустриална организация, която ще извлече ползи от активите не само на сегашните, но и на новите държави членки.

Чрез дефиниране на общи цели **Стратегията от Лисабон трябва да даде мощен импулс на елементите на сближаване и интегриране, стоящи в основата на разширяването.** Така тези цели остават изцяло валидни и от съществено значение за цялостното развитие на Съюза.

Друг момент, на който трябва да се наблегне, е, че Лисабонската стратегия може в известен смисъл да се разглежда като продължение на структурните реформи, извършени вече от тези страни за период от десет и повече години, като катализатор за работата, която предстои да бъде извършена, за да се постигнат сегашните стандарти и резултати на Съюза. Основата, която обаче тези нови държави членки трябва да положат в няколко области, не трябва да прикрива техните добри индивидуални резултати в други области, които понякога са по-добри от тези в сегашните държави членки. Нещо повече, тези бъдещи държави членки притежават по-голям потенциал за усъвършенстване – и по-добър шанс да наваксат – благодарение най-вече на по-големия си растеж и по-високите нива на инвестиции. **Чрез своя опит в реформите и желанието си да продължат този процес, тези страни ще дадат ценен принос** на Стратегията от Лисабон и нейния политически начален тласък.

Икономическият подем и разширяването, следователно, предлагат на Съюза потенциално благоприятна ситуация, която той трябва да използва най-пълно. **Това означава, че и сегашните, и бъдещите държави членки трябва по-твърдо да се ангажират** с изпълнението на Лисабонската стратегия и постигането на нейните цели.

2. АНАЛИЗ НА НАПРЕДЪКА КЪМ ЦЕЛИТЕ ОТ ЛИСАБОН

От март 2000 г. насам Лисабонската стратегия е осигурила на Съюза ефективен управленски инструмент и подходяща рамка за действие за постигане на целите ѝ. Доказателство за това е цялостният напредък, постигнат през тези четири години досега.

ЦЯЛОСТЕН НАПРЕДЪК СЛЕД 2000 Г.

- След 1999 г. са създадени над шест милиона работни места, което повишава общото равнище на заетост от 62.5% на 64.3 % през 2002 г. Освен това дългосрочната безработица в Европа е спаднала рязко от 4% през 1999 г. до 3% през 2002 г. И накрая, провежданите понастоящем реформи на пазара на труда започват вече да носят плодове, като заетостта поддържа относително добри позиции при заплахата на по-ниския ръст.
- Някои ключови пазари бяха изцяло или частично отворени за конкуренцията: пазарите на телекомуникациите, железопътния товарен превоз, пощенските услуги, електроенергията и газта. Този процес прави възможно модернизирането на тези пазари и стимулира повишаването на качеството на услугите, както и съкращаването на разходите, без това да има отрицателен ефект върху заетостта. Нещо повече, единното европейско въздушно пространство ще стане реалност от тази година, което ще способства за намаляване на закъсненията и задръстванията във въздушния транспорт.
- Основаната на знания икономика се превръща в реалност с мощното навлизане на Интернет в 93% от училищата, както и във фирмите, публичната администрация и домакинствата, и благодарение на постепенното развитие на Европейската изследователска зона.
- Подходът на устойчивото развитие присъства все по-активно при разработването на политиката. Няколко държави членки пристъпиха към реформа на системите/схемите на пенсионно осигуряване, за да се справят със застаряващото население. По подобен начин действията на Общността обръщат все по-голямо внимание на опазването на околната среда.
- И накрая, работата, извършена през първите четири години, позволи приемането на около стотина регламента, директиви и програми – в различни области, но всички насочени към постигане целите от Лисабон.

Независимо обаче от тези първоначални положителни и окуражаващи резултати, има още много да се направи, за да се постигнат целите, които Съюзът сам си е поставил за 2010 г. Анализът на постигнатия напредък² осветлява относително положителните развития, но и основните проблеми, които спешно трябва да бъдат решени. Те се потвърждават също и от докладите по изпълнението на Общите ръководни насоки за икономическата политика и Ръководните насоки за заетостта³, както и от становището на Европейския икономически и социален комитет, представено миналия декември.⁴

² Този анализ е частично базиран на 14-те структурни показателя, предложени от Комисията (COM 2003/585), приети от Съвета на 8 декември. Целият набор от структурни показатели може да се види на: <http://forum.europa.eu.int/irc/dsis/structind/info/data/index.htm>

³ COM (2004) 20 окончателна и COM (2004) 24 окончателна

⁴ Вж. Становище на Европейския икономически и социален комитет 16986/2003

Анализът на Комисията посочва *четири фактора: необходимостта публичните финанси да бъдат жизнеспособни, незадоволителния принос на заетостта и производителността към растежа, разочарващото развитие на вътрешния пазар и накрая, липсата на устойчивост на растежа.*

2.1. Осигуряване жизнеспособност на публичните финанси

За да не бъде застрашен зараждащият се растеж и да се осигури подходяща икономическа среда за неговото развитие, от съществено значение е да се **поддържа стабилна макроикономическа рамка**. По-конкретно, фискалната политика в Съюза трябва да продължи да се основава на Пакта за стабилност и растеж. Такова управление на бюджетната политика може да помогне за поддържане на растежа чрез стабилизиране на инфлацията, намаляване на държавния дълг и укрепване доверието на потребителите и инвеститорите.

Трябва да се работи още много, за да **станат националните публични финанси жизнеспособни** в средносрочен и дългосрочен план, за да се гарантира устойчиво развитие на икономиката, така че да се справим с демографските тенденции. Ако темповете на имиграция останат постоянни, свиването на работната сила, придружено с цената на застаряването на населението, вероятно ще снижи икономическия растеж до под 2% в дългосрочен план. Най-малко половината от държавите членки са изправени пред риск в това отношение: през 2003 г. средното равнище на държавен дълг в Европейския съюз по предварителни данни се повишава до 64.1% от БВП, като шест от държавите членки надхвърлят определената стойност от 60% от БВП.

2.2. Заетостта и производителността все още са недостатъчни за растеж

Растежът в Европа остава нисък през последните три години. В резултат, относителното равнище на брутния вътрешен продукт на глава от населението в Съюза остава непроменено през 2003 г. Съюзът не може да настигне САЩ, като нашият БВП на глава е 72% от този на американския ни партньор.

Ефектите от икономическия спад обаче сега се усещат върху заетостта. Евророната отбеляза загуба на около 200 000 работни места (в нетно отношение) през 2003 г. – това е първият спад от 1994 г. насам. Предвид мудното възстановяване и някои упорити закостенелости за 2004 г. се предвижда създаването на много малко работни места и равнището на безработица ще продължи да се повишава леко до **8.2% през 2004 г.** (9.1% в Евророната), **преди да се насочи надолу през 2005.** Понастоя-

щем равнището на заетостта е все още твърде ниско и страните членки трябва да положат още усилия за постигане на набелязаните цели.

- Общото равнище на заетост се установи на 64.3% през 2002 г. при 62.5% през 1999 г. Независимо от повишението от 1.8 пункта за три години, то няма да успее да достигне междинното целево равнище от 67% за Съюза като цяло през 2005 г.
- Тенденцията в равнището на заетост сред работниците на възраст от 55 до 64 години е наистина тревожна. Подобренито с три пункта от 1999 г. насам до 40.1% през 2002 г. е недостатъчно, необходими са още около седем милиона работни места, за да постигне тази възрастова група целевото равнище от 50% през 2010 г.
- Равнището на заетост при жените нараства пропорционално по-бързо от средния процент на заетост, като по този начин допринася донякъде за затваряне на сериозната структурна разлика. Увеличението от 2.7 пункта за три години – 55.6% през 2002 г. – означава, че целта от 60% през 2010 остава реалистична.

Производителността, вторият фактор за растежа, също не дава все още достатъчен принос. **Темпът на растеж на производителността на едно заето лице** в Европа спада от средата на 90-те години насам и сега се **колебае между 0.5% и 1%** (при 2% в САЩ). В резултат усилията на Европейския съюз да настигне САЩ са в застой. Най-добри резултати имат Люксембург, Ирландия и Белгия.

Ниският растеж на производителността в Европа като цяло се дължи на **два главни фактора: 1) приносът на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) е много нисък и 2) инвестициите са недостатъчни**. Усилията на Съюза да повиши своята производителност трябва да се съсредоточат върху тези приоритети, за да останем конкурентоспособни на САЩ, както и в по-глобален мащаб по отношение на другите партньори, по-конкретно Китай и Индия.

В това отношение **Европейската инициатива за растеж и програмите “Бърз старт”**, на които Европейският съюз даде зелена светлина, са основни лостове за отключване на инвестициите за секторите на инфраструктурата и знанията.

ПРОГРАМАТА "БЪРЗ СТАРТ"

Програмата "Бърз старт" е в сърцевината на Европейската инициатива за растеж. Тя е насочена към мобилизиране на политически ангажи-мент и ресурси в подкрепа на приоритетни инвестиционни проекти от общоевропейски интерес. Тази програма, която може да се развие по-нататък, ако и други проекти се придържат към заложените критерии, обхваща 54 "готови за старт" трансгранични инвестиционни проекта, избрани съвместно с Европейската инвестиционна банка след задълбочена оценка на приоритетите и потребностите на базата на обективни и ясни критерии и вземайки предвид потенциалните финансови източници на равнището на Общността и на отделните държави.

- 31 проекта за 38 млрд. евро до 2010 г. за трансграничните участъци на транспортната мрежа от TEN (транспортни, енергийни и телекомуникационни мрежи). Не се определят нови приоритети, а сегментите, готови за стартиране в рамките на 3 години.
- 15 проекта за 10 млрд. евро до 2010 г. в ключови енергийни проекти от TEN.
- 8 проекта за 14 млрд. евро за бързоскоростни и мобилни телекомуникационни мрежи, изследователска и развойна дейност и иновации.
- Общо 10 млрд. евро годишно (6 млрд. евро от ЕС и национални бюджетни източници, т.е. около 0.05% от БВП на Съюза). Съотношение 60:40 между публично и частно финансиране. Частното финансиране се нуждае от регулаторни реформи и новаторски финансови инструменти от бюджета на ЕК и от групата на ЕИБ. Малко е полето за по-нататъшно преразпределение в рамките на съществуващата финансова рамка.

Инвестициите – както публични, така и частни – в човешки капитал, са все още недостатъчни. Докато равнището на публичните разходи за образование като дял от БВП в Съюза (4.9%) е сравнимо с това в САЩ (4.8) и дори по-високо от това в Япония (3.6%), равнището на частни инвестиции е значително по-ниско⁵. Частният сектор допринася три пъти повече в Япония и пет пъти повече в САЩ, отколкото в Европа. Последните изследвания показват, че една допълнителна година образование може да повиши съвкупната производителност с 6.2% за типична европейска страна. Това повишение е особено забележимо в Южна Европа, като достига 9.2% в Португалия⁶.

Просто повишаване на цялостното равнище на инвестиции в човешки ресурси няма да бъде достатъчно - налице е ясна **потребност да се инвестира по-ефективно**, т.е. да се определят онези области на образованието и обучението, които създават най-висока възвращаемост, и да се инвестира в тях⁷. В тази връзка Съветът прие миналия

⁵ SEC (2003) 1222 окончателно, Есенни икономически прогнози 2003–2005

⁶ Източник: Human capital in a global and knowledge-based economy: A. de la Fuente and A. Ciccone. Research for DG Employment and Social Affairs

⁷ Вж. Investing Efficiently in Education and Training: an Imperative for Europe, COM 2002/779 and The EU Economy: 2003 Review (Chapter 4 on Education, training and growth) ECFIN/391/03

май референтни равнища, за да организира реформата на системите за образование и обучение. Съвместният доклад на Съвета и Комисията пред Пролетния Европейски съвет показва, че Съюзът разполага с добра основа, за да навакса.

ЕВРОПА НА ЗНАНИЕТО: РЕФЕРЕНТНИ РАВНИЩА ЗА ОБРАЗОВАНИЕ/ОБУЧЕНИЕ

- Делът на лицата на възраст от 25 до 64 години със средно специално образование нарасна от 55.4% през 1995 г. на 64.4% през 2002 г. Що се отнася до категорията 20–24 г., средното ниво за новите държави членки е много по-високо от това в сегашния ЕС (86% срещу 73%).
- Процентът на младите хора, отпадащи от училищната система без каквато и да е квалификация, е 18.1% през 2003 г. Това обаче е много далеч от целевото равнище от 10% през 2010 г., като процентът остава много висок в Португалия, което изисква спешни мерки.
- Участието на възрастните в образование и обучение през целия живот се е увеличило много през последните няколко години, като достига 8.5% през 2002 г. Независимо от това, целта за повишаване на този процент до 12.5% до 2010 г. ще изисква сериозни усилия, най-вече чрез специално разработени национални стратегии.
- 17.2% от младите европейци на възраст 15 години нямат минимално необходимите умения (четене, писане, аритметика).

2.3. Слабости на вътрешния пазар и конкурентоспособността

Недостатъчните инвестиции в стратегически области на научноизследователската работа и в иновации подкопават конкурентоспособността на Съюза. Същевременно от жизнено значение за правилното функциониране на вътрешния пазар е създаването на среда, която да подпомага динамичното предприемачество и да прави икономиката по-конкурентоспособна. Независимо от успехите през миналото десетилетие, **вътрешният пазар все още не е достигнал пълния си потенциал.** Има няколко предупредителни сигнала, по които трябва спешно да се вземат мерки⁸.

- Съюзът е изправен пред **забавяне на интеграцията на продуктовите пазари.** Трансграничната търговия с промишлени стоки е в застой, като нараства само с 2.5% през 2001 г. и след това се свива с 0.3% през 2002 г. През последните пет-шест години цените в ЕС спряха да се уравняват. Трансграничните инвестиции също са на ниско равнище. В допълнение - има все още много технически препятствия, които пречат на свободното движение на стоките. И накрая, липсата на доверие у потребителите към трансграничните сделки и електронната търговия подкопава

⁸ COM (2004) 22, окончателно, Доклад по изпълнението на стратегията за вътрешния пазар (2003–2006)

потенциала на свободната трансгранична конкуренция за повишаване на конкурентоспособността.

- **В сектора на услугите вътрешният пазар е все още силно фрагментиран.** Това се отнася и до дистрибуцията и търговията на дребно. На сектора на услугите се дължат 70% от БВП. Предприятията и потребителите продължават да страдат от много ограничения пред основаването на фирми и предоставянето на трансгранични услуги. Това сериозно ограничава конкурентоспособността на европейската икономика.
- Отварянето на пазара в **мрежовите отрасли** все още не е изцяло осъществено и ползите, свързани с ефективността, възможността за междусистемно свързване и сигурност на доставките в Съюза все още не са реализирани. Положението изглежда много различно в различните присъединяващи се страни. Мнозинството от тях са дерегулирали пазарите си на телекомуникации. Словения и Полша вече са отворили повече от половината си пазари на електроенергия за конкуренцията. В много от присъединяващите се страни обаче все още отсъства ефективна конкуренция в тези сектори.

2.4. Растежът все още не е достатъчно устойчив

Силният растеж, основаващ се на по-високо равнище на заетост и производителност, трябва да бъде устойчив. Лисабонската стратегия утвърждава модел на развитие, който дава възможност да се повишават по устойчив начин жизнените стандарти и качеството на живот на европейците благодарение на силен икономически растеж, позволяващ висока степен на социално сближаване и опазване на околната среда. Моделът се основава на средно- и дългосрочна перспектива и поставя по-силно ударение на връзката между различните политики и взаимните им ефекти: *устойчивият растеж изисква икономическият растеж да допринася за социален напредък и опазване на околната среда, социалната политика да подпомага икономическите резултати и екологичната политика да има икономически смисъл.*

Всички държави членки и мнозинството от присъединяващите се страни са приели стратегии за устойчиво развитие. Те трябва да увеличат своите усилия за по-нататъшно развитие и изпълнение на тези стратегии. Един първи преглед на съществуващите стратегии показва, че те са много различни, отразявайки специфичния национален контекст. Екологичното измерение е преобладаваща тема в много от тях. Повечето стратегии обаче са насочени към устойчивото развитие в неговите три измерения и включват изрични социални и икономически цели. Географският фокус също много се различава в различните стратегии, като някои са съсредоточени основно или изключително върху вътрешните приоритети, а други разглеждат и глобални въпроси. И нак-

рая, някои стратегии се основават на секторен подход, напр. транспорт, селско стопанство, рибно стопанство и т.н., докато други са организирани около тематични приоритетни проблеми – напр. промяна в климата, опазване на биологичното разнообразие, използване на ресурсите и т.н.

На европейско равнище до края на настоящата година ще бъде предприет преглед на стратегията за устойчиво развитие от Гьотеборг. Този преглед ще даде възможност да се оцени постигнатият досега напредък, да се разгледат връзките между резултатите от Световната среща на върха за устойчиво развитие от 2002 г., стратегиите за устойчиво развитие на ЕС и националните стратегии и да се начертаят приоритетните действия, необходими за ускоряване темпа на реформата.

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И ПОЛИТИКИ НА ОБЩНОСТТА ПРЕЗ 2003 Г.

На европейско равнище са положени големи усилия за подсилване на синергията между политиките и дългосрочната устойчивост.

- Реформа на общата селскостопанска политика, пренасочваща помощта за утвърждаване на устойчиво селско стопанство, въвеждане на единно плащане за земеделските стопанства, напълно или частично несвързано с производствената дейност и водещо до задължението да се поддържа земята в добро земеделско и екологично състояние.
- Приемане на законодателство за данъчно облагане на енергийни продукти.
- Комисията въведе инструмент за оценка на въздействието, който прогресивно ще се прилага към всички основни предложения. Инструментът, който съчетава икономически, социален и екологичен анализ, вече е прилаган към важни законодателни предложения през 2003 г.
- Най-ясният случай е новопредложената регулаторна рамка за химически продукти. На основата на анализ на потенциалните икономически, социални и екологични въздействия и прозрачна и широкообхватна консултация с всички заинтересовани страни в процеса на разработване на рамката, е предложена разходно-ефективна и балансирана система.
- ЕС е заложил в целите си използването на определени количества възобновяеми енергийни източници (22% зелена електроенергия и 5.75% био-гориво през 2010 г.).

3. ПРИОРИТЕТИ ЗА 2004 Г. – УДАРЕНИЕ ВЪРХУ ИНВЕСТИЦИИТЕ, КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА И ЗАЕТОСТТА

Европейският съюз все още не е успял да постигне всички свои цели, най-вече поради неадекватното осъществяване на реформите в държа-

вите членки. Потенциалът на Стратегията от Лисабон се заключава в нейния интегриран и целенасочен подход по отношение на политиките и реформите, които трябва да се осъществяват, като всеки един елемент подсилва другите. Единствено чрез възприемането на такъв интегриран, координиран и синхронизиран подход към реформите могат да се оптимизират резултатите. Следователно, за да върви напред, Съюзът трябва да предприеме последователни действия на тези различни приоритетни фронтове.

Съюзът трябва да предприеме спешни действия за обръщане на отрицателните тенденции в няколко сектора, а именно: инвестиции в мрежи и знания, конкурентоспособност на промишлеността и услугите и активност в напреднала възраст. Ето защо, *Комисията призовава Пролетния Европейски съвет да се съсредоточи върху следния тристранен подход: **инвестиции, конкурентоспособност и реформа.***

Засилване на инвестициите в подкрепа на растежа

Предвид **сравнително ниското равнище на инвестиции**, европейската икономика се нуждае от преразпределение, увеличение и по-ефективно използване на публичните и частните инвестиции в различни ключови сектори, които са от жизненоважно значение за ново активизиране. Това не е несъвместимо с Пакта за стабилност и растеж и Общите ръководни насоки за икономическа политика. В тази светлина, Европейският съвет трябва да възприеме глобален и последователен подход за повишаване равнището и ефективността на инвестициите.

Съюзът вече е използвал част от потенциала, предлаган от финансовите инструменти на негово разположение за пренасочване на разходите към цели, очертани от Лисабонската стратегия. Тези усилия ще продължат през 2004 г., особено към момента на междинния преглед на структурните фондове и във връзка с финансовата рамка за след 2006 г.

ПРИНОС НА СТРУКТУРНИТЕ ФОНДОВЕ КЪМ ЦЕЛИТЕ ОТ ЛИСАБОН

- От 2000 г. насам са отпуснати близо 80 млрд. евро в подкрепа на три от основните цели на Стратегията от Лисабон: инвестиции в човешки капитал (20 млрд.), иновации и предприемачество (22 млрд.) и свързване на транс европейските транспортни, енергийни и телекомуникационни мрежи (37 млрд.).
- Като част от междинния преглед на структурните фондове преди края на март 2004 г. ще бъдат разпределени допълнително 8 млрд. евро от резерва за успешно осъществявани програми в съответствие с приоритетите на Лисабонската стратегия (по-конкретно - ширококолентова инфраструктура).

- Структурните фондове ще допринесат в голяма степен за изпълнение на Инициативата за растеж, тъй като тя е свързана с мрежите с висок капацитет, особено за училища и болници.
- И накрая, новите държави членки са получили насоки за изготвяне на бъдещи програми в областта на модернизирването на мрежите, околната среда, заетостта, изследователската дейност и иновациите.

Осъществяване на Европейската инициатива за растеж

Чрез стимулиране на инвестициите в границите на стабилна макроикономическа рамка в две основни области, очертани в Лисабон – мрежи и знания, Съюзът може да изпрати **мощно послание за насърчаване на започнатите реформи**. Европейският съвет от миналия декември горещо приветства програмата “Бърз старт”.

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА “БЪРЗ СТАРТ”

Държавите членки:

- започват да изпълняват от 2004 г. националните планове във връзка с Европейската инициатива за растеж, отнасящи се до транспортни проекти, изследователска дейност и широколентови мрежи;
- в този контекст, те ще ускорят подготвителната работа за инициативите “Бърз старт” в областта на изследователската и развойна дейност и широколентовите мрежи до 2004 г. и където проектите са достатъчно напреднали, преди края на годината ще разработят финансовите планове, необходими за тяхното изпълнение;
- ще премахват всички технически, правни и административни пречки пред осъществяването на публично-частни партньорства.

Европейската инвестиционна банка:

- ще предоставя адекватни финансови инструменти за осигуряване на лостове за частния капитал и ще урежда обезпечителни фондове.

Европейският парламент и Съветът:

- ще приемат втория железопътен пакет преди Пролетния европейски съвет;
- ще приемат преработените ръководни насоки за транс европейските транспортни мрежи до май 2004 г. и тези за енергийните до май 2005 г.;
- ще приемат преработения вариант на директивата за такси HGV (“евро винетка”) до март 2005 г.

Комисията:

- ще проучи необходимостта от създаване на специфичен гаранционен инструмент на Общността и представя законодателно предложение при необходимост;
- ще назначава, в консултации с държавите членки, европейски координатори за определени трансгранични проекти, свързани с Инициативата за растеж;

- ще представи през първата половина на 2004 г. предложение за третия железопътен пакет за отваряне на международните пътнически транспортни услуги и повишаване качеството на обслужване;
- ще представи през първата половина на 2004 г. зелена книга за публично-частното партньорство;
- ще оценява заедно с ЕИБ изпълнението на програмата "Бърз старт" до 2007 г. като част от годишния доклад пред Пролетния съвет.

Стимулиране на инвестициите в знания

Инициативата за растеж дава активен принос за развитието на икономика, основана на знания. Тази мярка трябва да се разшири чрез повишени усилия в областите на изследователската дейност, образованието и обучението, които не допринасят достатъчно за растежа и конкурентоспособността.

ИНВЕСТИРАНЕ В ЗНАНИЯ

Държавите членки:

- ще подобряват рамковите условия и публичната подкрепа за инвестиции в изследователска дейност, осигуряващи европейска последователност и синергия чрез открития метод на координация;
- ще подсилват лостовия ефект на публичната подкрепа върху частните инвестиции чрез по-ефективно ползване и координиране на финансовите инструменти (безвъзмездна помощ, фискални стимули, гаранционни механизми и подкрепа за рисковия капитал) и ще укрепват връзките между държавната изследователска дейност и индустрията;
- ще повишат усилията за подобряване набирането и професионалната кариера на изследователските работници чрез прилагане на открития метод на координация;
- ще представят редовни доклади по изпълнението на целите на системите за образование и обучение на национално равнище;
- ще дефинират и осъществяват национални стратегии за 2005 г. за образование през целия живот.

Европейският парламент и Съветът:

- ще приемат до март 2005 г. предложението за признаване на професионалната квалификация. В този контекст Съветът по конкурентоспособност ще стигне до политическо споразумение до май 2004 г.;
- ще приемат до края на 2005 г. предложението за Рамковата програма за образование през целия живот, за да може тя да бъде изпълнена до 1 януари 2007 г.

Комисията:

- ще завърши създаването на първата серия Европейски технологични платформи;
- ще изготви преработения вариант на рамката на Общността за държавна помощ за изследователска и развойна дейност;

- ще представи предложение за директива за влизането и престоя на изследователски работници от трети страни и свързания с нея план за действие;
- ще предложи Хармонизирана правна структура на европейски фонд за рисков капитал, който да осигури прозрачност от фискална гледна точка в цяла Европа.

Социалните партньори:

- ще утвърждават националната реализация на рамката от действия за развитие на компетенциите през целия живот.

Засилване на конкурентоспособността в условията на устойчива икономика

Конкурентоспособността е ключов елемент на стратегията от Лисабон и остава главен източник на загриженост за някои държави членки и предприятия. Съюзът вече разполага със стратегия за повишаване на конкурентоспособността. Нейното осъществяване сега трябва да бъде подсилено и да бъдат определени приоритетите. Първият от тях трябва да бъде приемането на направените предложения колкото е възможно по-скоро, за да се даде силен тласък и положителен сигнал на предприятията и инвеститорите. От съществено значение е този "пакет за конкурентоспособност" да си проправи път и на първо, и на второ четене, преди края на мандата на настоящия парламент следващия май.

УСКОРЯВАНЕ НА "ЗАКОНОДАТЕЛНИЯ ПАКЕТ ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА" ДО МАЙ 2004 Г.

- Приемане на регламента за Патент на Общността и постигане на политическо споразумение по инструментите, свързани с аспектите на юрисдикцията.
- Постигане на политическо споразумение за признаване на професионалните квалификации.
- Постигане на напредък в плана за действие по отношение на финансовите услуги - приемане на предложенията за директиви за инвестиционните услуги и прозрачността.
- Постигане на политическо споразумение в Съвета по укрепване законовото прилагане на правата на интелектуална собственост.
- Незабавно започване на дискусия по предложението за Рамкова директива за услугите.

Засилване на индустриалната конкурентоспособност

Успоредно с услугите, **индустриалната конкурентоспособност** на Европа е от кардинално значение за икономиката. По-суровата конкуренция от страна на нашите конкуренти по цялото земно кълбо, започ-

налият преход към икономика на знанията плюс разширяването на Съюза чрез присъединяване на нови страни още веднъж повдига въпроса какво място заема индустрията в европейската икономика. В този контекст явлението де-индустриализация – очертано от Европейския съвет миналия октомври – може да се превръща във все по-остър проблем.

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ И ИНДУСТРИАЛНА ПОЛИТИКА

Комисията:

- ще повиши качеството на анализа на конкурентоспособността, особено в индустриалните сектори. Всяко действие, предназначено да повиши индустриалната конкурентоспособност, трябва да се основава на предварителен анализ на съществуващата ситуация с оглед очертаване на проблемите и отговаряне на ясно установени потребности. Тази работа означава тясна връзка с въпросните сектори, включително със социалните партньори;
- ще разработи своя нов индустриален подход. Това означава, че от тази пролет Комисията ще задълбочи анализа, произтичащ от комюникето за "индустриалната политика в разширена Европа" от декември 2002 г. и ще разгледа допълнителни аспекти на де-индустриализацията във връзка със заключенията на Европейския съвет от октомври 2003 г.;
- ще се съсредоточи през 2004 г. върху няколко ключови мерки, които имат въздействие върху индустриалната конкурентоспособност чрез плана за действие за предприемачеството и този за иновациите;
- ще осигури следването на насоките от средносрочния преглед на плана за действие "е-Европа 2005 – информационно общество за всеки" и предприемането на мерки в тази област.

Социалните партньори:

- ще продължат своите усилия за постигане на споразумение по индустриалното реструктуриране въз основа на общия текст, който те представиха през втората половина на 2003 г.

Подсилване на синергията между конкурентоспособност и околна среда

За засилване на икономическия растеж трябва да се използва в пълна степен синергията между предприятията и околната среда, което носи по-широкообхватни ползи, като същевременно свежда до минимум щетите, нанасяни на околната среда. За тази цел е необходимо да се укрепят политиката и регулативната рамка, които дават ясни сигнали на всички икономически субекти, и да се включат иновационни инструменти, които могат да накарат някои стопански сектори да се ангажират по-сериозно със защитата на околната среда.

ПОДСИЛВАНЕ НА СИНЕРГИЯТА МЕЖДУ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ И ОКОЛНА СРЕДА

Европейският парламент и Съветът:

- ще въведат инструмент за анализ на въздействието на предложенията за изменения в съответствие с междуинституционалното споразумение за "По-добро законотворчество". Този интегриран инструмент трябва да обхване икономическото въздействие, особено върху конкурентоспособността, и последиците за работните места и околната среда;
- ще приемат предложението за екологична отговорност преди края на мандата на настоящия парламент;
- ще приемат и осъществят плана за действие за екологична технология;
- ще приемат до март 2005 г. предложенията за HGV-такси (евро винетки), за химическите продукти (REACH), рамковата директива за еко дизайн на енергоемките продукти и директивата за ефективност на крайното потребление на енергията и енергийните услуги.

Фокусиране върху реформите, подпомагащи активността в напреднала възраст

В средносрочен план застаряването на европейското население поставя много голям натиск върху обществото, пазара на труда, производителността и жизнеспособността на публичните финанси. На този фон трябва да се насърчава активното стареене на възрастните работници чрез по-голяма реформа на пазара на труда и чрез модернизиране не само на пенсионните схеми, но и на системите на превенция и здравеопазване, за да се гарантира на хората по-дълъг живот в добро здраве.

УТВЪРЖДАВАНЕ НА АКТИВНОСТ В ТРЕТАТА ВЪЗРАСТ

Държавите членки заедно със социалните партньори:

- ще премахнат финансовите механизми, затрудняващи работниците да се пенсионират по-късно и работодателите да наемат по-възрастни работници. Това включва корекция на специфичните данъчно-пенсионни механизми, законодателство за заетостта и пенсионното осигуряване, за да се намалят разпоредбите, обезкуражаващи старите работници да остават по-дълго в категорията на заетите, и да се избегне ранното напускане на пазара на труда. Във всички държави членки трябва да се полагат усилия за избягване на ранното пенсиониране;
- ще утвърждават обучението за всички и разработване на стратегии за образование през целия живот, по-конкретно - за по-възрастни работници, които са слабо представени в обучението;
- ще подобряват качеството на работното място, за да осигурят привлекателна, безопасна и адаптивна работна среда през целия трудов живот, включително непълнен работен ден и прекъсвания на кариерата.

4. ПОДГОТОВКА ЗА МЕЖДИННИЯ ПРЕГЛЕД ПРЕЗ 2005 Г.

Институционалната рамка на ЕС ще бъде радикално променена до времето, когато ще се проведе Пролетният европейски съвет през 2005 г., най-вече поради процеса на институционално обновление и приемането на Конституция на Съюза.

КЛЮЧОВИ ДАТИ ПРЕЗ 2004/2005 Г.

- февруари 2004 г.: представяне от Комисията на финансовата рамка след 2006 г. Първа обща дискусия под ирландско председателство
- 26 март 2004 г.: Пролетен европейски съвет
- 1 май 2004: разширяване на Европейския съюз с приемането на десет нови държави членки
- 10–13 юни 2004 г.: избори за Европейски парламент
- юни-юли 2004 г.: приемане от Комисията на законодателни предложения по финансовата рамка
- 1 ноември 2004 г.: новата Комисия встъпва в длъжност
- края на 2004 г.: преглед на стратегията за устойчиво развитие
- март 2005 г.: Пролетен европейски съвет, отбелязващ преполовяването на срока на Стратегията от Лисабон

И така, 2005 г. ще отбележи половината на пътя от изпълнението на Лисабонската стратегия. Тя ще бъде също и първата година, в която тази програма ще бъде прилагана към разширения Съюз и ще има нова Комисия и нов Европейски парламент. Този доклад следователно е последният доклад на настоящата Комисия, която разработи и следва лисабонската стратегия от 2000 г.

Този момент, маркиращ средата на периода, трябва да бъде повод за преглед на Лисабонската стратегия, за да ѝ се даде свеж подем за втория етап на изпълнението ѝ. Той трябва също да даде възможност да се обсъди необходимостта от съответствие на целите с инструментите за постигането им и играчите, участващи на различни нива. Следващият **Европейски съвет трябва вече да даде тласък, като дефинира рамката и общата насока, така че да позволи задълбочена подготовка до март 2005 г.**

РАМКА ЗА МЕЖДИНЕН ПРЕГЛЕД

Пролетният Европейски съвет 2004

- ще дефинира политиката и практическата рамка за действие, изготвени от Комисията и други ангажирани институции.

Комисията:

- ще направи задълбочена инвентаризация на постигнатия от 2000 г. насам напредък, както и на подхода, инструментите и документите, използвани в този контекст, особено открития метод на координация. Комисията ще се основава конкретно на становищата на Европейския парламент, съответните органи на Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите;
- ще представи на тази основа в своя следващ пролетен доклад основния тласък на стратегията за 2005–2010, като същевременно потвърди основните ѝ принципи и цели;
- ще предложи работен метод в подкрепа на изпълнението на реформите, основан на пътна карта.

Европейският парламент и Съветът:

- ще приемат трийсетината законодателни предложения, очакващи решение;
- ще дадат своевременен принос за оценка на напредъка, постигнат от 2000 г. насам.

Социалните партньори:

- ще демонстрират своя ангажимент към ново европейско партньорство за промяна в Европа, за да се утвърждава растеж и да се повишават заетостта и производителността.

Европейският съвет от март 2005 г.:

- ще влее свеж политически стимул за изпълнение на програмата в периода 2005–2010 г. въз основа на Пролетния доклад от 2005 г.

ЦЕНТЪР ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

БЪЛГАРИЯ И ЦЕЛИТЕ ОТ ЛИСАБОН

София, март 2004 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	29
ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО ИЗОСТАВАНЕ	31
В ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЦЕЛИТЕ ОТ ЛИСАБОН	35
<i>Преход към икономика, базирана на знанието</i>	35
<i>Законодателна основа за развитие на икономика,</i> <i>базирана на знанието, в България</i>	36
<i>Информационно общество в България</i>	38
<i>Научни изследвания</i>	40
<i>Към единен вътрешен пазар – продължаване процеса</i>	41
<i>на либерализация</i>	
<i>Телекомуникационен сектор</i>	41
<i>Енергетика</i>	42
<i>Конкуренция в транспортния сектор</i>	44
<i>Пазар на финансови услуги</i>	46
<i>Стимулиране на предприемачеството</i>	49
<i>Среда за стартиране и развитие на предприятията</i> <i>в България и намаляване на административните</i> <i>ограничения пред бизнеса</i>	49
<i>Преориентиране на държавната помощ към хоризонтални</i> <i>мерки за подкрепа на предприятията и прилагане</i> <i>на ефективна политика за защита на конкуренцията</i>	52
<i>Повече и по-добри работни места, по-голямо</i> <i>социално сближаване</i>	53
<i>Насърчаване на заетостта и борба с безработицата</i>	53
<i>По-добро образование и квалификация</i>	55
<i>По-добра социална защита и сближаване</i>	57
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	60
ПРИЛОЖЕНИЯ	63

Въведение

Когато през пролетта на 2000 г. Европейският съвет от Лисабон прие стратегия за икономическа реформа, България току-що бе започнала преговорите за членство в Съюза. В цялото общество съществуваше консенсус и ясно изразено желание за присъединяване на страната към общото европейско семейство, но състоянието на националната икономика и процесите, които се развиваха тогава, бяха други. Не бяха завършени множество трудни за обществото реформи, едва след които българската икономика би могла да се подчини на целите на общото европейско развитие. По това време темата за конкурентоспособността на икономиката като цяло и на нейните елементи едва започваше да се обсъжда, а голяма част от целите, поставени с Лисабонската стратегия, като стимулиране на иновациите, насърчаване на предприемачеството, инвестиране на повече средства в изследователска и развойна дейност, просто не бяха на дневен ред.

С реалното осъществяване на по-голямата част от основополагащите реформи в икономиката, постигането на макроикономическа стабилност, консенсус по основните насоки на икономическата политика и утвърждаване на функционираща пазарна икономика, постепенно се стигна до възможността да се постави на дневен ред изпълнението на целите, залегнали в Програмата от Лисабон. Това изисква съотнасяне на Лисабонските цели към конкретните условия в страната ни и необходимост от отчитането им при разработването на целите и мерките на националната икономическа политика.

Преди една година *Центърът за икономическо развитие и Британското посолство в София* сложиха началото на сътрудничество при оценяване на готовността на България за изпълнение на целите от Лисабон. С организирането на първата конференция “България, Великобритания и Програмата от Лисабон: стратегии за увеличаване на заетостта и производителността” си поставихме за цел да очертаем значението на Програмата от Лисабон и необходимостта от насочване вниманието на българското общество към постигане на целите, залегнали в стратегиите за увеличаване на заетостта и производителността. Тогава акцентът беше върху политиката и конкретните мерки, прилагани от отделните министерства, в светлината на целите от Лисабон.

Сега си поставяме по-амбициозната задача да предложим на вниманието на обществеността цялостна *оценка за изпълнението на критериите от Лисабонската стратегия* и да открием основните успехи и слабости в движението към целите, поставени в нея. Нашето намерение е всяка година в дните на провеждането на Пролетния европейски съвет да оценяваме напредъка на България в изпълнението на целите от

Лисабон и да информираме широко обществеността за резултатите от тази оценка. Така ще съдействаме за адекватното включване на България в общите оценки на официалните и изследователските институции в Европа, анализиращи изпълнението на поставените общи цели.

Преодоляване на икономическото изоставане

Европейският съвет от Лисабон утвърди като основна цел на ЕС в периода до 2010 г. “да стане най-конкурентоспособната, основана на знанието, динамично развиваща се икономика в света, способна на устойчив икономически растеж, с повече и по-добри работни места и по-голяма социална стабилност”. За постигането на тази цел е необходимо поддържането на сравнително високи равнища на икономически растеж и заетост в средносрочен план и способност да се осигури по-висок жизнен стандарт на населението. В цифрово изражение се предвижда средногодишно нарастване на БВП с 3% и постепенно достигане през 2010 г. на 70% заетост.

Основната цел в областта на макроикономическата политика се свързва с поддържането на макроикономическа стабилност и принос на публичните финанси за икономическия растеж и заетостта. Има се предвид намаляване размера на държавния дълг и ограничаване на бюджетния дефицит.

В Редовния доклад на Европейската комисия за напредъка на България в процеса на присъединяване към ЕС през 2002 г. страната е призната за функционираща пазарна икономика. В доклада за 2003 г. се отбелязва, че “България е постигнала достатъчна степен на макроикономическа стабилност и пазарните механизми действат достатъчно, за да позволят по-ефективно разпределение на ресурсите”¹.

Постигнатото стабилизиране на макроикономическата рамка и значителният напредък в структурните реформи осигуриха **сравнително висок растеж на българската икономика** на фона на глобалното забавяне на икономическите темпове. За четвърта поредна година реалният *ръст на БВП* надхвърля 4%. По наши оценки през 2003 г. този ръст е 4.2% при 4.8% през 2002 г. и 4.1% през 2001 година. Растежът се дължи както на динамичното вътрешно търсене, така и на нарасналия външно-търговски оборот. Съотношението между стокообмена и БВП нараства от 70% през 1999 г. на около 100% през 2003 г. (по предварителни данни). На фона на все още бавното възстановяване на световната икономика през 2003 г. **външната търговия на България направи сериозна крачка напред**. Нарастването на стокообмена (30.7% при износа и 35.9% при вноса в доларово изражение) е най-голямото за последните години, а достигнатите стойности на износа и вноса са най-високите от 1989 г. насам. В левово изражение (елиминирайки въздействието на ниския курс на долара) нарастването е съответно 9.9 на сто и 14.1 на

¹ 2003 Редовен доклад за напредъка на България в процеса на присъединяване, стр. 40

сто. Това развитие е добър показател за подобряващото се състояние на националната икономика и нейната конкурентоспособност.

В същото време голямото отрицателно салдо в търговията се възприема като сериозен проблем за стабилността на икономиката като цяло и устойчивото ѝ развитие в бъдеще. Изпреварващият ръст на вноса и отрицателното салдо на търговския баланс се дължат на няколко поважни причини. На първо място е **увеличаването на потреблението**. Сравнително стабилните доходи и нарастването на отпускнатите потребителски кредити през 2003 г. стимулира потреблението, което не може на този етап да бъде задоволено основно от вътрешно производство. На второ място, **нарастването на инвестициите** води до увеличаване на вноса на инвестиционни стоки и на суровини и материали с по-бързи темпове от общите (съответно с 41.6% и 66.6%). Този внос представлява 1/3 от общия и има дългосрочно положителен ефект за икономиката. Географската насоченост на стокообмена очертава нарастващ дял на ЕС – 57% в износа и 50% във вноса.

Българската икономика ще продължи да разчита на утвърдените си позиции на европейския пазар и на конкурентоспособността си, основана на по-ниските разходи за производство. Точно тази конкурентоспособност помогна да се увеличи износът за ЕС в периода на застой на европейската икономика и свиване на потреблението на единния европейски пазар. Изравняването на производствените условия и осъпяването на продукцията в новите 10 страни членки ще благоприятства (поне известно време) българските износители.

Дефицитът на търговския баланс се компенсира до голяма степен от притока на чуждестранни инвестиции. По предварителни данни общият обем на **преките чуждестранни инвестиции** (ПЧИ) за 2003 г. се оценява на 1.361 млрд. долара. Очакваме при последваща ревизия (с включване на реинвестираната печалба) обемът им да се доближи до 2 млрд. долара. Това е най-големият обем ПЧИ от 1992 г. насам. Присъстващите в страната чуждестранни компании (или фирми с чуждестранно участие) вече излизат от периода на установяването си и се развиват активно, създавайки добра база за привличане на повече вътрешни доставчици и осигурявайки продукция за износ. Предложеният от правителството проект на нов Закон за насърчаване на инвестициите определя приоритетни отрасли, които държавата заявява интерес да развива и в които да привлича инвестиции. Със закона се цели осигуряване на законодателна основа за финансиране изграждането на инфраструктурни обекти като част от европейските инфраструктурни мрежи, създават се условия за развитие на публично-частното партньорство.

За периода 1999–2002 г. *БВП на човек от населението* в долари нарасна с 25.4%. Въпреки това България изостава твърде много от равнищата на доход на човек от населението в ЕС. По данни на Евростат **средният доход на човек от населението остава значително по-нисък от този в ЕС**, макар че нараства от 24% от средното за ЕС равнище (по паритет на покупателна способност) през 1999 г. на 26.4% през 2002 г. Разликите в доходите между отделните части на страната са сравнително малки — през 2001 г. доходът на човек от населението в пет от районите за планиране варира между 83% и 91% от средния за страната и само в Югозападния район, включващ София, надхвърля с 40% средния. Очакваният темп на нарастване на БВП за следващите две години (5 и 5.5%) е два пъти по-висок от този в ЕС и ще позволи средният доход на човек от населението да достигне 32% от този в ЕС. Дори този ускорен темп на нарастване на БВП (в сравнение с ЕС) да се задържи и по-нататък, до 2010 г. средният доход на човек от населението едва ли ще достигне 50% от този в ЕС. Явно ще са необходими много по-големи инвестиции за съществено структурно преустройство на икономиката, което да бъде основа за по-високи темпове на растеж и по-големи доходи. В последния доклад на ЕК за напредъка на България се посочва, че изравняването по доход и производителност с постигнатите другаде в Европа равнища ще бъде сериозно предизвикателство за България.

В областта на *публичните финанси* продължава прилагането на твърда фискална политика. В резултат на тази политика през 2003 г. (за първи път от 1999 г. насам) **беше постигнат балансиран бюджет** (при дефицит от 0.6% от БВП през 2002 г.). Тук може да се прибави доброто изпълнение на консолидираната фискална програма, нарастването на фискалния резерв, активното управление на дълга, продължаващото намаление на съотношението дълг/БВП, повишаването на кредитния рейтинг на страната, положителните изменения в данъчните закони. Общият размер на държавния и държавно гарантирания дълг продължи да намалява – от 80.6% от БВП през 2000 г. до 56% през 2002 г. и 47.8% през 2003 г. Това намаление е резултат преди всичко от свиването на външния дълг (от 73.7% от БВП през 2000 г. до 41.3% през 2003 г.). В структурата на външния дълг се наблюдава трайна тенденция за балансиране на дълга по валути чрез нарастване на дела на доминирания в евро дълг за сметка на доларовия. Данъчната политика се насочва към ограничаване на преките данъци за сметка на косвените. В ход е реструктуриране на данъчната и митническата администрация и изграждането на Национална агенция по приходите. Тече процес на фискална децентрализация, при който отделни отговорности се прехвърлят от централния към общинските бюджети. Остава нерешен въпросът за ефективността на публичните разходи и правилното им насочване към инвестиране във физически и човешки капитал за осигуряване на бърз икономически растеж.

Наблюдаваната динамика на макроикономическите показатели през последните години е обнадеждаваща на фона на не дотам добрите резултати в голяма част от европейските страни. Трябва да се отчете, разбира се, изключително ниската база, от която стартира България. За догонване на изоставането са необходими много по-високи темпове на растеж, главно чрез повишаване на конкурентоспособността и ефективността на всички нива в икономиката. Придържането към валутния борд и добрата макроикономическа политика създават необходимата основа за поддържане на сравнително висок и устойчив растеж в бъдеще. Той ще позволи да бъдат постигнати част от критериите, заложи в Стратегията от Лисабон, но няма да бъде достатъчен за други (например доходите). За тяхното постигане ще е необходимо или по-дълго време, или много по-високи темпове на растеж, основани на масирано инвестиране в сектори с висока добавена стойност.

В изпълнение на целите от Лисабон

Според Стратегията от Лисабон повишаването на конкурентоспособността трябва да се основава на *стимулиране процеса на иновации, приключване формирането на Единния вътрешен пазар, развитие на предприемачеството и по-голямо социално сближаване*. Придържайки се към поставените цели и към конкретните задачи, стоящи за решаване от българското общество, се спираме на четири основни области за въздействие: процес на иновации, по-нататъшно либерализиране на пазара, политика към предприятията и социална реформа.

Преход към икономика, базирана на знанието

Едно от направленията, които Стратегията от Лисабон изведе като основен двигател за повишаване на конкурентоспособността на икономиката и подобряване на социалния статус на населението, е преходът към базирана на знанието икономика и създаването на информационно общество. За постигането на тези цели бе необходима цялостна актуализация на законодателството с оглед осъвременяването му, както и осигуряване на широк достъп до новите информационни и комуникационни технологии. България се включи в приетия план “eEurope” (“eEurope+”), който е част от инициативата за преход към базирана на знанието икономика и утвърждаване на информационно общество. Заедно с това в стратегията бяха определени няколко основни насоки за работа, в които страните от ЕС и присъединяващите се държави трябва да насочат своите усилия през следващите години. В общи линии това са:

1. Предоставяне на бизнеса и гражданите на достъп до евтини и качествени телекомуникационни услуги и информация
2. Създаване на благоприятна среда за развитие на електронна търговия, електронно правителство и подпомагане на разпространението на Интернет
3. Пълна интеграция и либерализация на телекомуникационните пазари
4. Поддържане изцяло на свободната конкуренция при доставката на Интернет, което ще гарантира високото качество и ниската цена на услугата
5. Осигуряване на достъп до световната мрежа на всички училища, както и възможности за използване на ИКТ
6. Предоставяне на електронен достъп до основните обществени услуги
7. Концентриране на внимание върху развитието на изследователската дейност (ИД) и иновациите
 - по-добра координация и интеграция на ИД на национално и международно ниво;

- подобряване на средата за частни инвестиции в ИД и високотехнологичните компании.

В тази връзка България направи редица стъпки по посока изпълняване на основните цели от Лисабон.

Законодателна основа за развитие на икономика, базирана на знанието, в България

На първо място е актуализирането на законодателството, касаещо ИКТ и изследователската дейност, съчетано с подготовката и приемането на някои задължителни елементи от преминаването към информационно общество. Сред основните приети стратегически документи, отнасящи се до развитието на информационното общество (ИО), могат да се отличат:

- **Стратегия и Национална програма за развитие на информационното общество на Република България** (приети през октомври 1999 г.). Това е основополагащият документ в областта на ИО, даващ цялостната характеристика на българското ИО и препоръките за навременната реализация на поставените цели. Сами по себе си и двата документа са съобразени с насоките на ЕС, забавянето при осъществяване на определените цели идва от липсата на последователна политика и финансови средства.
- **Стратегия за електронно правителство** (приета през декември 2002 г.). Основната цел при приемането на стратегията е да се организира и осигури подкрепата на високо ниво от правителството за процесите по предоставянето на електронни административни услуги. Приемането на план за действие към стратегията се забави значително, което се отрази негативно на развитието на целите, заложен в стратегията, и към момента изпълнението им е на много ниско ниво.
- **Стратегия и план за увеличаване на конкурентоспособността на българския информационен и комуникационен (ИКТ) сектор на глобалните пазари** (приета от Съвета за икономически растеж в началото на 2004 г.). Идеята е да се очертае общата визия и съгласие на бизнеса и правителството за развитието на ИКТ индустрията в България и превръщането ѝ в двигател за икономическото развитие на страната.

Приемат се редица нови и се актуализират повечето стари закони, така че смисълът им да бъде адекватен на съвременната реалност. По-важните промени включват:

- Закон за електронния документ и електронния подпис (ЗЕДЕП), влязъл в сила през октомври 2001 г. Той осигурява правната регулация на електронните документи и електронните подписи и правилата и условията за предоставяне на удостоверителни услуги. Подготвен е в съответствие с

директивите на ЕС и отразява всички изисквания за безопасното осъществяване на електронна търговия и взаимодействие с електронното правителство.

- Закон за защита на личните данни (ЗЗЛД), влязъл в сила от януари 2002 г. Законът урежда защитата на гражданите по отношение събирането и обработката на лични данни, както и достъпа до тях. Той е отражение на ангажиментите, поети от България във връзка с хармонизацията на законодателството с това на ЕС по отношение защита на човешките права.
- Промени в съществуващото законодателство с цел адекватно посрещане на проблемите в съвременния свят (компютърни престъпления, злоупотреби с информация и т.н.). Направена е актуализация на Наказателния кодекс през септември 2002 г. Включена е изцяло нова глава “Компютърни престъпления”, чиято цел е да се осигури защита на гражданите и бизнеса срещу новопоявилите се случаи на престъпления в Интернет и с помощта на компютри. Промените са направени в съответствие с Конвенцията за киберпрестъпленията на Съвета на Европа, подписана от България през 2001 г.
- Изцяло нов Закон за далекосъобщенията, гарантиращ либерализирането на телекомуникационния пазар и запазването на правата на потребителите при новата ситуация в сектора. Независимо че не е съобразен с последните директиви на ЕС (приети 2003 г.), българският закон следва предписанията на предишната серия директиви, които по същество се отнасят именно за началното състояние след либерализация на далекосъобщенията – точно отражение на нашата степен на развитие на пазара.
- Актуализиране на законодателството по отношение на интелектуалната собственост. Законът за авторското право и сродните му права и Законът за патентите бяха актуализирани през 2003 г. с оглед променящата се ситуация в съвременния бизнес свят.

Правителството и бизнесът в България положили много усилия за създаване на подходяща среда за постигане на икономика на познанието и успешен преход към информационно общество. Приети са почти всички стратегически документи, които могат да служат като основа за бъдещото развитие. Въпреки положените усилия обаче, свършената до момента работа представлява по-лесната част от пътя към постигане на целите от Лисабон. Изпълнението на мерките и препоръките, разписани в цитираните по-горе документи, е същинската дейност, която тепърва предстои да бъде извършена в България. Това важи с пълна сила за разпространението на електронния подпис (свързано с разкриването на потенциала на е-правителството и е-търговията), реалното постигане на конкурентен телекомуникационен пазар (въпреки че вече имаме повече от 5 лицензирани оператора) и не на последно място стриктното

спазване на защитата на личните данни (където само приемането на закона не е гаранция за действителна защита).

Заедно с това една от конкретните задачи, които България ще трябва да реши през следващите няколко години е актуализирането на Закона за далекосъобщенията съобразно приетите от ЕС през 2003 г. директиви в областта на телекомуникациите. Това трябва да стане с постигането на реална конкуренция на комуникационния пазар след активизирането на новолицензираните телекомуникационни дружества.

Информационно общество в България

България има сериозен напредък в развитието на информационно общество през последните няколко години. В таблиците по-долу са представени данни от International Telecommunication Union, които дават представа за разпространението на компютри, фиксирани и мобилни телефонни мрежи и Интернет. Всички показатели имат положително развитие през последните години, но най-голям ръст се наблюдава в броя на абонатите на мобилни оператори (67.6% през 2002 г. и над 100% предходната година).

Година	Общ брой телефонни абонати (хил.)	Телефонни абонати (% от нас.)	Мобилни абонати (хил.)	Мобилни абонати (%)	Общ брой телефонни линии (хил.)	Телефонни линии (%)
2000	3 619.8	44.42	738.8	9.06	2 881.8	35.36
2001	4 463.9	55.06	1 550.0	19.12	2 913.9	35.94
2002	-	-	2 597.5	33.3	2 868.2	36.77

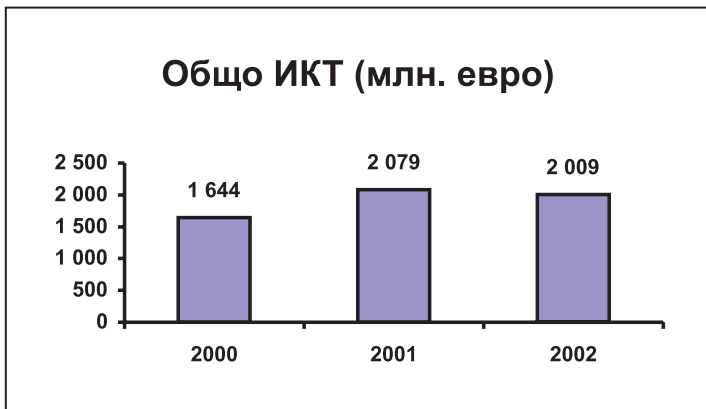
Източник: International Telecommunication Union (www.itu.int)

Ръст се забелязва и при броя на Интернет потребителите в страната (над 4% през 2002 г. спрямо 2001 г. и 40% през 2001 г. спрямо 2000 г.). Скокообразното нарастване за периода 2000/2001 г. се дължи на резкия спад на цените на Интернет достъпа, както и утвърждаването на алтернативните и евтини начини за достъп (основно предплатените карти). След 2001 г. нарастването е по-плавно (3–7% според различните източници). По данни на някои маркетингови агенции, работещи в областта, показателят “достъп до Интернет” е дори по-висок. Според повечето изследвания Интернет потребителите в България са между 10 и 15% от населението, като естествено повечето от тях са ситуирани в големите градове на страната. За съжаление тези показатели са все още много далеч от желаните резултати за постигане на истинското информационно общество.

Година	Интернет хостове	Интернет потребители	Интернет потребители (% от населението)	Брой компютри (хил.)	Брой компютри (%)
2000	18 429	430 000	5.27	361	4.43
2001	26 926	605 000	7.42	380	4.69
2002	32 986	630 000	7.73	405	5.19

Източник: International Telecommunication Union (www.itu.int)

Българският сектор на *информационните и телекомуникационните технологии* за периода 2000–2002 г. показва положителна тенденция². Нетните приходи от продажби за 2001 и 2002 г. са над 2 милиарда евро, което е почти три пъти над стойността за 1998 г. – около 0.751 млрд. евро. Тази позитивна тенденция е резултат от общото познаване и признаване на предимствата на ИКТ и съответно увеличаване на търсенето на такива услуги и продукти както от бизнеса, така и от правителството.

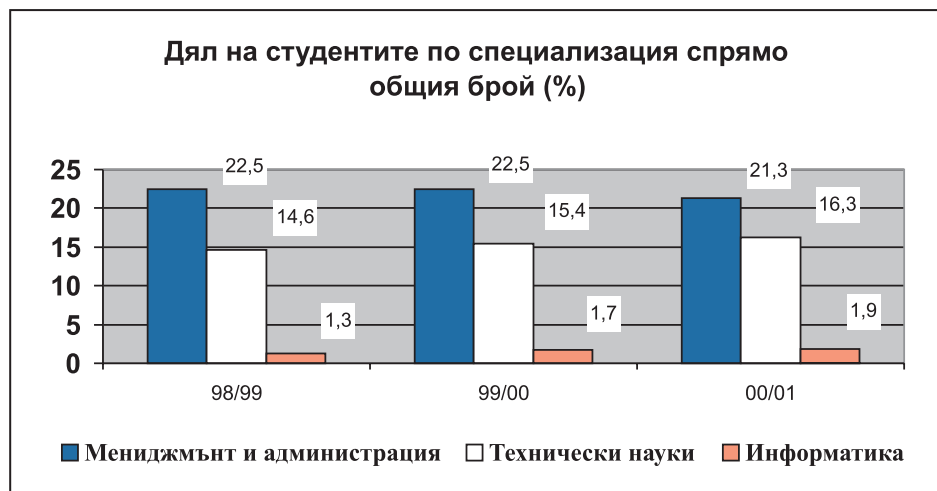

В същото време, по разходи за телекомуникационно оборудване и услуги като процент от БВП за 2003 г. България изпреварва страните от ЕС и присъединяващите се страни (разходите са 9.2% от БВП). Този показател расте с около 0.8 процентни пункта на година (2000–2003 г.), което би могло да се обясни с повишения интерес към този сектор в България и слабото му развитие през 90-те години.

По отношение на разходите за ИТ като процент от БВП България е под средното за ЕС и присъединяващите се страни равнище (2% съответно срещу 3% и 2.7% за 2003 г.). Тук промяната за периода 2000–2003 г. е несъществена – 0.1 процентни пункта, което води до заключението, че голяма част от повишаването на производството на ИКТ в България явно е за сметка на износа в чужбина.

² Данните са от НСИ, обработени от Центъра за икономическо развитие, по задание на Агенция за развитие на съобщенията и ИКТ.

По отношение на *образованието в областта на информационните и комуникационните технологии* България също показва добро развитие. В момента в страната има 41 университета в 26 града. Много от тях са поставили приоритет на обучението по информационни и комуникационни технологии. Броят на студентите през академичната 2000/2001 година е 44 646. Около 16% от тях специализират технически науки и около 2% информатика, като тенденциите са за ръст на тези показатели през последните няколко години.

Като дял от населението завършващите студенти по технически науки в България представляват 7.9‰ за 2001 г. (възраст 20–29 г.). За 2000 г. този показател е 6.6‰, което е малко над средното за присъединяващите се страни (6.3‰). Заедно с това доброто представяне на българските студенти на международните олимпиади в различни технически области е доказателство за качеството на образованието, което пък е предпоставка за успеха при изпълнение на целите от Лисабон.

Научни изследвания

За последните години разходите за научни изследвания в България като дял от БВП показват постоянен спад – от 1.64% през 1992 г. до 0.47% през 2001 г. Тенденция към намаляване на стойността на този показател има и при останалите присъединяващи се страни, но тя далеч не е толкова силно изразена. При повечето държави от ЕС (и някои бъдещи членки) периодът 2000–2001 г. се характеризира с повишаване на разходите за научни изследвания, което за нещастие не се забелязва при България. Това е един от основните проблеми за създаването и навлизането на иновации в страната, което от своя страна ще бъде пречка за

качествено и адекватно изпълнение на всички цели от Стратегията от Лисабон.

Най-голямата част от разходите са направени от научни организации и специализирани институти в държавния сектор (66.23%), което определено не е най-добрият начин за осъществяване на такава дейност в условията на пазарна икономика. Само 27.1% от дейността са резултат от усилията на търговски дружества, като от 1991 г. до 2001 г. този дял постоянно намалява. Определено едно от предизвикателствата, които в момента стоят пред България, е следването на подходяща политика за насърчаване на частните предприятия да осъществяват научна и изследователска дейност. Само тогава ще може да се забележи обръщане на отрицателните тенденции и повишаване на иновационния потенциал на страната.

Към единен вътрешен пазар – продължаване процеса на либерализация

Телекомуникационен сектор

Българският телекомуникационен пазар е **официално либерализиран** от началото на 2003 г., но **реална конкуренция на БТК няма** дори и година по-късно. Все пак издаването на пет нови лиценза за изграждане, поддържане и използване на обществени далекосъобщителни фиксирани телефонни мрежи и предоставяне на гласова услуга, както и приватизацията на БТК дават надежда, че в скоро време ще има реална конкуренция и на този пазар. След приключване на процесите по преразпределение на пазара с навлизането на новите оператори би трябвало да се мисли за ново осъвременяване на далекосъобщителния закон в съответствие с приетите през 2003 г. директиви на ЕС в тази област.

Работещите мобилни оператори в страната към момента са три (“Мобилтел”, “Глобул”, “Мобиком”), като доминиращ на пазара е “Мобилтел” (около 2/3 от общия брой абонати), следван от “Глобул” (около 1/4 от пазара) и “Мобиком” с близо 5% пазарен дял. Първите два оператора използват GSM стандарт, докато комуникациите при “Мобиком” се осъществяват чрез по-стария NMT 450 стандарт, което е и причина за малкия брой абонати на тази мрежа. Всички оператори са покрили почти цялото население на страната и осигуряват достъп до мрежата си на около 90% от територията на България. Евентуалното издаване на трети GSM лиценз през 2004 г. (на БТК) би допринесло за засилване на

конкуренцията на пазара, което естествено ще се отрази като предлагане на повече и по-качествени услуги на по-ниски цени.

Енергетика

Либерализацията на енергийния сектор и останалите комунални услуги е една от основните цели, залегнали в Програмата от Лисабон. Отчитайки изключителното значение на пазарите на газ и електроенергия, Европейският съвет постави пред страните членки на ЕС изискването за *ускоряване процесите на либерализация*. Съобразени с това изискване са сроковете, залегнали в директивите за газовия пазар и този на електроенергия. Според тях от 1.07.2004 г. всички небитови потребители трябва да получат правото да избират свободно своя доставчик на електроенергия и газ. Това право трябва да получат и всички битови потребители от 1.07.2007 година. Друга цел, свързана с изграждането на конкурентен вътрешен пазар, е *намаляването на държавните субсидии* за отделни компании или сектори.

По-късният старт на реформите и преминаването през периоди на значителен спад в темповете на реструктуриране предопределиха изоставането на страната на фона на общото състояние на сектора на обществените услуги в ЕС. Това породило необходимостта в настоящия момент България да преследва специфични цели, които на един бъдещ етап да ѝ позволят да стане равностоен партньор в изграждането на единния европейски пазар.

Реструктурирането на електроенергийния сектор започна през 2000 г. с разделянето дейността на НЕК на три – производство, пренос и разпределение на електрическа енергия. Две години по-късно правителството прие “Енергийна стратегия на България”, в която бяха очертани бъдещите цели на енергийната политика, на чиято база секторът да бъде реформиран. Такава цел бе премахване на кръстосаното субсидиране на цените на електроенергията за домакинствата от промишлените предприятия. Това е една от основните предпоставки за въвеждането на пазарни принципи при функционирането на електроенергийния пазар в страната и задействането на механизмите на конкуренцията. Поетапното увеличаване на цените за домакинствата ще приключи тази година, като се достигнат ценови равнища, покриващи разходите за електроснабдяване на потребителите. За периода 2000–2004 г. средствата, отделени от държавния бюджет за сектора, намаляват с около 60%. Успоредно с намаляването на субсидиите бяха въведени целеви помощи за отопление, насочени към най-бедните слоеве на обществото. Изпълнението на графика за прекратяване на субсидиите показва последователност на реформите в сектора, което е добър сигнал за частните инвеститори в българската енергетика.

През 2003 г. ДКЕР даде статут на привилегировани потребители на десет предприятия с годишно потребление на електроенергия над 100 GWh. Първоначалната либерализация обхваща около 15% от общото количество потребявана електроенергия в страната. **Пълно отваряне на електроенергийния пазар** е предвидено с приемането на страната ни в ЕС през 2007 г., а датите за междинните етапи все още не са фиксирани. Това отчасти се дължи на необходимостта да бъдат изчистени функционалните проблеми на пазара при сравнително по-малък брой участници. Липсата на конкретни срокове създава несигурност за бизнеса и затруднява отчитането и оценката на темповете на либерализация. Това лишава предприятията от възможността да заложат в плановете си за бъдещо развитие условията за доставка на електроенергия, в които ще осъществяват своята дейност.

С приемането на Закона за енергетиката през 2003 г. бе наложен методът регулиран достъп на трета страна до мрежата както в електроенергийния, така и в газовия сектор. Ясно бе дефинирана функцията на ДКЕР³ като орган, който ще разглежда жалби за нередности, свързани с изпълнението на лицензионните дейности на компаниите в енергийния сектор. Предстои приемането на подзаконовите нормативни актове, които ще уреждат взаимоотношенията на участниците на енергийния пазар.

По отношение на газовия сектор законът предвижда **либерализиране на вноса на природен газ**, като се дава право на търговците и привилегированите потребители да сключват самостоятелно сделки с доставчици извън територията на страната. Прагът за добиване на статут на привилегирован потребител в момента е 80 млн. куб. м годишно потребление. Според закона добивните предприятия ще могат да изнасят самостоятелно природен газ за чуждестранни клиенти, но само ако изградят собствени газопроводи до тях. Трябва да се отбележи, че газоразпределителната мрежа за потребители ниско налягане е в начален стадий на развитие. В началото на 2004 г. чрез публично обявен търг ДКЕР издаде лицензии за изграждането на газоразпределителна мрежа в два от общо осемте региона, на които е разделена страната. За реална газификация на потребителите на ниско налягане ще може да се говори в средносрочен план, дори при евентуално ускоряване на процесите по издаване на лицензии за газифициране. Това се дължи на малката дължина на газоразпределителната мрежа и незначителния брой присъединени потребители към момента.

За подобряването на конкурентоспособността на българската енергетика, а и на цялото стопанство влияние се очаква да окаже приетият

³ Държавната комисия за енергийно регулиране е създадена с Постановление № 181 на Министерски съвет на Република България от 10.09.1999 г. на основание чл. 11, ал. 2 от Закона за енергетиката и енергийната ефективност (ЗЕЕЕ).

Закон за енергийната ефективност. В него е регламентирано **целенасоченото провеждане на държавна политика в областта на енергийната ефективност** и осъществяването на енергоефективни услуги. Очаква се провеждането на тази политика да спомогне за намаляване на енергийната интензивност на страната, която на този етап е значително по-висока от средната за ЕС.

Освен въвеждането на пазарни принципи в сектора чрез промени в законодателството, влияние върху конкуренцията оказва и **навлизането на частни капитали**. През 2003 г. 16.75% от активите, подлежащи на раздържавяване в енергетиката, вече са частна собственост. Най-висок е дялът на раздържавените предприятия в областта на сервиза и поддръжката, където 80% от активите вече са собственост на частни компании. Почти половината от топлоелектрическите компании са раздържавени, а само 7% от мините са частни. Текат процедурите по приватизацията на седемте държавни електоразпределителни дружества, която се очаква да приключи до края на 2004 година.

Конкуренция в транспортния сектор

На този етап конкурентни отношения в областта на железопътния и въздушния транспорт липсват. В сферата на железопътния транспорт има действаща законова рамка, която регламентира правото на достъп до инфраструктурата на трети страни, но при въздушния тя все още е на етап гласуване в НС. Голямата социална цел на реформите в транспортния отрасъл предопределя слабата политическа воля за реформи. Това възпрепятства изграждането на действаща конкурентна среда.

В областта на въздушния транспорт реформирането протича бавно. **Секторът все още е лишен от конкуренция** както в областта на наземното обслужване, така и по отношение на въздушните превози. Не е осъществено транспонирането на европейските директиви, отнасящи се до въздушния транспорт, в българското законодателство. На този етап страната разполага с проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за гражданското въздухоплаване, чиято цел е да отрази европейските директиви в областта. Вероятните причини за изоставането от инициативата "Единно европейско небе" се крият в нестабилните пазарни позиции на националния авиопревозвач "България Ер" и опитите да бъдат осигурени възможно най-благоприятни условия за неговото финансово укрепване. Това увеличава възможността при евентуална бъдеща приватизация на компанията да бъдат постигнати по-добри резултати. От друга страна, входът за навлизане на чужди конкурентни авиокомпании вследствие на двустранните спогодби за извършване на въздушни превози остава блокиран. Това лишава българските потреби-

тели от възможността да използват услугите на low-cost авиокомпаниите и да летят на значително по-ниски цени.

Конкуренция отсъства на този етап и в областта на железопътния транспорт. Дейностите по управление на инфраструктурата и извършването на транспортните услуги бяха поделени между две компании през 2002 година. Те остават сто процента държавна собственост и до момента. Все още не е осъществено счетоводното и административно отделяне на превоза на пътници от транспорта на товари в рамките на БДЖ. Това е една от пречките за прекратяване на кръстосаното субсидиране между двата пазарни сегмента. Няма напредък и с намаляването на държавните субсидии за железопътния превозвач. **Размерът на годишните субсидии в абсолютна стойност остава висок** и непроменен през последните три години. Това е един от сигналите за бавните темпове на реално реструктуриране в сектора. Забавянето на реформите оказва негативно влияние върху качеството на предлаганите услуги и намалява потенциала на сектора като алтернатива на автомобилния транспорт за превоз на пътници и товари. Въпреки че от 2000 г. със закон е гарантирано правото на достъп до железопътната инфраструктура, все още няма интерес от страна на частните инвеститори за осъществяване на транспортна дейност. Все още се очакват резултатите от поканата, която Министерството на транспорта и съобщенията отправи в края на 2003 г. към 110 компании, които да кандидатстват за получаване на лиценз за частен железопътен превозвач. Положително влияние върху този процес вероятно ще окаже отчетеният през 2003 г. ръст на превозваните товари и пътници съответно с 8,6 % и 4,4% спрямо предходната година.

Решителността и последователността в провежданата държавна политика ще бъдат основните фактори за развитие на отрасъла в бъдеще. Едно от необходимите условия за успешно приключване на реформите е привличането на частни инвестиции. За да стане то реалност, на първо време трябва да се осъществи счетоводното и управленско отделяне на видовете дейности, извършвани в железопътния и въздушния транспорт. От своя страна, това ще позволи да бъдат ясно идентифицирани губещите и печелившите дейности, както и възможностите за оптимизация на всяка една от тях. Отделянето ще спомогне за прекратяване на кръстосаното субсидиране и за поставянето на тези дейности на пазарна основа, което е предпоставка за успешната им приватизация и концесиониране. Това са само част от мерките, които в съчетание с процесите на либерализация ще спомогнат за повишаване качеството и ефективността на услугите на транспортния сектор и за подобряване конкурентоспособността на страната като цяло.

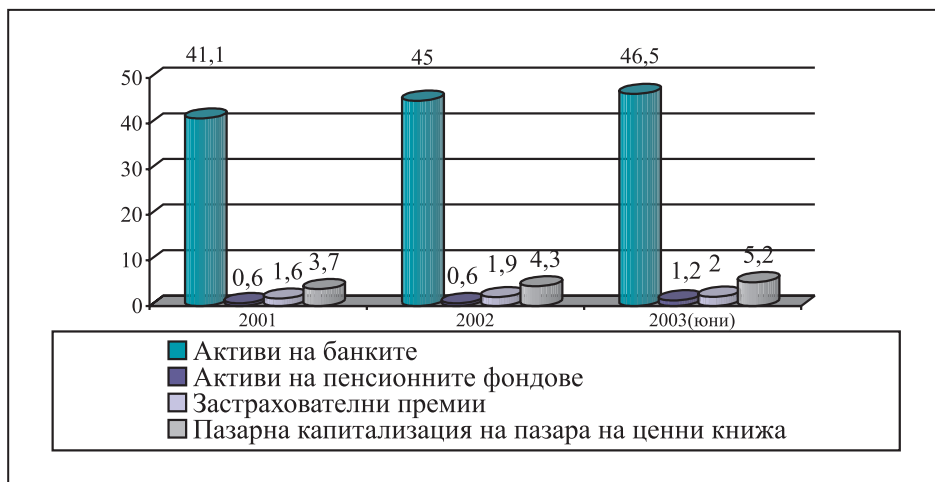
Пазар на финансови услуги

Програмата от Лисабон поставя за цел *подобряването на ефективността и интегрираността на европейските финансови пазари* и на условията за финансиране. Конкретните мерки в тази насока са формулирани в Плана за действие в областта на финансовите услуги и Плана за действие в областта на рисковия капитал. На този етап България решава все още други задачи, свързани с подготовката за присъединяване към ЕС, като либерализация на пазара, стабилизиране на банковия сектор и създаването и развитието на ефективно функциониращ капиталов пазар.

Една от най-важните стъпки по посока на либерализация на пазара на финансови услуги в България през последните години е **приватизацията на търговските банки**. Привличането на чуждестранни капитали посредством банковата приватизация доведе до рекапитализация на българските банки и увеличаване на конкуренцията във финансовия сектор. На практика банковата приватизация приключи през 2003 г. след продажбата на Банка ДСК. Към настоящия момент 97% от общите банковите активи са частна собственост, като 85% се контролират от чуждестранни инвеститори.

Към средата на 2003 г. активите на банките в страната са 46.5% от БВП, като се запазва тенденцията от предходните две години към нарастване на този дял.

Финансово посредничество в България (% от БВП*)

*БВП за 2003 година е прогнозен.

Източник: по данни на БНБ, КФН, БФБ и собствени изчисления

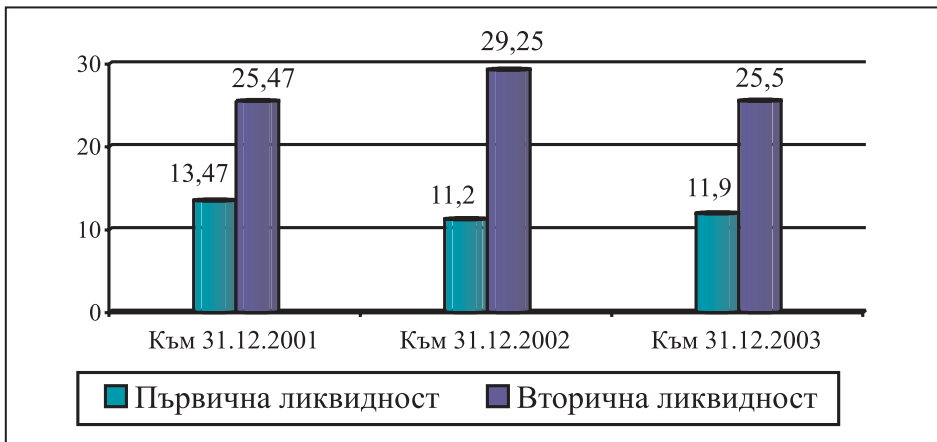
Въпреки наблюдаваната през последната година кредитна експанзия **състоянието на банките остава стабилно**, с отлични показатели за капиталова адекватност и ликвидност и с добре функциониращ банков надзор.

Капиталова адекватност на търговските банки в България (%)

* Показателите не включват данни за банките от трета група.
Източник: по данни на БНБ

Показатели за ликвидност на банковата система (%)

Източник: по данни на БНБ

През 2003 г. продължава устойчивата тенденция към нарастване на вземанията на търговските банки по кредити от неправителствения сектор, като се очаква през настоящата година ръстът в кредитирането да забави своя темп поради рестриктивните мерки от страна на БНБ (промяната в Наредба № 9 за оценка и класификация на рисковите експозиции на банките и за формиране на провизии за загуби от обезценка по посока

на съкращаване на срока, през който една кредитна експозиция започва да се счита за съмнителна или за загуба).

Наличието на ефективно функциониращ *капиталов пазар* и добре развито финансово посредничество е необходимо условие за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика и успешното ѝ интегриране в единния пазар на Общността. Въпреки значителния процентен ръст на търговията с ценни книжа и пазарната капитализация на Българската фондова борса, **ролята на капиталовия пазар във финансовия сектор на България продължава да е незначителна** – към края на 2003 г. общата пазарна капитализация на “Българска фондова борса – София” АД беше 7.89% от прогнозирания за 2003 г. БВП⁴. Капиталовият пазар остава сравнително непопулярен канал за финансовото посредничество в България. В сравнение със страните от Централна и Източна Европа по дял на пазарната капитализация спрямо БВП България се нарежда на последно място след Румъния и след осемте страни от Източна Европа, които се присъединяват към ЕС през 2004 година⁵. По абсолютна стойност на пазарната капитализация България също сериозно изостава (Графика 3а и 3б, Приложение III). Съществуващите пазарни стимули не са достатъчни за установяването на добри практики на корпоративно управление в част от публичните дружества. Състоянието на капиталовия пазар е резултат не толкова от регулативната рамка, колкото от липсата на добра практика, познания и опит при набирането на средства по този способ. Инвестиционните алтернативи остават ограничени и **финансовото посредничество продължава да се извършва предимно чрез банковия сектор**.

В заключение можем да обобщим, че в периода след финансовата криза от 1996–1997 г. в България е изградена стабилна и благоприятна среда за развитието на финансовия сектор. Действащата нормативна уредба е хармонизирана с изискванията на ЕС и добрите международни практики. Банковият надзор действа ефективно. Въпреки известната изостаналост от гледна точка на предлаганите финансови продукти и услуги (в качествено, количествено и стойностно измерение), перспективите пред финансовия сектор в България са положителни. Предстои по-нататъшно усъвършенстване и хармонизиране на националното законодателство с правото на ЕС в областта на платежните системи, разплащанията по електронен път, извънсъдебните процедури за решаване на спорове между финансовите институции и техните клиенти и изискванията за отчетност на подразделенията на банките в България.

⁴ Месечен бюлетин “Държавен дълг”, МФ, декември 2003 г.

⁵ По данни от ЕБВР, Transition Report 2003.

Стимулиране на предприемачеството

Лисабонските цели в областта на политиката към предприятията са ориентирани в четири главни насоки:

- Подобряване на средата за стартиране и развитие на предприятията
- Намаляване на административните и регулативните бариери пред бизнеса
- Преориентиране на държавната помощ към хоризонтални мерки за подкрепа на предприятията
- Прилагане на ефективна политика за защита на конкуренцията

Среда за стартиране и развитие на предприятията в България и намаляване на административните ограничения пред бизнеса

Ниският дял на малките и средните предприятия (МСП) в БВП и в брутната добавена стойност (БДС) в сравнение с останалите страни от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) обосновава необходимостта от активна политика за насърчаване на предприемачеството в България. През 2001 г. МСП в България все още дават само 17.8% от брутната добавена стойност в икономиката, а през 2002 г. дялът расте до 18.8%⁶. Съпоставени с приноса в БДС на всички нефинансови предприятия, дялът на МСП нараства значително: 42.3% за 2001 г. и 45.6% за 2002 г.⁷ Макар и растящ, приносът на МСП в българската икономика все още е далеч от влиянието на МСП върху БВП в Литва, Латвия, Полша, Чехия и Унгария. Гореспоменатите страни надминават 40% дял на МСП в БДС още в средата на 90-те години. Приносът на МСП в заетостта при тях е между 45 и 55%⁸ – в България той е 49.8% (2002 г.)⁹. Тези данни подсказват нужда от намаляване на ограниченията пред стартирането на предприятията в България и създаване на по-благоприятни условия за развитието им.

На първо място, тези ограничения са свързани главно с времето и разходите за стартиране на бизнес. Изследванията показват, че в България **времето и косвените разходи**¹⁰ за стартиране на бизнес са

⁶ НСИ и собствени изчисления

⁷ НСИ и собствени изчисления. Заб.: Изчисленията за 2001 и 2002 година са направени при дефиниране на сектора на МСП като съвкупност от всички предприятия със средносписъчна численост на персонала между 1-249 души включително. Това се налага, за да се осигури съпоставимост на данните за сектора с тези в ЕС и в страните кандидатки.

⁸ EBRD/World Bank. Transition. The First Ten Years. Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union. World Bank 2002, p. 42, 68

⁹ НСИ и собствени изчисления

¹⁰ Косвените разходи зависят главно от времето за общуване на предприемачите с администрацията, свързано с определен брой процедури по регистрация и осъществяване на стопанската дейност.

значително по-високи, отколкото в ЕС: всеки предприемач в България преминава през 10 процедури и изчаква около 30 дни, за да регистрира компания, докато добрите практики в ЕС предполагат европейските МСП да преминават през само 1 процедура, която отнема до 3 дни¹¹. Нещо повече – през последните 2 години процедурите за стартиране на бизнес в България не са били значително облекчени и се е забавило съобразяването им с европейските тенденции. Това се отнася особено за броя на различните административни стъпки в процеса на регистрация. В България те са 8, което е сравнително близо до водещите страни от ЦИЕ – например в Унгария тези процедури са 6, в Чехия – 7, а в Словения също са 8. За сравнение обаче в Ирландия, Великобритания и Финландия тези процедури са между 1 и 3. В същото време България изпреварва по тези параметри страните от ЕС със сравнително нисък БВП на глава от населението като Гърция и Португалия¹². Може да се заключи, че **съществува сериозен потенциал за подобрения в административната среда за стартиране на предприятията в България**, реализирането на който означава повече средства за инвестиции, индиректно насочени към бизнеса, респективно подобряване на цялостната среда за стартиране на бизнеса. Този извод се подкрепя и от Глобалния доклад за конкурентоспособност 2002–2003¹³, където България се нарежда на 62-ро място по показателя административни бариери пред бизнеса и на 79-о място по административни бариери пред стартиращите компании (от 102 страни), което показва съществени възможности за подобрения по този елемент на бизнес средата, за да може да се повиши конкурентоспособността на българските компании.

Извън косвените разходи по стартиране на предприятията в България, които биват генерирани по линия на времето за общуване с администрацията и броя на процедурите по регистрация, във всяка икономика се изследват и преките разходи. **Да се стартира бизнес в България е сравнително евтино**. Преките разходи за стартиране в България се оценяват на 132 евро¹⁴, което е добър показател за страните, присъединили се към Програмата от Лисабон. Съпоставени с дохода на глава от населението обаче, тези данни говорят за потенциал за подобряване на мерките в икономическата политика. Например в България времето и разходите за стартиране се оценяват общо на около 25% от годишния доход, докато във водещите страни от ЕС (от гледна точка изпълнени-

¹¹ OECD. South East Europe Region. Enterprise Policy Performance: A Regional Assessment. Oct. 2003, p. 28; see also Djankov, La Porta, de Silanes, Shleifer. The Regulation of Entry. The World Bank Policy Research Working Paper 2661, Aug. 2001, p. 38

¹² Djankov, La Porta, de Silanes, Shleifer. The Regulation of Entry. The World Bank Policy Research Working Paper 2661, Aug. 2001, p. 37-39

¹³ World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2002-2003, стр. 399

¹⁴ OECD. South East Europe Region. Enterprise Policy Performance: A Regional Assessment. Oct. 2003, p. 28

ето на целите от Лисабон) като Ирландия и Финландия например този относителен дял е сведен съответно до 17 и 10%.¹⁵ По тези показатели България изпреварва много страни от ЦИЕ и някои страни от ЕС като Гърция, Португалия и Испания.

В резултат на тези регулации процесът на стартиране на предприятие в България е сравнително облекчен, но все още остава далеч от показателите за най-добри практики. В страната се забелязва активно разкриване на нови предприятия – годишно се разкриват между 15 и 20% нови предприятия като дял от съществуващите предприятия.¹⁶ За съжаление липсват оценки за това колко от тези предприятия се задържат повече от три години на пазара, за да може да се оцени колко е “нетната раждаемост на предприятията” в България.

В края на 2003 г. бяха предложени нови **мерки в икономическата политика**, които имат потенциала да насърчат предприемачеството. Сериозна стъпка в това отношение е приетият Закон за ограничаване на административното регулиране и административния контрол върху стопанската дейност. Предвиждат се и други мерки, които все още не са окончателно приети от Народното събрание, но които биха насърчили стартирането и развитието на бизнеса в България чрез опростяване на административните бариери. Такива са например: предвидените промени в Закона за МСП, които са положителна стъпка към намаляване на разходите за бизнеса на всички фази от жизнения цикъл на компаниите; новият проектозакон за насърчаване на инвестициите в МСП; законопроектът за изменение и допълнение на Закона за чуждестранните инвестиции. Законът за насърчаване на научните изследвания, който беше приет през 2003 г., дава индикации за подкрепа на икономическата политика за създаването на икономика, основана на познанието в България.

Допълнителни подобрения на административната среда за повишаване на конкурентоспособността на българските компании и за ускорено придвижване на българската икономика към целите от Лисабон могат да се направят в следните области: облекчаване на наемането и уволняването на работници (с цел улесняване растежа на предприятията); улесняване на фалитите на предприятията (за да се улесни трансферът на ресурси към по-продуктивни дейности); въвеждане на алтернативни съдебни практики (за да се улесни прилагането на договорите и намалят разходите на българските компании по спазването на договорите); допълнително улесняване на достъпа до финансиране и технологии

¹⁵ Djankov, La Porta, de Silanes, Shleifer. The Regulation of Entry. The World Bank Policy Research Working Paper 2661, Aug. 2001, p. 37

¹⁶ European Commission. Benchmarking Enterprise Policy. Results from the 2002 scoreboard. Nov. 2002, p. 41

чрез възможност за листване на МСП на Българската фондова борса (БФБ).

Преориентиране на държавната помощ към хоризонтални мерки за подкрепа на предприятията и прилагане на ефективна политика за защита на конкуренцията

Предоставянето на държавна помощ за определени предприятия все още не е напълно отречен метод за повишаване на конкурентоспособността на фирмите, но все повече губи значението си. Делът на държавната помощ в икономиката непрекъснато намалява и се движи между 0.5% и 1.7% от БВП в икономиките на ЕС. Доколкото съществуват, мерките в тази насока се прехвърлят от директна подкрепа за определени предприятия към осигуряване на рамкови условия за ефективно функциониране на пазарите. Делът на “хоризонталната” държавна помощ към общата за целия ЕС е около 70% за 2001 година¹⁷. Основна роля в тази смяна на подхода имат националните комисии за защита на конкуренцията (КЗК).

Със смяната на ръководството на КЗК в България през 2003 г. и с промяната на нейния принцип на работа се засили впечатлението, че **КЗК все повече се превръща в активен защитник на ефективността на конкуренцията в страната**. Едновременно с това намаляването на субсидиите за отделни сектори в икономиката, както и засилването на практиката за по-твърди бюджетни ограничения към все още държавните предприятия, са позитивна стъпка на администрацията към преориентиране на държавните помощи в посока хоризонтални мерки за подкрепа на предприемачеството.

От тези хоризонтални мерки би трябвало да се извадят секторите на земеделието, рибовъдството и транспорта, тъй като те се подлагат на специфични пазарни регулации и въздействия от страна на Европейската комисия по линия на структурните фондове. С прилагането на тези специфични мерки се търси баланс между секторни регулации в области с повишено социално значение и хоризонтални мерки в ЕС, които да стимулират ефективното функциониране на пазарите.

Незадоволителното усвояване на предприсъединителните фондове в България, които служат като подготовка за усвояване на структурните фондове на ЕС, свидетелства за **все още недостатъчен административен капацитет**, който да осигури баланса между хоризонтални мерки

¹⁷ European Commission. Benchmarking Enterprise Policy: Results from the 2003 Scoreboard. Brussels 4.11.2003, SEC, p. 36. Тук би следвало да се направи едно важно методологическо уточнение, а именно, че при изчисляването на държавната помощ се изключват помощите за земеделие, рибовъдство и транспорт, които сами по себе си също са значителни.

и секторни регулации в България. Липсата на такъв баланс генерира противоречия в икономическата политика, които би следвало да бъдат изгладени в следващите няколко години до пълноправното членство на България в ЕС.

Повече и по-добри работни места, по-голямо социално сближаване

Създаването на гъвкави и отворени трудови пазари е ключов приоритет за постигането на целите от Лисабон. Задачата е да се създадат повече и по-добри работни места, като се постави акцент върху образованието и професионалното обучение. *Лисабон постави амбициозната задача до 2010 г. Европа да постигне общ процент на заетост от 70%, заетост на жените от 60 % и заетост на възрастните хора от 50%.*

Насърчаване на заетостта и борба с безработицата

Данните на Евростат за 2002 г. показват, че страните, присъединяващи се към ЕС, са все още далеч от постигането на тази цел в сравнение с настоящите страни членки на Общността (55.9% срещу 64.3%). За съжаление **България е страната с най-ниско равнище** на общата заетост сред присъединяващите се страни (50.6% за 2002 г.), което показва, че тя трябва да положи по-големи усилия за постигането на Лисабонската цел.

Важен приоритет в Лисабонската стратегия е предприемането на мерки за повишаване заетостта при жените, за подобряване на тяхното образователно и квалификационно равнище и за гарантиране равнопоставеността на половете в икономическия, политическия и социалния живот. Присъединяващите се страни се намират в по-неблагоприятно положение в сравнение с настоящите членки на ЕС и по показател “заетост на жените”. За 2002 г. заетостта на жените в присъединяващите се страни е средно 50.1% при 55.6% в ЕС. **Заетостта на жените в България е на незадоволителното ниво** от 47.5%.

Лисабонската стратегия обръща сериозно внимание и на ниските равнища на “заетост на възрастните хора” (55–64 години). Неблагоприятните демографски тенденции, ниското ниво на заетост на възрастните хора и ниската им пригодност към трудовия пазар както в страните членки на ЕС, така и в присъединяващите се държави, предизвикват сериозни проблеми с финансирането на осигурителните системи в тези страни. Голяма част от тях вече предприеха мерки, свързани с повишаване възрастта за пенсиониране и повишаване пригодността към заетост на възрастните хора за по-доброто им интегриране на трудовия пазар. Ако

заетостта на възрастните хора в страните членки на ЕС е средно 40.1%, в присъединяващите се страни то е 30.4% с доста голяма диференциация в отделните страни. По този показател **България заема междинно място** сред присъединяващите се страни с равнище на заетост на възрастните хора от 27%. Заетостта на възрастните мъже е по-висока от заетостта на възрастните жени и в настоящите, и в бъдещите членки на ЕС, което изисква предприемане на специални мерки за повишаване преди всичко на заетостта сред възрастните жени. В България заетостта на възрастните жени е само 18.2% при заетост на възрастните мъже от 37%.

Преходът от централно-планова към ефективно функционираща пазарна икономика, който България започна през 90-те години на миналия век, предизвика цялостно структурно преустройство на икономиката, като един от негативните резултати е наличието на все още висок процент *структурна безработица*. Предприетата от правителството през последните години активна политика на трудовия пазар понижи равнището на безработица от 16.4% през 2000 г. на 13.6% през 2003 г. По данни на Евростат, **безработицата в България е на по-ниско равнище** от средното за присъединяващите се страни (14.3%), но на сравнително по-високо равнище от средното за ЕС (8%). Равнището на безработица при мъжете в България е 13.9% при средно за присъединяващите се страни от 13.6% и средно за ЕС от 7.3%. Равнището на безработица при жените (13.2%), от друга страна, е по-ниско от средното за присъединяващите се страни (15.1%), но сравнително по-високо от средното за ЕС (8.9%).

Основните характеристики на безработните лица в България показват кои са лицата в неравностойно положение на пазара на труда, към които следва да се предприемат специални мерки за успешното им интегриране на този трудов пазар. В България продължава тенденцията относителният дял на жените да е трайно по-висок от относителния дял на мъжете при регистрираните безработни. *Възrastовата структура на безработните* показва относително висок дял на безработните младежи до 29 години и на хората над 50 години. В *образователната структура* на регистрираните безработни продължават да доминират лицата с основно и по-ниско образование. Продължава крайно неблагоприятната тенденция дългосрочно безработните да са повече от половината от регистрираните безработни (над 53% от всички регистрирани безработни за 2003 г.). Това са лица, които са загубили трудовите си навици и умения, като неблагоприятната им образователна и професионално-квалификационна структура и ниска грамотност допълнително затрудняват тяхното повторно интегриране на трудовия пазар. С основно и по-ниско образование от продължително безработните лица са 67.7%, а без професия и специалност – 69.5%.

Тези *неравностойни групи* на пазара на труда са и основните целеви групи, към които ще бъде насочена политиката по заетостта през 2004 г. според **Националния план за действие по заетостта през 2004 година**. Двете основни цели на политиката на пазара на труда в България са запазване и увеличаване на заетостта и повишаване пригодността за заетост и интегриране на неравнопоставените групи на пазара на труда. Очаква се тези оперативни цели да бъдат постигнати чрез изпълнението на четири програми: *Разкриване на нови работни места и запазване на съществуващите; Насърчаване на предприемачеството; Повишаване на пригодността на заетост на работната сила; Заетост за социална интеграция.*

Данните за развитието на трудовия пазар в България показват, че предприетата от правителството през 2002 г. нова стратегия в социалната политика, базирана на диференциран подход към всяко безработно лице, дава своите положителни резултати, но предстои да се направи още много. Осъществяване на редовен мониторинг на търсенето и предлагането на работната сила на трудовия пазар, разработването на нови, по-ефективни програми за заетост на национално и местно равнище, приемането на мерки за стимулиране на професионалното обучение и квалификации, насърчаването на предприемачеството и предприемаческия дух, постигането на по-добра координация между централните и местните органи на властта, браншовите асоциации и неправителствените организации за борба с безработицата, подобряване на диалога между социалните партньори са само част от **мерките, които България трябва да предприеме, за да гарантира едно по-ефективно функциониране на трудовия пазар** и по-висока конкурентоспособност на българската работна сила.

По-добро образование и квалификация

Трудовият пазар в България все още не функционира достатъчно ефективно, като основната причина за това е **нереформираната образователна система, която не отговаря на новата структура на икономиката**, ориентирана към сферата на услугите. Високото равнище на младежка безработица показва, че образователната система не подготвя кадри с търсените от работодателите умения и квалификации, така че те успешно да се реализират на трудовия пазар. Липсата на практически умения и опит прави младежите неконкурентни на трудовия пазар. Голяма част от безработните са с основно и ниско образование, като единственият начин за тяхното реинтегриране на трудовия пазар е да се повиши образователното и квалификационното им равнище.

Получаването на по-високо образователно и квалификационно равнище от работната сила е пътят за постигането на Лисабонските

критерии за по-висока заетост и производителност. Едни от индикаторите, по които Европейската комисия следи напредъка на страните в тази област, са *“дял на младежите на възраст 20–24 години, които са завършили поне средно образование”*, *“обучение през целия живот”* (дял на хората на възраст 25–64 години, които са заявили, че са получили някаква форма на образование или обучение през предходния месец) и *“дял на хората на възраст 25–64 години, които са завършили поне средно образование”*.

Присъединяващите се към ЕС страни са по-близо до постигането на критерия – 85% от хората на възраст между 20 и 24 години да са завършили средно образование до 2010 г. Данните от Евростат за 2003 г. показват, че средно за присъединяващите се страни този показател е 88.3%, докато средно за ЕС той е 74%. Словакия, Чешката република и Словения са трите страни, при които над 90% от младежите на възраст 20–24 години сега имат средно образование. Равнището на този показател за България за 2003 г. (75.6%) е над средното за ЕС (74%). За съжаление е налице неблагоприятна тенденция на намаляване на това равнище от 2001 г. насам (78.2% за 2001 г., 77.5% за 2002 г. и 75.6% за 2003 г.). Високото равнище на младежка безработица, от друга страна, показва, че качеството на образователната система не отговаря на новата пазарна структура на икономиката.

Средно за присъединяващите се страни 81% от населението на възраст 25–64 г. имат поне средно образование, докато средно за ЕС този дял е 64.6%. Въпреки че този показател за България е 71.5%, което е над средното за ЕС, България е на едно от последните места по този показател в сравнение с другите присъединяващи се към ЕС страни. Единствено Румъния и Унгария имат по-лоши резултати.

Т.нар. обучение през целия живот е най-успешната мярка за повишаване конкурентоспособността на работната сила на една страна. Докато средно за ЕС 9.7% от населението на възраст 25–64 години продължават да повишават своето образование и квалификации, в присъединяващите се страни това правят средно 5.6% от населението в тази възрастова група. В България едва 1.4% от населението на възраст 25–64 години продължават да повишават своите умения и квалификации, което е една от основните причини за ниското равнище на общата заетост в страната.

Разходите за образование в България все още са на незадоволителното ниво от около 4% от БВП, но за да се подобри образователното и квалификационно равнище на работната сила, е необходимо преди всичко реформиране на образователната система. Трябва да се обърне внимание на факта, че новата икономика, базирана на кому-

никационните и информационните технологии, предполага качествено нов тип инвестиции в човешки капитал. **Необходимо е да се постигне по-голяма съгласуваност между образователната, икономическата и социалната политика**, да се стимулират частните инвестиции в професионално обучение и квалификации и да се създаде добро публично-частно партньорство в сферата на образованието и професионалното обучение. Чрез насърчаване на работодателите да наемат на стаж току-що завършили своето образование младежи ще се намали младежката безработица и ще се прекъсне неблагоприятния за България “процес на изтичане на мозъци”. Колкото повече човек инвестира в образование, професионално обучение и квалификации и “обучение през целия живот”, толкова по-конкурентоспособен става той на пазара на труда, а следователно и по-добре заплатен.

По-добра социална защита и сближаване

Неблагоприятните демографски тенденции и неефективното функциониране на трудовите пазари в страните членки и присъединяващите се към ЕС страни са основните причини, довели до предприемането на болезнени реформи в социално-осигурителните системи. Задачите, които Европейският съвет в Лисабон постави в тази сфера, са: *осигуряване на дългосрочна финансова стабилност на пенсионните системи, повишаване на пенсионната възраст с 5 години (до 65 години) до 2010 г. и не на последно място значително намаляване на броя на хората, които са изложени на риск от бедност и социална изолация.*

Пенсионният модел в България, съчетаващ разходно покривен (първи стълб) с капиталопокривен елемент (втори и трети стълб), се смята за **един от най-успешните пенсионни модели** в Централна и Източна Европа. Чрез първия стълб пенсионната система гарантира социална защита на цялото население, докато вторият (допълнителното задължително пенсионно осигуряване) и третият стълб (допълнителното доброволно пенсионно осигуряване) функционират на капиталов принцип.

Неблагоприятните демографски тенденции, непрекъснато увеличаващият се дефицит във фонд “Пенсии”, който се финансира с държавна субсидия от бюджета и високият дял на сивата икономика в страната, който намали осигурителните приходи във фондовете на ДОО, бяха основните причини за **въвеждането на минимални осигурителни прагове по икономически дейности и професии** и задължителната регистрация на трудовите договори в НОИ от 2003 година. В резултат на новите мерки приходите в осигурителните фондове през 2003 г. се увеличиха значително, което позволи въвеждането на по-висок таван на пенсиите (210 евро през 2004 г. при 100 евро през 2003 г.). През послед-

ните две години се наблюдава непрекъснато подобряване на основните показатели, които характеризират ефективността на функциониране на пенсионната система, като коефициент на зависимост, коефициент на заместване на дохода, норма на събираемост, средна пенсия на пенсионер и разход за пенсии към БВП.

Основни показатели за развитието на ДОО	2001	2002	2003
Коефициент на зависимост, в %	111.96	108.33	102.02
Коефициент на заместване на дохода, в %	38.02	39.38	39.41
Норма на събираемост, в %	90.14	96.69	98.20
Средна пенсия на пенсионер, в лв.	92.37	102.2	110.65
Разход за пенсии към БВП*, в %	9.1	9.1	8.7

*Данните са от Доклад по Закона за държавния бюджет за 2004 г. на Министерство на финансите.

Източник: НОИ и собствени изчисления

Осигурителната тежест в България все още е висока, но чрез въвеждането на по-строг контрол в трудовото и осигурителното законодателство се очаква в бъдеще тя да бъде намалена. Увеличаването на осигурителната вноска от 2 на 3% в УПФ през 2004 г. се оценява от експерти в областта като мотивираща мярка за участие на младото поколение в осигурителната система. Активите на пенсионните фондове нараснаха значително през последните години, като към края на 2003 г. те възлигат на около 250 млн. евро. Инвестицията в пенсионните фондове се оценява като добро инвестиционно решение.

Всяка година пенсионната възраст за мъжете и жените се увеличава с 6 месеца. В пенсионния модел е заложено през 2009 г. мъжете да се пенсионират на възраст от 63 години, а жените на възраст от 60 години. България може да постигне Лисабонския критерий за повишаване на пенсионната възраст до 65 години до 2010 г., ако се предприемат мерки за повишаване заетостта на възрастните хора и ако се постигне обществен консенсус по този въпрос.

Един от начините за намаляване на броя на хората, изложени на риск от бедност и социална изолация, е като се **намалят регионалните различия в заетостта и безработицата и като се ограничи дългосрочната безработица**. Въпреки положителната тенденция, която се наблюдава през 2003 г., съществува значително различие в икономическото развитие на отделните региони в страната, в това число и по отношение състоянието на пазара на труда. За да се осигури по-равномерно икономическо развитие и социално сближаване на отделните региони на България, е необходимо да се насърчи разработването на регионални

програми за заетост, съобразени със специфичните икономически и социални условия на местно равнище.

Изготвеният Национален план за борба с бедността и социалната изолация за 2004 г. съгласно приетата от МС през октомври 2003 г. Стратегия за борба с бедността и социалната изолация е решителна стъпка за постигането на Лисабонските критерии в тази област. В него са заложените пет стратегически цели: *насърчаване на заетостта и повишаване на доходите; улесняване на достъпа за всички до ресурси, права, блага и услуги; предотвратяване на риска от социална изолация; социална подкрепа на уязвимите групи, семейства и лица; мобилизиране на всички институции.*

Според последния Глобален доклад за човешкото развитие на ПРООН (2003) България е втора в групата на средно развитите страни. Индексът на човешко развитие (ИЧР) за 2001 г. е 0.795, което поставя страната на 57-о място в списък от 175 страни, включени в доклада. Това е положителна, макар и незначителна промяна спрямо 2000 г., когато България е била на 60-а позиция.

Заклучение

Като цяло може да се каже, че конкурентоспособността на българската икономика се намира на етапа на преход от сравнително краткосрочната конкурентоспособност, основана на по-евтини средства за производство, към средносрочна конкурентоспособност, основана на растящи инвестиции в технологичното обновление на производството за достигане стандартите и изискванията на европейския и световния пазар. Засега икономиката е все още далеч от осигуряването на дългосрочна конкурентоспособност, основана на познанието, но през следващите 3 години, в подготовката за присъединяването на страната към ЕС, може да се изгради законодателната и институционалната инфраструктура за преминаване към такъв тип конкурентоспособност. От гледна точка на отделните сектори това означава, че много скоро капацитетът от конкурентни предимства на такива отрасли като текстил, металургия, дървообработване ще се изчерпи и на преден план ще излязат свързаните с повече инвестиции енергетика, транспорт, туризъм, селско стопанство, за да стигнем до обявените за дългосрочен приоритет отрасли като телекомуникации, софтуер, различни услуги (финансови, банкови, електронни и др.). По този начин ще се постигне и целта за създаване на повече и по-добри работни места не толкова в производството, колкото в области като разработване на решения, софтуер за осъществяване на тези решения и услуги, основани на по-високо ниво на интелектуални способности и по-големи познания.

България се надява да приключи преговорите за присъединяването си към ЕС в рамките на мандата на сегашната Комисия, т.е. преди края на 2004 г. Това не е невъзможно, стига да се изпълняват поетите ангажименти и да се спазят договорените срокове, както и да се вземат необходимите мерки за своевременно преодоляване на критиките в последния доклад за напредъка. Твърдата ангажираност на политическото ръководството, институциите и структурите на гражданското общество в България с неотклонното осъществяване на реструктурирането на икономиката и реформите във всички сфери на общественото-политическия и икономическия живот дава основания да се надяваме, че в оставащите години до присъединяването на страната към ЕС ще се постигне съществен напредък в догонването на изпълнението на целите от Лисабон.

Имаме всички основания да вярваме, че икономиката на България ще продължи положителното си развитие, характерно за последните години. На фона на продължаваща макроикономическа стабилност и съживяване на глобалната икономика се очаква *относително висок ръст на брутния вътрешен продукт* (около 5% за 2004 г.) и подобрене на показателите в редица стопански сектори. В доклада за България, приет

от Европейския парламент в началото на март тази година, се акцентира върху четири фактора, определящи перспективата за ускорен икономически растеж: конкурентоспособността на производството, увеличението на експортния потенциал, осигуряването на енергийна ефективност и сигурност и насочването на повече инвестиции към изследователската област.

Средносрочните цели на българското правителство са насочени към постигане на висок икономически растеж на основата на *растящ обем инвестиции*. По-енергичното привличане на преки чуждестранни инвестиции е важен елемент от процеса на догонване на европейската икономика. Усилията са насочени към подобряване на бизнес климата за привличане на чужди инвестиции, които имат ключово значение за технологичното ѝ обновяване и трансфера на нови знания и ноу-хау. Конкуренцията на чуждестранните инвеститори на вътрешния пазар стимулира повишаването на технологичните стандарти на местните производители, квалификацията на персонала и конкурентоспособността на българските фирми.

В оставащите три години до присъединяването си към ЕС България ще трябва да създаде необходимите условия за по-бързо включване към транспортните, изследователски и развойни мрежи в Европа. Реформата в българското образование е съвсем в начален етап и ускоряването ѝ е наложително не само с оглед осигуряването на необходимия растеж и конкурентоспособност на българската икономика, но и за да отговори на европейските стандарти и общи цели. Все още предстои постигането на съгласие в обществото по основните въпроси на реформата в образованието. Значението на образователната система в страната за подобряването на образователното и квалификационно равнище на работната сила в унисон с изискванията на новата икономика, базирана на комуникационните и информационните технологии, нараства непрекъснато. От особено значение ще бъде постигането на по-добро публично-частно партньорство при очертаване насоките на реформата.

Анализът показва, че страната има добри постижения в някои от областите, но изключително ниската база, от която се тръгва, постигнатите резултати (макар и сравнително високи на фона на останалите страни от ЕС и кандидатки за членство в Съюза) са крайно недостатъчни. Предстои усилена работа за разработване на стратегии, формулиране на политики и очертаване на конкретни мерки във всички области на икономическия и социалния живот за доближаване до страните членки на ЕС и успешно присъединяване към Съюза.

Някои сектори на икономиката или отделни министерства вече разполагат с разработени стратегии за повишаване на конкурентоспособността.

В тях се определят приоритетите и целите, както и някои основни мероприятия за постигането на тези цели. Това, което трябва да се направи в най-скоро време, е да се постигне взаимно обвързване на всички стратегии и планове за повишаване на конкурентоспособността, за да не се провалят изолираните действия, да се подсили техният ефект и се даде тласък на процеса.

Другата насока на по-нататъшна целенасочена работа е интегрирането на проблемите на околната среда във всички сфери на икономиката. *Устойчивото развитие* влезе като допълнителна цел в Програмата от Лисабон и на базата на Стратегията за устойчиво развитие на ЕС България ще трябва да разработи свой собствен план за ефективно използване на природните ресурси и премахване на връзката икономически растеж – влошаване на околната среда. Необходимо е ускоряване на реформите в интерес на по-добрата защита на околната среда и осигуряването на устойчиво развитие, както и изработване на комплекса от политики и мерки за реализирането на тази цел. Провеждането и прилагането на политиката по отношение на околната среда, заедно с адаптирането ѝ към техническите постижения и новите познания, трябва да се превърне в основна задача до края на десетилетието.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ I

ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО ИЗОСТАВАНЕ

Макроикономически показатели

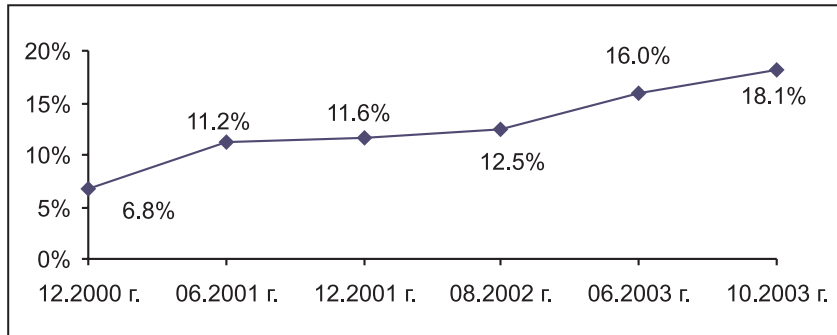
Показател	1999	2000	2001	2002	2003
БВП – темп на нарастване (в % спрямо предходната година)	2.3	5.4	4.1	4.8	4.3
БВП на човек от населението по ППС (ЕС15=100)	24.0	24.5	26.0	26.4	28.3
Инфлация (в % средногодишно)	2.6	10.3	7.4	5.8	2.3
Търговски дефицит (% от БВП)		9.3	11.5	9.8	12.1
Инвестиции в основен капитал (% от БВП)	15.1	15.7	18.3	18.1	19.4
Преки чуждестранни инвестиции (% от БВП)	6.6	8.4	6.0	5.8	7.2
Дефицит по текущата сметка (% от БВП)		5.5	6.1	4.4	8.0
Безработица (% от работната сила)	17.0	16.4	19.5	16.8	13.6
Заетост (% от работната сила)	40.8	39.7	38.7	40.3	43.0
Производителност на труда (изменение спрямо предходната година)	8.0	15.8	11.7	7.2	4.1
Общ държавен дълг (% от БВП)	82.5	80.6	73.6	56.0	47.8
Външен държавен дълг (% от БВП)	70.0	73.7	67.0	49.5	41.3

Източник: www.stat.bg и собствени изчисления

ПРИЛОЖЕНИЕ II

ПРЕХОД КЪМ ИКОНОМИКА, БАЗИРАНА НА ЗНАНИЕТО

**Графика 1. Интернет потребители в България
(дял от населението на страната над 18 г.)**

Източник: "Алфа рисърч" (www.aresearch.org)

Таблица 1. Разходи за научноизследователска дейност

	2000	2001	2002	2003
ЕС (15 страни)	1.95	1.98	1.99	:
Присъединяващи се страни	0.82	0.83	:	:
България	0.52	0.47	:	:
САЩ	2.70	2.72	2.64	2.59
Япония	2.99	3.07	:	:

Източник: Eurostat (<http://europa.eu.int/comm/eurostat/>)

Таблица 2. Разходи за телекомуникационно оборудване и услуги като процент от БВП

	2000	2001	2002	2003
ЕС (15 страни)	3.2	3.2	3.1	3.2
Присъединяващи се страни	5.3	5.4	5.6	5.7
България	6.8	7.3	8.4	9.2
САЩ	2.5	2.5	2.5	2.7
Япония	2.7	3.0	3.2	3.4

Източник: Eurostat (<http://europa.eu.int/comm/eurostat/>)

Таблица 3. Разходи за ИТ като процент от БВП

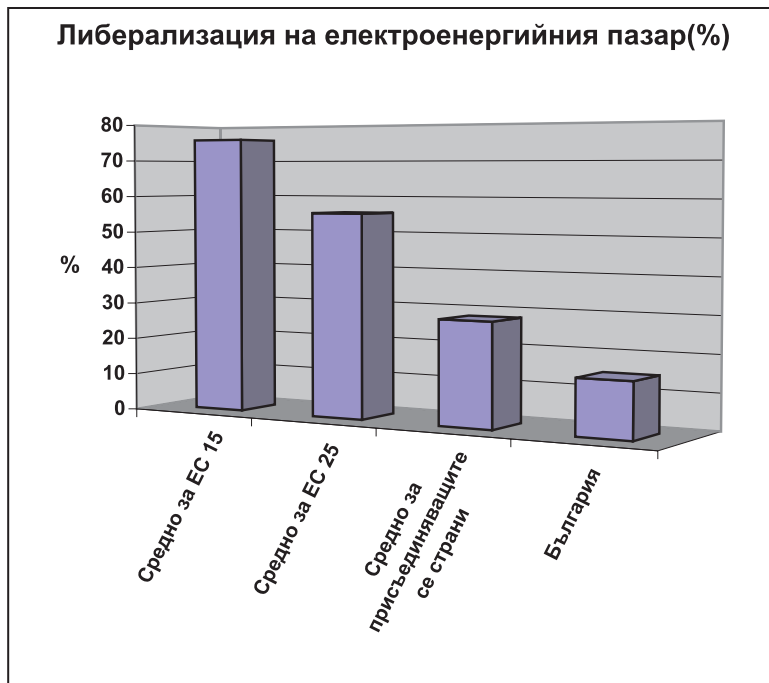
	2000	2001	2002	2003
ЕС (15 страни)	3.3	3.2	3.0	3.0
Присъединяващи се страни	2.4	2.4	2.5	2.7
България	1.9	1.9	1.9	2.0
САЩ	4.2	3.9	3.5	3.6
Япония	2.5	2.6	2.6	2.7

Източник: Eurostat (<http://europa.eu.int/comm/eurostat/>)

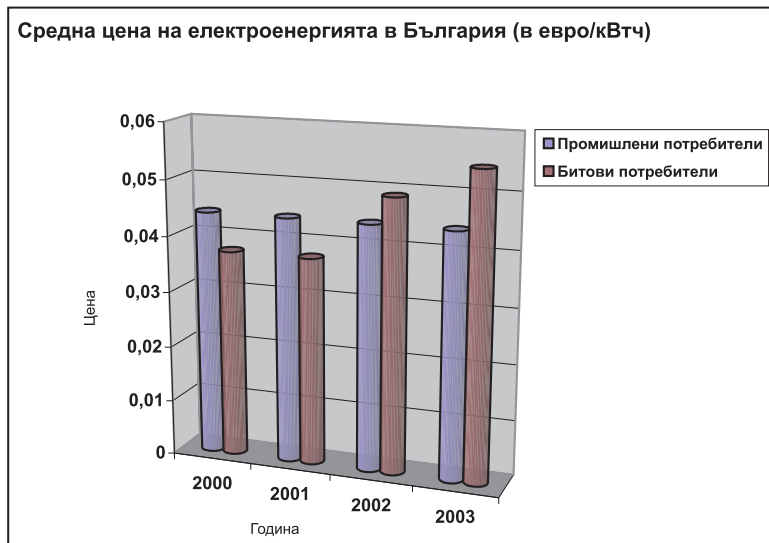
ПРИЛОЖЕНИЕ III

КЪМ ЕДИНЕН ВЪТРЕШЕН ПАЗАР

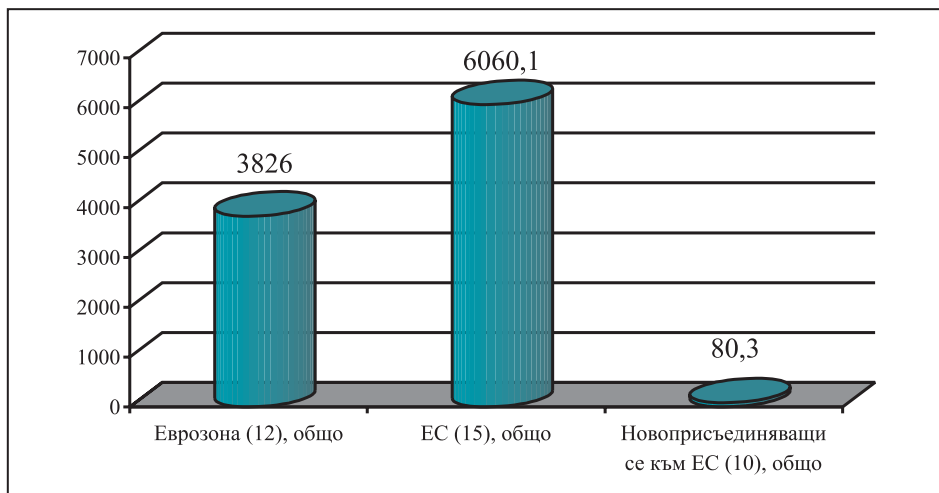
Графика 1.

Графика 2.

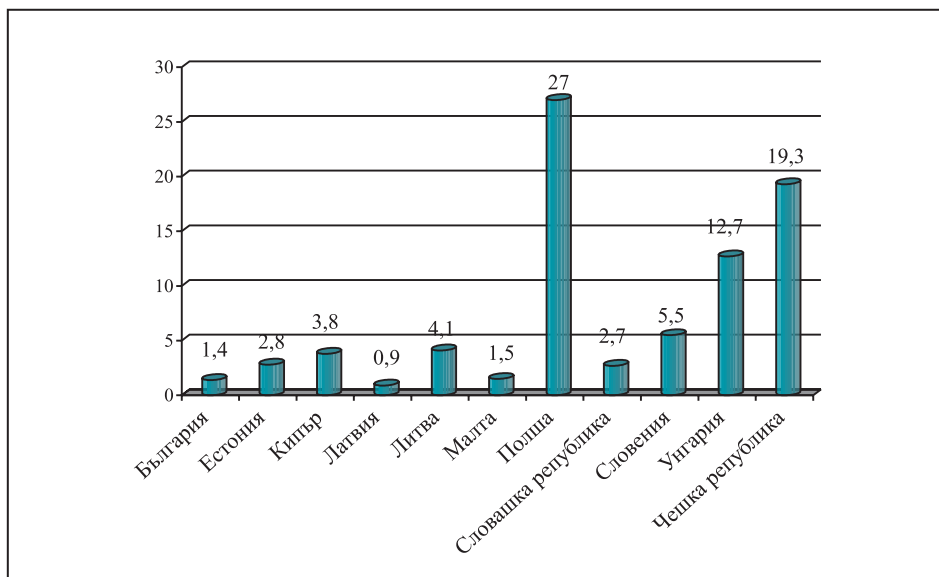
Графика 3а. Пазарна капитализация на публичните компании в ЕС и страни от Централна и Източна Европа (млрд. евро)*

* Данните за България са към края на декември, а за останалите страни – към края на ноември 2003 г.

Източник: Евростат

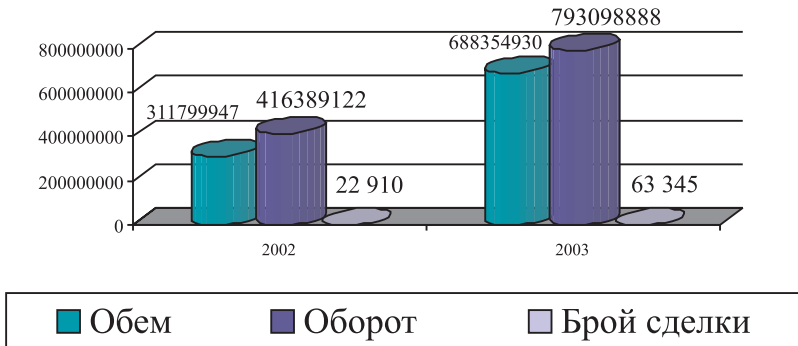
Графика 3б: Пазарна капитализация на публичните компании в страните, присъединяващи се към ЕС (млрд. евро)*

* Данните за България са към края на декември, а за останалите страни – към края на ноември 2003 г.

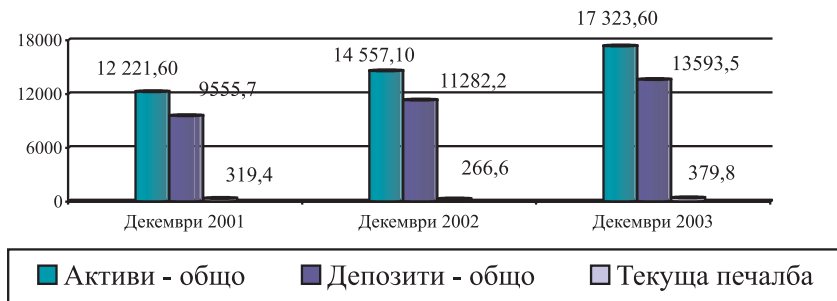
Източник: Евростат, "Българска фондова борса – София" АД

Графика 4. Данни за търговията с ценни книжа на Българската фондова борса

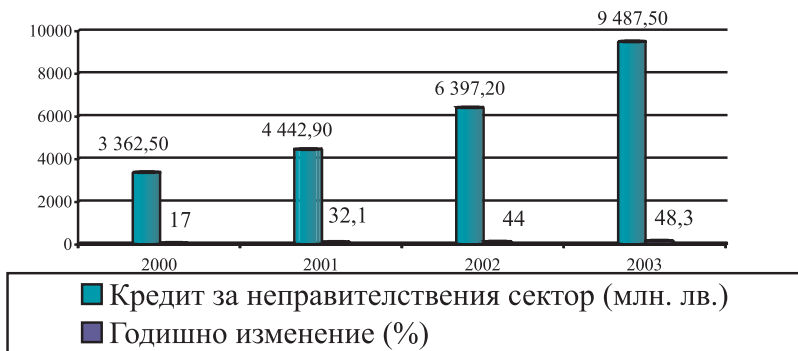
Източник: по данни на БФБ

Графика 5. Банкова система в България (в млн. лв.)

Източник: по данни на БНБ

Графика 6. Кредит за неправителствения сектор

Източник: по данни на Агенцията за икономически анализи и прогнози

ПРИЛОЖЕНИЕ IV**СТИМУЛИРАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО***Условия за стартиране на бизнес*

	България	Добри практики в ЕС
Време за стартиране	30 дни	3 дни
Разходи за стартиране	132 евро	210 евро
Остойностено време + Преки разходи	25 % от БВП/гл.н.	до 10% от БВП/гл.н.
Брой процедури	10	1

ПРИЛОЖЕНИЕ V

ПОВЕЧЕ И ПО-ДОБРИ РАБОТНИ МЕСТА, ПО-ГОЛЯМО СОЦИАЛНО СБЛИЖАВАНЕ

Насърчаване на заетостта и борба с безработицата

Таблица 1. Заетост (общо, мъже, жени)

Равнище на заетост (15-64), общо, %	1998	1999	2000	2001	2002
ЕС-15	61.4	62.5	63.4	64.1	64.3
ЕС-27	61.2	61.9	62.4	62.8	62.9
Присъединяващи се страни	60.0	59.1	57.4	56.6	55.9
БЪЛГАРИЯ	:	:	50.4	49.6	50.6
Заетост (мъже), %	1998	1999	2000	2001	2002
ЕС-15	71.2	72.0	72.8	73.1	72.8
ЕС-27	70.6	71.0	71.3	71.3	71.0
Присъединяващи се страни	67.3	65.7	63.6	62.6	61.8
БЪЛГАРИЯ	:	:	54.7	52.6	53.7
Заетост (жени), %	1998	1999	2000	2001	2002
ЕС-15	51.6	52.9	54.1	55.0	55.6
ЕС-27	51.8	52.9	53.6	54.3	54.7
Присъединяващи се страни	53.0	52.7	51.4	50.8	50.1
БЪЛГАРИЯ	:	:	46.3	46.8	47.5

Източник: Евростат

Таблица 2. Заетост на възрастните хора (общо, мъже, жени)

Равнище на заетост на възрастните хора (55-64), общо, %	1998	1999	2000	2001	2002
ЕС-15	36.6	37.1	37.8	38.8	40.1
ЕС-27	35.8	36.2	36.6	37.5	38.7
Присъединяващи се страни	31,0	31,2	29,6	29,7	30,4
БЪЛГАРИЯ	:	:	20,8	23,9	27,0
Заетост на възрастните мъже, %	1998	1999	2000	2001	2002
ЕС-15	47.3	47.5	48.0	48.9	50.1
ЕС-27	46.7	46.8	46.9	47.7	48.9
Присъединяващи се страни	42.4	42.3	40.2	40.2	41.2
БЪЛГАРИЯ	:	:	33.2	34.2	37.0
Заетост на възрастните жени, %	1998	1999	2000	2001	2002
ЕС-15	26,3	27,1	28,0	29,1	30,5
ЕС-27	25,5	26,3	26,9	27,8	29,1
Присъединяващи се страни	21,4	21,9	20,6	20,7	21,4
БЪЛГАРИЯ	:	:	10,3	14,7	18,2

Източник: Евростат

Таблица 3. Безработица (общо, мъже, жени)

Равнище на безработица (15-74), общо, %	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ЕС-15	9,4	8,7	7,8	7,4	7,7	8,0
ЕС-27	9,4	9,2	8,8	8,5	8,8	9
Присъединяващи се страни	9,4	11,8	13,6	14,5	14,8	14,3
БЪЛГАРИЯ	:	:	16,4	19,2	17,8	13,6
Безработица (мъже), %	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ЕС-15	8,2	7,5	6,7	6,5	6,9	7,3
ЕС-27	8,2	8,1	7,7	7,6	8	8,2
Присъединяващи се страни	8,4	10,9	12,6	13,7	14,2	13,6
БЪЛГАРИЯ	:	:	16,7	20	18,5	13,9
Безработица (жени), %	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ЕС-15	11,1	10,2	9,2	8,6	8,7	8,9
ЕС-27	11	10,7	10,2	9,7	9,8	9,9
Присъединяващи се страни	10,6	12,9	14,8	15,5	15,5	15,1
БЪЛГАРИЯ	:	:	16,2	18,4	17	13,2

Източник: Евростат

Таблица 4. Специфични индикатори за безработицата в България

Индикатори	Безработица по пол			Безработица по възраст					
				Безра- ботни до 25 години			Безра- ботни над 50 години		
	Общо, %	Мъже, %	Жени, %	Общо, %	Мъже, %	Жени, %	Общо, %	Мъже, %	Жени, %
Безработни - общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
С основно и по-ниско образо- вание	57.2	59.9	55.0	62.1	65.6	59.1	61.6	64.8	58.6
Без специалност и професия	60.9	59.0	62.5	69.5	68.8	70.0	62.6	60.5	64.6
Дългосрочно безработни	53.3	52.6	53.9	46.1	47.9	44.5	56.7	53.5	59.8
От които: с ос- новно и по-ниско образование	67.7	69.5	66.2	:	:	:	:	:	:
От които: без специалност и професия	69.5	67.2	71.4	:	:	:	:	:	:

*Забележка: Средногодишни данни за 2003; (:) Няма данни
Източник: Агенция по заетостта*

По-добро образование и квалификация

Таблица 5. Индикатори за образование и квалификация

Младежи, завършили поне средно образование (20-24), общо, %	2000	2001	2002	2003
ЕС-15	73.6 ^(p)	73.4 ^(p)	73.8 ^(p)	74.0 ^(p)
ЕС-27	76.5 ^(p)	76.3 ^(p)	76.6 ^(p)	76.8 ^(p)
Присъединяващи се страни	87.3 ^(e)	87.7 ^(e)	87.9	88.3
БЪЛГАРИЯ	74.9	78.2^(b)	77.5	75.6
Обучение през целия живот (хора на възраст 25-64 г., които са заявили, че са получили някаква форма на образование или обучение през месеца, предхождащ изследването), общо, %	2000	2001	2002	2003
ЕС-15	8.5 ^(e)	8.4 ^(e)	8.5	9.7 ^(b)
ЕС-27	:	7.9 ^(e)	8.0	9.0 ^(b)
Присъединяващи се страни	:	4.5 ^(e)	5.0	5.6 ^(b)
БЪЛГАРИЯ	:	1,4	1,3	1,4
Хора, завършили поне средно образование (25-64), общо, %	2000	2001	2002	2003
ЕС-15	63.4	63.8	64.6	:
Присъединяващи се страни	79.7 ^(e)	79.9	81.0	:
БЪЛГАРИЯ	67.1	71.1	71.5	:

Забележка: (:) Няма данни; (p) Условни данни; (b) Прекъсване на веригата; (e) Оценка

Източник: Евростат

По-добра социална защита и сближаване

Таблица 6. Индикатори за социалното осигуряване в България

Индикатори за социална защита	2001	2002	2003
Коефициент на зависимост, в %	111.96	108.33	102.02
Коефициент на заместване на доход, в %	38.02	39.38	39.41
Норма на събираемост, в %	90.14	96.69	98.20
Средна пенсия на пенсионер, в лв.	92.37	102.2	110.65
Реално увеличаване на пенсиите, в %	1,3	3.0	5,5
Разход за пенсии като % от БВП*	9.1	9.1	8.7

Забележка: (:) Няма данни; * Данните са от Доклад по Закона за държавния бюджет за 2004 година на Министерството на финансите

Източник: НОИ и собствени изчисления

ИЗКАЗВАНИЯ НА КОНФЕРЕНЦИЯТА

Състояние на икономическата реформа в разширяващия се ЕС

Ализдър Мъри,
директор в Центъра за европейска реформа, Лондон

Центърът за Европейска реформа в Лондон е независим европейски изследователски център и поради това не е задължително да се придържа към официалната позиция на британското правителство.

През последните няколко години ние се опитваме да направим цялостна оценка на процеса от Лисабон, като се стараем да определим кои страни се представят добре и кои зле, както и да стигнем до някои общи изводи за Европейския съюз. Всичко това обобщаваме в ежегодната си публикация, озаглавена “Сравнителна оценка на резултатите”. Това е по-скоро нещо като “моментална снимка”. Цялостната оценка на двадесет и седем страни, колкото са включени в момента, е много труден процес. Може и да е само “моментална снимка”, но тя се използва все повече от правителствата в Европа, когато обмислят какво трябва да правят всяка година, за да постигнат поставените цели.

Какво представлява Програмата от Лисабон? При откриването на конференцията вече беше засегната темата за този процес. Това е **десетгодишна програма за икономическа реформа, договорена от правителствените ръководители** на срещата на върха в Лисабон през март 2000 г. Струва си да си припомним, че тогава икономиката на ЕС, състоящ се от 15 страни членки, показваше много добър ръст, но вече беше ясно, че Съединените щати се справят още по-добре. Правителствените ръководители съвсем правилно започнаха да си задават въпроса защо ЕС не може да достигне икономическите постижения на САЩ. Лисабонската стратегия сама по себе си е опит да се очертаят политиките, които да запълнят пукнатината (както се казва на малко тромав английски - не знам как звучи на български) така, че “до 2010 г. ЕС да стане най-конкурентоспособната и динамична икономика на знанието в света”.

Програмата се състои от пет или шест отделни области, които не си пасват идеално. В най-широк смисъл, това е опит да се атакуват проблеми като ниска заетост, лоши умения, скъпа пенсионна система и липса на иновации. Според мен има може би пет ясни неща. Разбира се, ние ги разглеждаме по-подробно в оценката на резултатите. Първо, това е процентът на заетостта и социалната интеграция. Тук основната цел е повишаване на заетостта до 70% през 2010 г. В момента тя е на ниво

64.2% в 15-те страни членки на ЕС и едва 62.9% за ЕС от 25 страни. За ЕС от 27 страни ще бъде дори малко по-ниска. Европейският съюз се опитва и се надява да постигне това чрез мерки като усъвършенстване на образованието и професионалното обучение, но той атакува и проблеми като малкия брой работници на възраст над петдесет и пет години, включени в работната сила. В някои страни нивото на участие на жените в работната сила е дори по-ниско. Второ, това е информационното общество. Тук става дума за мерки, свързани с разпространяването на нови технологии, както и с други цели - например постигане на 3% инвестиции в научноизследователската и развойната дейност през 2010 г. Трето, това е проблемът за собствеността и малките и средните предприятия. В тази област ЕС има редица цели, насочени към увеличаване броя на предприятията, намаляване на административните бариери и др. През настоящата година този проблем е на едно от първите места в дневния ред. Четвърто, това е проблемът за либерализацията. Все още много страни, разглеждани като цяло, не са приключили създаването на единен пазар. Много страни все още имат голям брой неконкурентоспособни отрасли. Тук фокусът е върху енергетиката, транспорта и финансовите услуги. Тази година ЕС добави нова цел, включваща други услуги освен финансовите, като консултантски, счетоводни и др. И накрая - това е проблемът за устойчивото развитие. Този проблем беше включен в Програмата през 2001 г. по време на шведското председателство и предвижда група мерки, взети от редица други вече съществуващи програми, в това число постигане на целите на ЕС в областта на опазването на околната среда и съхраняване на разнообразието.

Как Европейският съюз се надява да постигне тези цели? Необичайното е, че той използва набор от политически инструменти. На първо място, използва се традиционното законодателство на ЕС, т.е. директиви, други законови форми, използвани за отваряне на енергийните пазари или за създаване единен пазар на финансовите услуги. Този метод е известен като **“метод на общността”**. Освен това ЕС приема, че много области от Лисабонската програма са много деликатни в политическо отношение и че тук водеща роля трябва да имат националните правителства. Тук имам предвид конкретно области като образование, реформа на вътрешния пазар и др. Затова ЕС разработи нова система, включваща сравняване, оказване на натиск, поставяне на конкретни цели, известна на специалистите като **“отворен метод на координация”**. Целта е да се стимулират правителствата да извършат своите собствени реформи за постигане на общите цели.

Как се представя Европейският съюз до момента? Според последната Сравнителна оценка на резултатите представянето може да се опише с една дума – **посредствено**. **Европейският съюз не успя да постигне основните си цели**, по-специално тези в областта на заетостта. Разли-

ката с икономиката на САЩ не намалява, на практика тя става още по-голяма и все повече се затвърждава усещането, че действията на ЕС са прекалено бавни. Но да не бъдем песимисти. Макар и да определяме постиженията като слаби, отделни страни се справиха наистина много добре. Тук трябва да посоча *Швеция, Дания и Финландия*. Има и други страни с добри постижения – тук бих включил Холандия, Испания, която се оттласна нагоре от много ниското стартово ниво и е важен пример в това отношение, както и Великобритания и особено Ирландия. Искам да се спра накратко на Ирландия, защото според мен тя е много важна за много от присъединяващите се страни. Ирландия стартира от много ниска база и постиженията ѝ са особено впечатляващи през последните пет години. Необикновено е как тя успя да регистрира такъв висок ръст на заетост и на производителност. Това е много важен пример, тъй като голяма част от присъединяващите се страни регистрираха висок ръст на производителността, но много слаб, понякога дори отрицателен ръст на заетостта. Налице са и някои признаци, че Франция и Германия се ориентират към реформи, конкретно в областта на пенсионния и трудовия пазар. Няма съмнение, че три от четирите най-големи страни (Франция, Германия и Италия) все още спъват ръста на общите резултати за ЕС. Особено обезпокоително е положението с Италия. В момента тя е с най-нисък процент на заетост от 15-те страни членки на ЕС, по-нисък дори от този на Гърция и Португалия, и регистрира спад на ръста на производителността.

Искам да се спра накратко на *Лисабон и присъединяващите се страни*. Според нас присъединяващите се страни имат много успешни ходове. Голяма част от тях (но не всички) имат много либерализирани пазари. Повечето имат добри базови образователни системи. Вече забелязвате, че някои от присъединяващите се страни (имам предвид Естония, Унгария, Чешката република, Словения) постигат много по-добри резултати по много от лисабонските критерии в сравнение с настоящи страни членки като Гърция и Португалия например. Но като цяло присъединяващите се страни все още изостават много от средните стойности за ЕС, като най-вече заетостта представлява сериозен проблем. И така, дали **Лисабонският процес е разработен съобразно присъединяващите се страни?** С една дума, отговорът е ДА. Икономическите предизвикателства не са фундаментално различни, различен е обемът им, като конкретно безработицата трябва да бъде приоритет номер едно. Колкото и да са важни останалите елементи от Лисабонската програма, имам предвид конкретно околната среда, те ще трябва да почакаат, докато бъде разрешен проблемът със заетостта. Според мен конкретните стъпки трябва да бъдат насочени към повишаване мобилността на работната сила, привличане на инвестиции към районите в упадък и усъвършенстване на образованието и обучението.

Днес сме почти по средата на дневния ред след Лисабон. През следващата година Европейският съюз ще извърши средносрочен преглед за евентуално ревизиране на целите и обмисляне на варианти за подобряване на постиженията през втората половина от десетилетието. За съжаление Европейският съюз сякаш няма много идеи за ревизирането на програмата. “Лесната работа” вече е свършена, например отваряне на енергийния пазар, създаване на единен пазар на финансовите услуги, както и елементите, които могат да бъдат реализирани от ЕС чрез традиционния метод на правото на общността. Не е свършена “трудната работа”. А тази трудна работа – усъвършенстване на пазарите на труда, реформа на пенсиите – е в основата си проблем, който трябва да бъде решен от отделните страни членки.

*Какво трябва да се направи при средносрочния преглед? Защо да не започнем с две неща, които не трябва да се правят. Първо, **не трябва да се намаляват сегашните цели.** Неотдавна министър-председателят на Люксембург (а много хора намекват, че той ще бъде следващият президент на Европейската комисия) разпространи идеята, че може би програмата трябва да се продължи до 2012–2015 г. или да се намалят целите. Тук се има предвид постигането на 70% заетост. Според мен това е много опасно по две причини: първо, цялата система се основава на прозрачността, на поставянето на ясни цели – хората като мен, медиите, парламентаристите, бизнесмените могат да видят, разберат и анализират постиженията. Ако започнем да променяме целите, този процес се затруднява. Освен това няма никакъв проблем със самите цели. Да вземем за пример целта в областта на заетостта. Вече четири страни членки, в това число Великобритания, са постигнали целевите 70%. Това е съвсем постижима цел и някои от другите страни членки, дори някои от присъединяващите се страни, ще я постигнат към 2010 г. А с намаляването на целите се намалява и амбицията. Тук имам предвид конкретно сегашните страни членки като например Германия и Италия – те не се представят така добре, както би трябвало. Второ, ЕС не трябва да се поддава на изкушението да добавя нови неща към програмата, защото такова изкушение съществува – да се добавят нови цели, да се променят формулировки. Както споменах преди, Програмата от Лисабон вече е в завършен вид. Тя съдържа много неща. Включени са повечето правилни и необходими мерки. Хубаво е да се изменя фокусът, но самата програма не трябва да се променя.*

Според мен има две неща, които наистина ще бъдат от полза – бихме могли да ги обсъдим в дискусиата днес. Първо, бих искал да видя **усъвършенстване на отчетността на национално ниво.** Проведох няколко подобни срещи в Европа, но не виждам как страните от ЕС-27 ще организират подобни срещи за обсъждане на напредъка и в частност – как отделните страни членки изпълняват своите цели по Програмата

от Лисабон. Според мен би било добре, ако националните правителства подготвят всяка година отчет за своите парламенти, в който посочват какво са направили в предходните 12 месеца за изпълнение на целите от Лисабон и какво се надяват да направят през следващите 12 месеца. Това ще позволи на членовете на парламента, медиите, обществото като цяло да обсъдят напредъка и да започнат истински дебати по процеса на своите икономически реформи.

Според мен би било полезно също така комисията (а от ноември ще имаме нова комисия) да назначи **комисар, който да наблюдава изпълнението на пакета с реформи от Лисабон**. Напоследък много страни лансират тази идея. Трябва да кажа, че за първи път се спряхме на тази идея преди три години. Тя ще бъде много полезна, при условие че той е комисар по Програмата от Лисабон и има за задача да съдейства за координацията, да популяризира и издига престижа на Програмата за икономическа реформа от Лисабон, както и да информира страните членки, когато смята, че те не правят достатъчно за изпълнението на техните ангажменти по Програмата от Лисабон. Дано страните, които предлагат тази идея, наистина смятат, че това лице трябва да прави нещо подобно, а по-скоро да гледат на него като на възможност да имат някой, който ще им съчувства за нещата, които не правят. Надявам се, че при назначаването на това лице през ноември няма да стане така. С това бих искал да приключа и да ви благодаря за вниманието.

Новото в политиката към предприятията и повишаването на тяхната конкурентоспособност

Ели Анави,
директор, дирекция “Политика по отношение на предприятията”,
Министерство на икономиката

Въпросът за повишаването на конкурентоспособността на българската икономика е особено актуален днес в контекста на решенията от Лисабон.

Важна стъпка по пътя към членството на страната ни в Европейския съюз е поставянето на акцент върху повишаването на конкурентоспособността на българската икономика. Все по-ясно се очертава необходимостта от развитието на производства, основани изцяло върху познанието и иновациите. Появата и бързото развитие на нови индустрии и замяната на отмиращи отрасли с нови характеризира в най-висока степен динамиката на съвременното икономическо развитие.

Политиката за развитие на предприятията е насочена към създаване на благоприятна бизнес среда в подкрепа на изграждането и развитието на конкурентоспособни предприятия, които да притежават потенциал да се адаптират към динамичните пазарни условия. Способността на една икономика да привлича инвестиции е в пряка зависимост от административната среда, регулаторната рамка, инфраструктурата, качеството на човешките ресурси и информационното обслужване.

ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА

Подобряване на бизнес средата се търси чрез усъвършенстване на законодателната рамка, оптимизиране на регулаторните режими и привличане на деловите среди в разработването и реализацията на икономическите политики.

Законодателни мерки

С приетия през юни 2003 г. **Закон за ограничаване на административното регулиране и контрол върху стопанската дейност** се създадоха общи систематизирани правила за осъществяване и съответно за ограничаване в разумни граници на административното регулиране и административния контрол на стопанската дейност чрез въвеждане на единни дефиниции за видовете режими, очертаване на ясни граници на

компетенциите на администрацията и създаване на стриктни изисквания за работата ѝ при обслужването на бизнеса.

Народното събрание прие **Закон за обществените поръчки**, предвиждащ въвеждането на по-високи прагове за видовете обществени поръчки (за доставки, за услуги и за строителство), както и повишаване ефективността и прозрачността на процедурите по възлагането. Законът предвижда и създаването на Агенция по обществените поръчки, която ще води регистъра на обществените поръчки.

Оптимизиране на регулаторните режими

Продължава прилагането на програмата за оптимизиране на съществуващите регулаторни режими (лицензионни, разрешителни и регистрационни), като основна предпоставка за облекчаване на условията за осъществяване на стопанска дейност, нарастване на икономическата активност и насърчаване на инвестициите.

В ход са съответни промени в законите и подзаконовата нормативна уредба за изпълнението на одобрените от правителството препоръки за **облекчаване и премахване на 192 режими, като в процес на отпадане и облекчаване са 144 режима или изпълнението е 75% към 25.02.2004 г.** В Интернет страницата на Министерския съвет е публично достъпен Регистър за лицензионните, разрешителните и регистрационните режими.

Засилване на връзките с деловите среди – партньорство и сътрудничество

Правителството предприе мерки за по-активно привличане на деловите среди за участие в разработването на икономическата политика и в процеса на вземане на решения. Създаден бе Съвет за икономически растеж (СИР), който обединява представителите на правителството и бизнеса в техните усилия да ускорят дългосрочното, устойчиво развитие на страната. Осъществява се регулярен обмен на мнения и препоръки между членовете, който гарантира изчерпателност на гледните точки с цел намиране на най-добрите решения. Съветът ще дава предложения и идеи за бъдещата икономическа политика, както и за политиките за развитие на предприятията и насърчаване на инвестициите. Той ще обсъжда концепциите в законодателните промени, както и ще дава становище по актуални теми, проектозаконали и други въпроси.

В началото на годината Министерството на икономиката прие **План за действие за информиране на бизнес средите за поетите задължения в хода на преговорите за присъединяване на България към**

Европейския съюз и подготовка на предприятията за изпълнение на изискванията на ЕС. В изпълнение на плана ще бъде подписано споразумение за създаването на **Съвместен консултативен съвет** с бизнес асоциациите към Министерство на икономиката. Сред основните задачи на съвета са:

- информиране на фирмите за поетите задължения в преговорния процес (по глава 1 “Свободно движение на стоки”, глава 15 “Индустриална политика”, глава 16 “Малки и средни предприятия”, глава 23 “Защита на потребителите и тяхното здраве”, глава 26 “Външни отношения”);
- обсъждане на проблемите при подготовката на българските предприятия за изпълняване на европейските изисквания и стандарти.

Предвижда се провеждането на регионални кръгли маси с представителите на бизнеса, на които ще бъдат разяснявани поетите ангажименти, както и ще бъдат обсъждани проблемите на предприятията.

НАСЪРЧАВАНЕ НА МСП И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО

Насърчаването и подкрепата на малките и средните предприятия (МСП) са сред приоритетите на политиката на българското правителство.

Законодателни мерки

В Народното събрание се разглежда проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за малките и средни предприятия – **Закон за насърчаване на предприемачеството**, който съдържа параметрите на политиката за насърчаване на малките и средните предприятия и на предприемачеството.

Сред основните цели на изготвените изменения са подобряване на информационното и консултантското обслужване на малките и средните предприятия и насърчаване на инвестирането в малки и средни предприятия от чуждестранни и местни физически и юридически лица. Основните мерки за насърчаване развитието на малките и средните предприятия са:

- създаване на подходящи условия за достъп до първоначален капитал;
- гарантиране на част от кредитния риск, субсидиране на част от задълженията по кредитите, предоставени целево на МСП;
- изграждане на технологични паркове;
- насърчаване създаването и развитието на МСП в отделни региони за подпомагане тяхното икономическо развитие.

Предвижда се развитието на експортната дейност на предприятията да се насърчава чрез прилагането на финансови и нефинансови мерки (изцяло съобразени с правилата на ЕС за отпускане на държавни помощи), които включват:

- реализиране на програми за повишаване на конкурентоспособността на предприятията;
- реализиране на проекти за повишаване на експортната ориентация на предприятията;
- реализиране на промоционни-рекламни програми за повишаване имиджа на предприятия, сектори и на страната като цяло на международните пазари;
- информационно, консултантско и аналитично осигуряване на експортната дейност на предприятията.

Законопроектът предвижда трансформирането на съществуващата държавна Агенция за малки и средни предприятия в **изпълнителна Агенция за насърчаване на предприемачеството**. В нея ще се влее съществуващата Агенция за насърчаване на търговията. Разработването на политиката за насърчаване на малките и средните предприятия ще бъде осъществявано от Министерство на икономиката, а нейната реализация - от изпълнителна Агенция за насърчаване на предприемачеството.

Създаване на “групи свързани производства” (“кълъстери”)

Един от пътищата за повишаване конкурентоспособността на българските малки и средни предприятия е създаването и поддържането на специализирани и уникални преимущества на местно ниво, които могат да бъдат развити чрез насочване на държавната политика към създаване на “групи свързани производства” (“кълъстери”).

Икономическата политика за насърчаване изграждането и развитието на кълъстерни структури има за задача да оказва подкрепа чрез различни помощни стратегии и инструменти за:

- развитие на взаимоотношенията вътре в кълъстера;
- облекчаване на достъпа до финансиране за определени сектори и кълъстери;
- предоставяне на общи за кълъстера стоки и услуги – инфраструктура, обучение, анализи и др.;
- създаване на подходяща правна и административна рамка.

ПОДОБРЯВАНЕ ДОСТЪПА ДО ФИНАНСИРАНЕ НА МСП

Общи условия за финансиране на МСП

Общите условия за финансиране на МСП в България показват една **трайна тенденция към подобряване в резултат на цялостната финансова стабилност на банковия сектор в страната**. Усилията са насочени към стимулиране на инициативността на търговските банки при предоставяне на кредитни линии за подкрепа на малките и средните предприятия. Към момента на банковия пазар се наблюдава голямо разнообразие от функциониращи кредитни линии в подкрепа на МСП.

Проект СТО “Създаване на конкурентоспособни стартиращи фирми”

В средата на април Министерство на икономиката стартира пилотен проект за финансиране започването на малък бизнес чрез осигуряване на първоначално финансиране под формата на безвъзмездна помощ. По този начин ще се даде възможност за реализация на добри бизнес идеи, които изискват сравнително ниско финансиране. Изборът ще се осъществява на конкурсен принцип, като ще бъдат финансирани тези бизнес идеи, които притежават потенциал за развитие.

Проектът ще бъде на стойност 1 000 000 лв., като парите са осигурени от бюджета на Министерство на икономиката и чрез него ще бъдат **подкрепени до 100 фирми**. Проектът ще бъде реализиран във Видин, Силистра, Шумен и Добрич. Безвъзмездната финансова помощ ще бъде до 15 000 лв., като се изисква кандидатите да могат да осигурят съфинансиране в размер до 50% от общите средства. Проектът ще има и последващ етап - финансов лизинг за оборудване и машини до 25 000 лв.

Рамково споразумение за финансиране на малки и средни предприятия - Райфайзенбанк (България) ЕАД

Добра практика по отношение финансирането на МСП представляват дейностите на Райфайзенбанк (България) ЕАД. На 5 март 2004 г. беше подписано официално Рамково споразумение за финансиране на малки и средни предприятия в България между Райфайзенбанк (България) ЕАД и Банката за развитие към Съвета на Европа (БРСЕ). Кандидатурата на Райфайзенбанк за ползването на кредитна линия в размер на 20 млн. евро беше одобрена от Административния съвет на БРСЕ на 19–20 ноември 2003 г. и подкрепена от правителството на Република България. Средствата ще бъдат използвани за финансиране на инвестиционни проекти с цел създаване на допълнителни работни места и развитие на малкия и средния бизнес в България. БРСЕ ще предостави до 50% от средствата за осъществяване на проектите, а допълнител-

ното финансиране ще бъде собствен ресурс на Райфайзенбанк. Финансирането ще бъде предоставяно при благоприятни лихвени условия на малки и средни предприятия, които работят в различни сектори на икономиката. Кредитната линия ще бъде усвоена на траншове. Първият транш ще бъде в размер на 10 млн. евро за срок от 8 години и ще бъде получен непосредствено след подписването на Рамковото споразумение за финансиране.

Предвижда се да бъде създаден Гаранционен фонд за кредитиране на малки и средни предприятия

Основните цели на Гаранционния фонд ще са:

- насърчаване започването и развитието на бизнес;
- улесняване достъпа до кредити чрез предоставянето на гаранции в допълнение към обезпечението на предприемача;
- подкрепа за устойчиви бизнес проекти;
- предоставяне на финансови съвети и информация за най-добри кредитни условия.

Успешното функциониране на Гаранционния фонд ще:

- даде достъп до банковото финансиране на жизнеспособни проекти на МСП с недостатъчно обезпечение;
- насърчи достъпа до краткосрочни и дългосрочни банкови кредити за инвестиционни проекти;
- насърчи инициативата и развитието на сектора;
- позволи намирането на най-добрите кредитни условия, достъп до консултантска помощ и финансов надзор.

Гаранционният фонд за кредитиране на МСП посредством отпускане на гаранции (до 70%) за осъществяването на устойчиви бизнес проекти за създаване, развитие и модернизация на предприятията, както и кредити за оборотен капитал, ще подпомогне развитието на предприемачеството в страната.

СТИМУЛИРАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИТЕ

Законодателни мерки

В Народното събрание се обсъжда и **проект на Закон за насърчаване на инвестициите**. В него са залегнали нови концепции по отношение на привличането на инвестиции. Законопроектът предвижда създаване и институционално укрепване на Българска агенция за инвестиции с офиси извън страната, мерки за насърчаване на приоритетни инвестицион-

ни проекти, както и консултантско, административно и инфраструктурно обслужване на инвеститорите. Сред основните мерки за насърчаване на инвестициите са:

- за инвестиции от “първи клас” (над 100 млн. лв.) - индивидуално консултантско и административно обслужване и съдействие за изграждане на необходимата инфраструктура;
- за инвестиции от “втори клас” (от 50 до 100 млн. лв.) – индивидуално консултантско и административно обслужване;
- за инвестиции от “трети клас” (до 50 млн. лв.) – информационно и консултантско обслужване.

С решение на Съвета за икономически растеж към Министерство на икономиката се създаде Експертен съвет, който има за задача в срок до 30 юни 2004 г. да разработи Стратегия за насърчаване на инвестициите в България. В Експертния съвет са включени и представителите на бизнеса и бизнес организациите, както и НПО.

ДОСТЪП ДО ИЗСЛЕДВАНИЯ И ИНОВАЦИИ

През февруари 2003 г. България ратифицира Меморандума за разбирателство между Република България и Европейските общности за присъединяването на България към **Шестата рамкова програма за Европейската общност за научни изследвания, технологично развитие и демонстрационни дейности (2002–2006 г.)**. Програмата е насочена към насърчаване на иновациите и технологичния трансфер. През 2004–2006 г. ще продължи изпълнението на проекта (от АМСП) **“Подкрепа на изследванията и високотехнологичното развитие”** в рамките на програмата с основна цел насърчаване на предприятията и научните организации за стимулиране увеличаването на обема на развойната и изследователската дейност, което ще доведе до повишаване на тяхната конкурентоспособност.

Успешна е дейността на **Европейския иновационен център в България (Innovation Relay Centre)**, създаден по **Петата рамкова програма**. Работата му е насочена в две направления: международен трансфер на технологии и насърчаване на инициативите на ЕС в областта на иновациите.

Иновационна стратегия

Предстои да бъде внесен в Министерски съвет проект на Иновационна стратегия на Република България, който има за цел:

- повишаване на конкурентоспособността на българската промишленост;
- изграждане и стимулиране на индустрия, основана на познанието, чрез насърчаване на изследванията, високите технологии и иновациите;
- стимулиране на вътрешната и външната интеграция на научните орга-

- низации;
- развиване на човешкия капитал.

Увеличаването на инвестициите за научноизследователска дейност и иновации е основен механизъм за изграждане на модерна и конкурентоспособна икономика.

Като финансов инструмент за реализация на стратегията се предвижда **създаването на Национален иновационен фонд** за подпомагане на иновационни проекти, разработени от или с помощта на научни екипи или организации с търговска възвръщаемост и доказан икономически ефект. Бенефициенти ще бъдат всички перспективни иновативни индустриални фирми, които подновяват своята продуктова структура, стремят се да разширят своето присъствие на международните пазари, участват в международни проекти по програми с цели и задачи, еднакви с целите на фонда.

Предвижда се финансирането на проекти по следните схеми:

- чрез заемно финансиране – дългосрочни заеми за внедряване на научни проекти с търговска значимост и приложимост;
- чрез дялово участие в пазарно-ориентирани проекти, с договори за финансиране от средносрочен и дългосрочен характер;
- чрез грантова схема.

Приходите във фонда ще бъдат набирани от ежегодна субсидия от държавния бюджет, от международни финансови институции и организации, както и от средствата по предприсъединителните и структурните фондове на ЕС.

В заключение бих желал да подчертая, че Лисабонският процес е предизвикателство за всяка една европейска икономика и поставя необходимостта да бъдат намерени ефективни инструменти за насърчаване на конкурентни производства с бъдещ потенциал за развитие, които могат да окажат сериозно въздействие върху цялостното реструктуриране на икономиката. Това е особено актуално за България в момент, когато се търсят източници на растеж.

Настъпващите промени в международната среда, произтичащи от либерализацията на търговията и глобализацията на пазарите, ще намалят предимствата на “ценовата конкуренция”, все по-голямо значение ще придобиват предимствата от по-висок ранг като способността да бъдат произведени и изнасяни стоки с по-висока добавена стойност и съдържание на интелектуален компонент, както и развитието на нови високотехнологични производства.

Програмите за заетост и целите от Лисабон

**Елка Димитрова, доктор по икономика,
директор, дирекция “Политика на пазара на труда”,
Министерство на труда и социалната политика**

Изпълнението на целите от Лисабон е задача на страните членки, но и за страните кандидатки за ЕС предприемането на конкретни действия за доближаване до тези цели е предпоставка за присъединяване.

В заключенията от срещата на Съвета на Европа в Барселона (15 и 16 март 2002 г.) се подчертава, че „целите от Лисабон могат да бъдат постигнати единствено чрез балансирани усилия едновременно и на двата „фронта“ - икономическия и социалния”. В сегашните условия има очертани три приоритетни области за действие, първата от които е: развитие на политиката по заетостта с ориентация към активни мерки и програми, осигуряващи повече и по-добри работни места. На езика на статистиката и цифрите това означава достигане на коефициент на заетост от 67% до 2005 г. и 70% до 2010 г. За жените този коефициент следва да стане – 57% до 2005 г. и 60% за 2010 г. Наред с това се определят и други цели:

- > Коефициент на заетост на възрастните работници – 55–64 г. – 50% – 2010 г.
- > Дълготрайно безработни – 25% от тях да са включени в активни програми и мерки.
- > 85% лицата над 22 години да имат над средно образование.
- > 12.5% от възрастните да са включени в учене през целия живот.
- > Към 2010 г. с 5 години да нарасне средната възраст на излизане от пазара на труда.
- > Не повече от 10% да са отпадащите от училищата.

За сравнение, през 2003 г. в България тези индикатори за социалния принос към икономическия растеж са доста по-ниски, но поставеното начало с тенденция на тяхното подобряване е обнадеждаващо.

- България 2003 г. (по данни от НРС за групата на лицата от 15 до 64 г.):
- > Коефициент на икономическа активност – 60.9 %
 - > Коефициент на заетост – 52.5 %
 - > Коефициент на безработица – 13.8 %
 - > Коефициент на заетост на жените – 49.0 %
 - > Коефициент на заетост на възрастните работници – 55–64 г. – 30.0 %

Национален план за действие по заетостта

Следвайки Лисабонската стратегия и европейските политики в областта на заетостта, в програмата на правителството и новата стратегия на социалната политика е поставена цел да се осигури добре функциониращ пазар на труда, гарантиращ по-висока степен на заетост на трудоспособното население. Един от основните инструменти за изпълнение на тази цел е ежегодно разработваният и изпълняван Национален план за действие по заетостта (НПДЗ). Той кореспондира по структура и съдържание на насоките по заетостта на Европейската стратегия за заетост. С влизане в сила на промените в Закона за насърчаване на заетостта през 2003 г. **НПДЗ придоби основно значение** за реализиране на политиката по заетостта. В него не само се включват **проектите, програмите и мерките**, които се реализират, но се определят и **видовете стимули и техните размери** за работодателите и за участниците в субсидираната заетост. Планът съдържа широк кръг мерки, проекти и програми на държавни институции, както и съвместни проекти със социалните партньори, с международни и неправителствени организации.

Финансиране

От 2002 г. финансирането на действията по заетостта в България се осъществява почти изцяло от държавния бюджет. (За 2004 г. средствата за активна политика от бюджета на МТСП са 204 млн. лв.) Същевременно ефективно се усвояват и средства от ЕСФ, програма ФАР и други източници.

Изпълнение

В изпълнението на Националния план за действие по заетостта през 2003 г.:

- в различните мерки и програми за заетост са включени 144 044 безработни лица (през 2002 г. те са 47 598);
- 70 159 лица са включени в обучение и професионална квалификация (през 2002 г. те са само 27 735);
- изразходвани са общо 234 млн. лева (при 120 млн. през 2003 г.).

Основните направления на въздействие на активната политика на пазара на труда за повишаване конкурентоспособността на икономиката включват:

1. Повишаване на квалификацията и пригодността за заетост на работната сила

Обучението за професионална квалификация на безработни и заети лица е обект на голям интерес, тъй като се повишават конкурентоспособността и шансовете за трудова реализация. Голяма част от обучаваните предпочитат курсове за компютърна грамотност и чуждоезиково обучение, счетоводство и финанси, управление на малка фирма и др. Въведено бе стажуване след завършване на обучението. Бърза реализация на трудовия пазар са намерили почти половината от завършилите обучение. Продължава включването на безработни лица в различни курсове за професионална квалификация и през 2004 г. ще се обучават около 47 000 души.

Националната програма **“От социални помощи към осигуряване на заетост”** има за цел трудова интеграция на най-маргинализираните групи - продължително безработните, получаващи социални помощи. През 2003 г. 117 761 души са получили шанс да възстановят трудовите си навици, да заработят своите доходи и да бъдат социално осигурявани, 9 715 са работили по модул “Личен асистент”, 13 198 безработни лица са включени в програма “Възобновяване и опазване на българската гора”, по програмата е осигурено и обучение и ограмотяване. По проект **“Красива България”** е осигурена заетост на 7 726 лица, 2 367 лица са преминали обучение за професионална квалификация.

Важен приоритет на българското правителство е осигуряването на заетост на младите хора, за да се реализират техният потенциал и знания, преди да са се деквалифицирали от продължителната безработица. По програмата **„Заетост на младежи с висше образование в публичната администрация“** е осигурена работа на 880 млади висшисти. Програмата **„Компютърно обучение на младежи”** по учебни програми на Microsoft през настоящата година ще осигури обучение на 1 470 души.

2. Насърчаването на предприемачеството е условие за устойчива заетост и намаляване на безработицата.

За стартиращите предприемачи се предвижда безплатно обучение, субсидиране на разходи за земеделска дейност (до 2000 лв.), консултиране, субсидиране на осигуровките за първите пет наети лица и др.

По проекта **“Заетост чрез подкрепа на бизнеса” (JOBS)** е изградена устойчива мрежа от 42 бизнес центъра/бизнес инкубатора и информационни бизнес центъра (от юни 2003 г. към мрежата на проекта бяха включени 13 нови общини). Тези центрове доказаха възможностите си за осигуряване на пълен пакет от бизнес услуги – информация, консултации, обучение, финансови услуги, помещения с наем на префе-

рещиални цени за местния бизнес в бизнес инкубаторите, достъп до микрофинансиране, лизингови схеми и др. През 2003 г. чрез проекта са разкрити 3 076 трайни работни места, обучени са 4 760 души.

Проектът “Гаранционен фонд за микрокредитиране” също подпомага развитието на малкия бизнес и е изключително популярен. През 2003 г. фирмите, ползвали кредити, са декларирали, че ще разкрият 4 823 работни места по 2 610 проекта на кредитоискатели. Стойността на отпуснатите кредити възлиза на 27 707 292 лева.

3. Субсидираната заетост на безработни от неравнопоставените групи

Субсидираната заетост на безработните от неравностойните групи в реалния сектор е на практика намаление на разходите на работодателите за работна сила. По насърчителните мерки за работодатели в Закона за насърчаване на заетостта са постъпили на работа 16 353 безработни и 14 787 безработни са включени в обучение. По тези мерки са изразходвани са 14 253 754 лева. Работодателите получават широк кръг консултантски и посреднически услуги от бюрата по труда, подпомагани са при подбор на персонал и неговата квалификация.

България има своя **Стратегия по заетостта за периода 2004–2010 г.** Действията и приоритетите в този документ са определени в средносрочен план до началото на 2007 г. и в дългосрочен план до 2010 г. (в съответствие с целите на Европейската стратегия по заетостта). Визията на Стратегията се дефинира като осигуряване на условия и възможности на всяко лице в трудоспособна възраст за свободно избрана и продуктивна заетост.

Основната цел до 2010 г. е повишаването на заетостта и ограничаването на безработицата. Дългосрочната цел на Стратегията до 2010 г. е повишаването на икономическата активност и трудовия потенциал на населението.

На тази основа като резултат **до края на 2010 г. очакваме:**

- нарастване на икономическата активност на населението най-малко с **5 пункта**;
- намаляване на равнището на безработица трайно на ниво **под 10%**;
- осигуряване участието на най-малко **25%** от продължително безработните лица в активни мерки и програми.

На регионално равнище се реализират многобройни програми и проекти за заетост и за обучение за професионална квалификация. Задачите не

са леки и затова се работи в сътрудничество със социалните партньори, бизнес организации, НПО.

От всичко посочено дотук може да се обобщи, че предприеманите действия на политиката по заетостта са в съответствие с целите на Лисабон и подпомагат повишаването на конкурентоспособността и динамизирането на българската икономика.

България и Румъния по пътя към Лисабон

Драгош Пислару,
изпълнителен директор, Група за приложна икономика, Румъния

Благодаря ви за поканата да участвам в тази проява. Бих искал първо да приветствам Британското посолство в София и Центъра за икономическо развитие за тази важна инициатива, която е в съответствие с приоритетите, очертани на Европейската пролетна конференция. Представявам Групата за приложна икономика при Румънското икономическо общество. Румънското икономическо общество беше създадено като професионална организация още през 1992 г. и мисията му е да стимулира обществен дебат или създаването на пазарна икономическа система в Румъния. Нашето Общество публикува водещото икономическо списание на Румъния “Икономика” и организира семинари и конференции по актуални икономически въпроси. То е и форма на разпространение на ново икономическо знание.

Към Румънското икономическо общество неотдавна беше създадена Групата за приложна икономика. Присъствието ни тук не е случайно, а е по-скоро израз на общата загриженост, която споделяме с нашите български колеги, относно готовността на нашите две страни да отговорят на предизвикателствата на европейския присъединителен процес. Скоро с подкрепата на Британското посолство в Румъния ще организираме подобна конференция, където ще представим нашата оценка на готовността на Румъния да приеме и изпълнява повелите от Лисабон. Окончателното заключение от нашата оценка ще бъде представено на предстоящата конференция в Букурещ, но междувременно бих искал да споделя с вас някои от нашите предварителни идеи и познанието, придобито в резултат от нашите изследвания.

Първо, как България и Румъния трябва да приоритизират Програмата от Лисабон в светлината на своите гледни точки за присъединяване към ЕС. На пръв поглед изглежда, че на критериите от Копенхаген не достига приоритет. Следвайки по-обширните, по-задълбочени директиви на ЕС, Копенхаген е пряко свързан с разширяването, докато Лисабон е фокусиран върху конкурентоспособността на вътрешния пазар. Независимо от това, едно такова заключение би било както повърхностно, така и неподходящо. Нито България, нито Румъния биха искали да повторят опита на Гърция, която се намира в края на периода, наречен “тъмното десетилетие” след присъединяването ѝ. Това е период, в който всички в Съюза сочеха Гърция за черната овца на ЕС. Гръцката икономика не беше готова да функционира в рамките на ЕС. Макар поставените от Лисабон и следващите Европейски съвети цели да не са задължителни

както критериите от Копенхаген, в смисъл, че ако не могат да бъдат спазени, това няма да има преки отрицателни последици, подобно на всички страни, които биха искали да се присъединят към ЕС с достойнство и да се интегрират незабавно в структурата на ЕС, България и Румъния не могат да си позволят да ги пренебрегнат и да не се заемат с тях системно и незабавно.

Най-важният критерий, който доведе до Срещата на върха в Копенхаген през 1993 г., беше икономическият критерий и това е една от най-важните задачи пред Румъния и България – да подготвят присъединяването си към Европейския съюз. Икономическият критерий е разделен на две части. Първата е свързана с функциониращата пазарна икономика. Втората е свързана с капацитета за преодоляване на конкурентния натиск след присъединяването. Както Румъния, така и България се борят упорито да изпълнят първата част от икономическия критерий – статут на функционираща пазарна икономика. България вече получи такъв статут. Румъния се надява да изпълни тази част от икономическия критерий до следващия доклад на комисията. Но за съжаление що се отнася до втората част на икономическия критерий, т.е. капацитета за преодоляване на конкурентния натиск на пазара в рамките на Съюза, бих казал, че нито една от двете страни не е напълно готова да направи това и да изпълни този критерий. Последното изречение от Доклада на Европейската комисия констатира, че двете страни в скоро време ще бъдат в състояние да изпълнят тези критерии. Ето защо, вече от гледна точка на критериите от Копенхаген, при един по-цялостен анализ ще видим, че конкурентоспособността е много важна за Румъния и България, ако желаят да увеличат шансовете си за присъединяване през 2007 г.

Програмата от Лисабон се занимава точно с проблема за конкурентоспособността. Поради това Копенхаген и Лисабон не се различават съществено. Те са едно и също нещо. И ако трябва да говорим за Програмата от Лисабон (разбира се, отчитайки факта, че са поставени различни цели), естественият процес (сигурно много от вас мислят така) е да се направи опит за сравнение на България и Румъния по пътя, по който са поели за изпълнение на критериите от Лисабон. Не мисля, че в момента е необходимо някакво състезание, но бих искал да кажа, че в рамките на Програмата от Лисабон има области, сфери, в които Румъния например е по-напред, и такива, в които България е по-напред.

Ще дам няколко примера. Румъния има програма в културния сектор, в реформата на селските райони. В момента румънското население работи в сектора на развитието на селските райони, развитието на селското стопанство и селските райони. От гледна точка на структурните реформи това е основен проблем за Румъния и една от главните пречки, спъващи общата функционалност на нашата икономика, да не говорим за проб-

лема с конкурентоспособността в селскостопанския сектор. Този проблем не е толкова важен за България. Ето защо ние определено трябва да свършим много работа, ако искаме да станем конкурентоспособни в областта на хранително-вкусовата промишленост и селскостопанския сектор. Не бих искал да навлизам в големи подробности, но това е един от най-важните въпроси за Румъния през следващите години.

Има други сектори, например телекомуникациите, където Румъния е по-напред от България. Ние започнахме процеса на либерализация малко по-рано и успяхме да либерализираме напълно този пазар от гледна точка на законодателството, осъществихме също и мерки в посока към либерализация. Ще ви дам един пример. Сега в Румъния фиксираната и местната телефонна мрежа е либерализирана - в смисъл, че сега националният оператор се конкурира с друга голяма фирма, кабелна компания, която се разраства много бързо. И така, в тази област ние успяхме да получим от законодателството положителни резултати. Има други области, в които проблеми имаха и Румъния, и България – проблеми с конкуренцията. Според мен обаче и в тези области не трябва да правим сравнение помежду си, защото е по-важно да се сравняваме с другите европейски страни и след това да правим сравнение между Румъния и България. Сигурен съм, че повечето от вас разбират какво имам предвид. Една такава област би била например поставената от ЕС цел по отношение на енергоемкостта. От тази гледна точка, имам предвид, ако следваме структурния показател енергоемкост, Румъния и България са вече далеч зад повечето страни от ЕС, да не говорим за повечето от 10-те нови страни. За съжаление има и други области, в които Румъния и България са на опашката в групата на присъединяващите се страни.

Не ви казвам това, за да ви посочвам евентуалния път за развитие през следващите години, а за да подчертая отново, че и ние сме загрижени не по-малко от вас от тези събития и бихме искали да подходим към тях системно, така както ги разгледаха днес повечето от представителите на българските министерства. В България и Румъния са предприети много мерки на секторно ниво във връзка с проблемите, поставени в Програмата от Лисабон, и това е едно много положително развитие. Станахме свидетели на стратегията за ИКТ на България, имаме такава и в Румъния. И в Румъния, и в България наблюдаваме стратегии за либерализация в различни области – енергетика, телекомуникации. И в двете страни са налице програми за околната среда. Но за съжаление всички тези инициативи не са плод на една цялостна стратегия за въвеждане на иновациите в икономическите системи на нашите страни. Те са по-скоро секторни инициативи, чиято цел е решаване на секторни въпроси или работа по преговорните глави - имаме глава "Околна

среда”, занимаваме се с проблемите на околната среда; имаме глава “Телекомуникации” и т.н.

За съжаление предстои ни да изминем дълъг път до изработването на цялостна визия, стратегическа визия за това как трябва да изглежда икономиката като цяло, т.е. трябва да съберем всички тези аспекти, без да ги подчиняваме само на непосредствените приоритети на присъединяването. Трябва да изградим нашата визия за това как би трябвало да изглеждат Румъния и България след присъединяването. Както споменах в началото на моето изказване, това не е лесна работа – постигането на непосредствените, краткосрочните цели. Но ако не създадем тази цялостна рамка, ако не възприемем всички тези секторни проблеми, договореностите по различните глави като една единна основна цел, няма да успеем да променим системния характер на нашите икономики и да ги обърнем в посока към знанието, защото Стратегията от Лисабон е за знанието, за конкурентоспособността в областта на знанието. Ако не успеем да направим това, вероятно ще последваме модела на Гърция, а аз съм сигурен, че никой от нас не би искал да повтори този опит. С това приключвам. Много бих искал да чуя вашите коментари по Стратегията от Лисабон и по нашата позиция. Отново изказвам голямата си благодарност за поканата.

За ролята на държавата

Джеомина Турлеа,
старши изследовател, Институт за световна икономика,
Румъния

Моят колега вече засегна всички по-важни въпроси, които аз сам бих желала да повдигна. Ще направя само един коментар на последната част от неговите разсъждения относно какво евентуално би трябвало да направим, за да повишим нашия капацитет да изпълним стратегията от Лисабон.

Може би един от най-интересните проблеми, поставени в тази стратегия, е ролята на държавите при нейното изпълнение. Има поне няколко въпроса, които подлежат на обсъждане и аз искрено се надявам, че ще ги обсъдим тук. Как да се постигне равновесие между натиска от страна на държавата при намесата на пазара и неговото уточняване, с други думи, какви мерки са необходими за постигане на така желаните резултати, за които Европейската комисия говори толкова много напоследък?

Естествено има няколко области, в които има място за интервенция от страна на държавата, в това число научните изследвания с цел иновация, и в още по-голяма степен при повишаване ролята на ИКТ като основно средство за разпространение на знания. Всичко това са въпроси, по които трябва да има дебати. Как могат всички тези стратегии наистина да постигнат своите цели, ако пазарът не реагира. Това исках да кажа в заключение към изказването на моя колега. Благодаря за вниманието.

АКЦЕНТИ ОТ ДИСКУСИЯТА

Александър Божков, Център за икономическо развитие: От тук нататък влизаме в открита дискусия. Връщам се на нещо, което г-н Мъри каза днес в първото изказване – доколко изпълнението на Стратегията от Лисабон се придвижва с необходимите темпове. След него г-н Пислару каза, че ние се опитваме да догоним Европа, която пък същевременно изостава от САЩ, т.е. тук имаме някакво двустепенно състезание, нещо като двоен скок. Първият е свързан с това, че трябва да стигнем до Европа, а след това – вече в Европа, вероятно ще трябва да настигаме Америка заедно с другите европейски държави. Т.е. това, което накратко наричаме „Лисабонска стратегия“, всъщност е най-голямото предизвикателство и пред Румъния, и пред България, ако искаме да бъдем не само формално, но и реално развити западни държави. Искане ми се да центрираме дискусията именно върху конкретните неща, които ни липсват. Всички можем да бъдем силно критични към настоящата ситуация, да опишем колко много неща не са свършени, но мисля, че ще бъде много полезно за дискусията да коментираме какви трябва да бъдат преките подходи за свършването на определена работа, за да можем съвсем конкретно, във всяка от насоките на Лисабонската програма да се приближим към това, което искаме да бъдем – развити, модерни европейски държави.

Откривам дискусията и за да няма период на изчакване и на смущение, бих помолил Юлиана Николова – директор на Европейския институт, първа да вземе отношение към днешната ни дискусия и да представи както своите лични виждания, които със сигурност са много интересни, така и позицията на Европейския институт. Заповядайте.

Юлиана Николова, Европейски институт: Документът, който излезе наскоро – четвъртият доклад на Комисията за изпълнението на Програмата от Лисабон, дава много интересни гледни точки за това къде сме ние, какво правим и „Как ще ги настигнем американците?“. Хубаво е, че както и миналата година той излезе няколко седмици преди вашата конференция и дава материал за дискусия. В този доклад са включени и двете кандидатки – България и Румъния. Искане ми се да се опитаме да приложим един малко по-национален подход към Лисабонската стратегия. У нас все още не се е състоял дебатът „Има ли нужда България да се присъедини към този Лисабонски процес?“. Дали трябва да изпълняваме критериите от Лисабон, или трябва да мислим за свой собствен път за развитие? Този дебат също не се е състоял. Струва ми се, че преди да правим план за участие на България в изпълнението на целите от Лисабон до 2010 г., трябва да подготвим себе си за нещо като „пред-лисабонска стратегия“, която сами да планираме и осъществим.

В Лисабонската стратегия, съгласно която ЕС си поставя за цел да настигне по конкурентоспособност американската икономика до 2010 г.,

има записани едни такива прости цифри, които са ужасно далече както за България, така, струва ми, се и за нашите колеги в Румъния. Например: 3% разходи от brutния вътрешен продукт за изследвания. Става дума за 3% разходи от brutния вътрешен продукт, а не от държавния бюджет, т.е. имат се предвид значителна част частни инвестиции в изследвания. Най-оптимистичните статистически данни за България сочат, че понастоящем се заделят 0.57% от БВП. По-песимистичните оценки – тези на профсъюзите и на третия сектор, са за 0.16%. Трите процента за оставащите 6 години, особено по отношение на частните секторни инвестиции, са нещо, което е недостижимо за нас. В доклада на Центъра за европейска реформа се казва, че Европа (цитирам по памет) има 5 изследователи на 1000 души население, докато САЩ имат 6.8 изследователи (занимаващи се с изследвания не само в държавния, но и в частния бизнес). Ръстът на хората, занимаващи се с изследвания, свързани с бизнеса, е двойно по-голям в САЩ. Това означава, че ръст има и в Европа, но в САЩ той е два пъти по-голям. Хората, занимаващи се с изследвания в България за периода 1990–2004 г., е намалел два пъти. Тук не говоря за ръст. Говоря за 50% намаление. Не коментирам качеството на изследванията. Просто казвам, че тази тенденция на намаляване по някакъв начин трябва да се обърне и да започнем да реализираме ръст, да се увеличат хората, занимаващи се с изследвания, защото изследванията са базата, която ще ни даде възможност да стигнем до следващия етап – Лисабонската стратегия. Ние тук въобще не говорим за Гьотеборг, за устойчивото развитие. Без хора, които се занимават с иновации, няма как да постигнем тези гьотеборгски критерии.

Другото нещо, което много ми се иска да кажа, е, че дори ограничените ресурси, които имаме, не използваме пълноценно. Търсейки в доклада на Центъра за европейска реформа оценката за България, я откриваме на няколко места. В таблиците за отличници, разбира се, ни няма. В тези за изоставащите ни има само на едно място и основният критерий, по който изоставаме най-много, е “условия за започване на бизнес”. Този критерий е част от общата цел за насърчаване на предприемачество и България и Румъния се оценяват като крайно изоставащи. Съжалявам, че трябва да кажа това на нашите гости. Това, което трябва да ни притеснява, е провалянето на проекти по линията на ФАР Икономическо и социално сближаване в тази област. Хем сме зле, хем проваляме проекти, отказваме съдействие, връщаме пари за подпомагане на начинаещия бизнес.

Другото място, където България се споменава (отново заедно с Румъния) като изключително изоставаща, е обучението и квалификацията на работната сила. Докато в европейските страни (настоящите членове и тези, които след 32 дни ще бъдат членове на ЕС) 12% от работната сила

са минали през миналата година на обучение за повишаване на своята квалификация, в България и Румъния по-малко от 1% от работниците са направили това.

В този смисъл ми се струва, че е добре да направим нещо като пред-лисабонски план за действие за България, за да си поставим нашите цели, които след това постепенно да прераснат в целите на Лисабонската стратегия. Благодаря.

Александър Божков: Това, което Юлиана каза, е особено важно, като се има предвид, че предстоят избори през следващата година и политическите сили в България в момента упорито готвят своите програми. Ако в икономическата, социалната, образователната си част тези програми не са ориентирани към целите за бързо достигане на критериите, свързани както с Копенхаген, така и с Лисабон, всичко останало може да е прекрасно, но нашата държава няма да се движи достатъчно бързо напред.

Юлиана Николова: Още едно нещо искам да кажа, за да провокирам колегите за дискусия. Казаха ми, че сутринта е спомената цифрата, че за постигане критериите на Лисабонската стратегия ЕС е изхарчил досега 80 милиарда евро. В третия кохезионен доклад се казва, че 65 от тях са за иновации. Колко иновационни проекта в България са финансирани? Колко пари харчи България за иновации? Това е тема за дискусия включително при изработването на новия план за икономическо развитие.

Драгош Пислару: Ще се опитам да запълня паузата, преди първият оратор да набере смелост и да вземе думата. Бих искал да отговоря по възможност на директора на Европейския институт в България относно проблема за научноизследователската и развойна дейност. Според нас Лисабон трябва да се разбира не само като процес, при който има заседания, цели и след постигане на първата цел се преминава към втората, след това към третата и т.н. Ето защо съм малко скептичен по отношение на една пред-лисабонска стратегия. Ние сме много добри в поставянето на малки цели. Но по-малките цели много бързо водят до самоуспокоение. Във всички случаи обаче ние наистина се нуждаем от стратегия. Това е сигурно. Няма значение дали ще я наречем пред-лисабонска или подготовка за Лисабон.

Споменахте научноизследователската и развойна дейност. Данните посочват, че в Румъния по-голямата част от НИРД се финансира от държавата, а ако данните са верни, положението е същото и в България. Повечето държавни научноизследователски институти наистина се опитват да наложат иновациите на пазара. За съжаление бившите държавни, всъщност сегашните държавни научноизследователски институти

ти създават продукти на НИРД, които не се търсят на пазара. Затова ще добавя към така обрисуваната картина, че дори парите, които имаме на този етап, парите, които харчим сега, не се изразходват правилно в смисъл, че получените продукти от НИРД не се разпространяват добре на пазара или не се търсят много на пазара. Ако променим начина, по който те преминават в иновационната система съгласно предложенията от Лисабон, тогава парите, които ще изразходваме, ще имат огромен демонстрационен ефект.

Какво имам предвид? Например, ако държавата преориентира дейността си към второто поколение реформи в НИРД, с които се финансира рамката, дава се възможност за развитие на НИРД, а не се финансира определена НИРД, тогава фирмите ще се надпреварват да развиват НИРД проекти. Би било безразсъдство да приложим проста екстраполация, при която, ако днес имаме 57% за НИРД и икономически ръст от 5%, това означава, че през следващата година ще имаме 63%, а следващата 74% или нещо подобно. Нещата не стоят така. Ако успеем да променим логиката на НИРД, тогава еволюцията ще бъде в геометрична прогресия, защото търсенето – тогава ще имаме цял един пазар, който ще търси – ще бъде движещата сила на развитието на НИРД. Не казвам, че днес положението е цъфтящо, а че бихме могли да бъдем малко по-големи оптимисти за това как да излезем от днешната негативна ситуация. Това беше моят коментар. Благодаря ви за вниманието.

Александър Божков: Към това, което каза г-н Пислару, аз бих добавил, че ние тук през целия ден като че ли се концентрирахме твърде много, вероятно не без основание, върху ролята на държавата, върху държавните програми. Единствено Орлин Кузов говори подробно за публично-частното партньорство. Аз бих добавил още една стъпка нататък към ролята на частния сектор в пред-лисабонската стратегия, ако изобщо я наречем така. Въпросът е, че изследванията на ЦИР, които скоро ще публикуваме в годишния доклад за малките и средните предприятия, показват една много тъжна картина от гледна точка на отношението на самите мениджъри и собственици на малки и средни предприятия към тази промяна, както казва Драгош. Направо са тъжни данните по отношение на такива базисни неща като обучението на персонала, владението на английски език, на чужди езици изобщо. По памет цитирам цифри, които гледах онзи ден. Ако говорим за обучение, около 39% от фирмите изобщо не обучават своя персонал и само около 28–29% (ако не се лъжа) бяха тези, които обучават персонала си в компютърна грамотност. Въпреки това виждаме, че сред малките и средните фирми в България 3 от 4 фирми вече ползват Интернет, което означава, че фирмите, общо взето, разбират нуждата от Интернет, от използването на съвременни информационни технологии, но не превръщат това в задължително условие за персонала си.

Един друг елемент, който ми направи впечатление – преди седмица бях на сесия на Висшето училище по мениджмънт към Нов български университет, където бяха отчетени много драстични данни за това, че в България най-малко се обучават мениджърите, което важи особено много за малките и средните предприятия. Тъжно е, че те самите не разбират нуждата като лидери на предприятията сами да повишат своята квалификация, сами да разберат предизвикателствата на това, което наричаме днес тук Лисабонски процес. Държавата може да разработва програми, може да разписва стратегии, но особено важно е да разберем всъщност, че Лисабонският процес изисква създаване на подходяща мотивация – не само като среда, създавана от държавата, но и вътрешна мотивация на бизнеса. Мотивация, която го насочва да развива не ресурсно-обусловено производство, да разчита не на евтина работна ръка, а да създава висока добавена стойност на базата на непрекъснато обучение, на базата на икономиката на знанието. Очаквам вашите мнения. Заповядайте.

Проф. Бистра Боева, УНСС: Ще започна с това, че не успях да дойда сутринта, защото бях на поредното мероприятие: чужди професори ще обучават нашите малки и средни предприятия. Отново ще отчетем поредното мероприятие. Съгласна съм, че държавата няма пари и не може да отдели достатъчно средства за образование. Аз не считам, че и в следващите три години ние ще можем да стигнем процента от brutния вътрешен продукт, който би трябвало да отива за образование. Говоря като преподавател и изследовател. Считам обаче, че акцентът би трябвало да падне върху партньорството между частния бизнес и университетите. И в тази насока аз съм силно загрижена от липсата на нормален диалог между частния сектор и бизнеса. Считам, че последните стъпки, които държавата прави в тази насока, са показни и ефектът е нулев. Имам предвид една такава среща, която се състоя наскоро и на която за пореден път не се постигна диалог между бизнеса и университетите. Ако ние не предприемем никакви съвместни мерки, ние няма да можем да реализираме задачите, които се наричат “икономика на знанието”, “предприятия, базирани на управление на знанието”.

Спирам до тук. Какво сме направили ние досега? Аз съм ръководител катедра „Международни икономически отношения“ и ръководител на Център за корпоративно управление към УНСС. В момента ние се борим за един малък проект, който да финансира фонда за научни изследвания на нашия университет, който се нарича „Взаимодействие между бизнеса и университетите в обмена на знания в областта на знания и опит за присъединяване към ЕС“. Искаме чрез този малък проект да видим доколко бизнесът работи по посока на знания и управление на знания, и по-конкретно – знания за Европейския съюз, и с какво ние можем да помогнем. Ако спечелим този проект, ние се надяваме да съ-

умеем да стигнем до някои предприятия и те да ни помогнат. Опитът, който имаме в обучението и изследователските проекти, които правим, се пренебрегват тотално от бизнеса. Мога да ви кажа, че няколко пъти правихме опит да “ухажваме” бизнеса да ни даде рекомендации за наши учебни програми, но не получихме никаква реакция от страна на бизнеса. Ние се опитваме да следваме целта за непрекъснато обучение. Не мислете, че преподавателите не познават живота – всеки от нас има преки контакти с бизнеса. И въпреки това много трудно успяваме да убедим бизнеса да се обучава.

Не критикувам никого, но считам, че държавата трябва да намери още малко стимули, за да накара бизнеса непряко или пряко да вложи инвестиции в знание и в опит. Не знам как го постигат, не съм изследвала механизмите на другите страни, но във всички програми на водещи компании стои задачата за непрекъснато обучение и тя се приема като такава и се осъществява. Ние все още нямаме тази нагласа, че конкурентоспособността е знание. Бизнесът често пъти приема ISO или някаква друга норма само като административна мярка, без да отчита, че зад тази норма стои знание. Тези неща са знание и нищо повече.

Прави ми впечатление на база на контакти с колеги от западноевропейски университети, че ние имаме и още един проблем. Говоря за университетите пак в контекста на икономика на знанието. От една страна, ние считаме, че трябва да работим за връзки с бизнеса, защото това е от взаимен интерес, но проблемът е, че няма достатъчно ресурс за превръщане на университетите в такива, които да кореспондират на тези от Западна Европа. Хармонизацията и преустройството се свързват само с въвеждане на мерки, въвеждане на стандарти, а пари за образование има сравнително малко. Това е друга задача, която ми се струва, че трябва да се разглежда в контекста на Лисабонската програма и предстоящите приоритети за ролята на знанието. Едва ли ще стигнем скоро до практиката на някои страни, като Дания и Швеция например, където компаниите публикуват свои баланси на знанието. Аз искам само, когато се обадя на един директор на крупно предприятие, да ми отдели поне 5 минути, за да мога да разговарям с него и да му кажа какво можем да му предложим. Единствената мрежа от контакти в бизнеса, на която разчитаме засега, са наши бивши възпитаници и тя работи много добре. Но считам, че има и други области, в които можем да помогнем и в които нямаме свои възпитаници. Благодаря за дадената ми възможност да споделя с вас проблемите, които ме вълнуват, и за вниманието, което Центърът за икономическо развитие отдава на висшите учебни заведения, канейки го на подобни мероприятия.

Александър Божков: Обсъждали сме в Центъра многократно тази тема. Аз много съм си мислил също за това какви могат да бъдат стимулите.

Съществуват, разбира се, обективни стимули. Ако българските фирми искат да бъдат конкурентоспособни, те рано или късно ще разберат, че трябва да се занимават конкретно с икономиката на знанието, трябва да повишават непрекъснато квалификацията на хората си и да внедряват нови технологии, интелектуални продукти и т. н. Какви могат да бъдат методите за институционално стимулиране на този диалог между фирмите и университетите? Как могат да бъдат заинтересовани страните? На пръв поглед изглежда елементарно: лесно е да се предвидят данъчни облекчения за обучение и други видове фискални преимущества за фирмите, които работят по този начин. Но очевидно това не е най-точната мярка. Много ми се иска да продължим темата и да коментираме тук възможните стимули, възможната роля на държавата в създаването на такава институционална среда, в която да се активизира диалогът, партньорството, максималното използване на интелектуалния потенциал на висшите учебни заведения и нуждата от интелектуален продукт на фирмите. Разбира се, не искам да захващам темата за БАН и доколкото трябва да го има, и как точно трябва да се финансира и т. н.

Ивайло Георгиев, Координационен център по ИКУТ: Аз искам да поставя два въпроса. Единият е по-конкретен, малко по-далеч от това, за което сега говорим, и той е към г-н Прохаски във връзка с този сценарий, който беше очертан до 2010 г. и после – до 2020 г. Много се спекулира с очакването, че ще се получи един арбитраж по време на влизането на България в ЕС, едно изравняване, например на цените на имотите, изравняване на заплати, на цената на други фактори. Как смятате, че това ще се отрази върху този сценарий – самото влизане в ЕС и освобождаването на пазара – имам предвид вече пълното освобождаване на пазара. И вторият въпрос, който в момента обсъждаме: според мен е много добре Лисабонската стратегия да бъде преведена на езика на бизнеса, защото за хората от бизнеса, дори и за тези на висока позиция, разговорите за обща конкурентоспособност са малко бла-бла. Как може да бъде мотивиран бизнесът да си прави “бенчмаркинг”, като начало. Скоро гледах една прекрасна презентация на SAP лабораториите в България, които ясно и точно, чисто по германски, дадоха свой индикатор: ние имаме 60 програмисти, имаме 60 патента. Ако може да се стимулира бизнесът по този начин да се мери, не чрез други параметри, това доста би помогнало след това те да разберат и по-голямата цел, която е на по-високо ниво. Лесно е да се каже, но не знам как може да стане това.

Най-пресните ми впечатления са от Испания. Там тази роля не се играе дори и от браншовите организации, както сме свикнали. Там просто бизнесът си има неправителствени организации (НПО), свързани с изследвания и внедряване. Там измерването и сравняването става на основата на конкретни цифри: например “през последната година нашата

фирма има 50 патента, 30 от тях са през НПО, 20 сами ги направихме” и т. н. Такъв подход доста би помогнал да се преведат нещата на езика на бизнеса.

И още един въпрос, вече свързан с опита на ЦИР, вече изчислявал подобни индикатори. От тази година във формата ОПР, която се дава на статистиката, за пръв път се появиха някакви що-годе резонни въпроси за иновации – колко иновации имате през последната година и т. н. Може и да греша, но преводът на тази дума не е много ясен сред бизнеса – понякога под иновация се разбира изобретение. Иновацията не винаги е свързана с измислянето на нов продукт, понякога тя е нов начин на използване на вече нещо измислено и т. н. Задавайки така въпроса, не можем да сме сигурни, че те ще го разберат правилно и ще знаят точно какво е иновация. Апелирам във формуляра да се внесе уточнение какво точно се разбира под иновация. Това доста би помогнало на бизнеса, дори да го научи какво точно е иновация. Това са въпросите, които исках да поставя.

Георги Прохаски, Център за икономическо развитие: Тези изчисления, които ние се опитахме да направим, нямат за цел да прогнозира темпа на растеж. Това е съвсем друга задача и изисква съвсем друг обхват на много параметри, но ние не сме си поставяли такава цел. Тези 6% растеж, които искахме да поставим на дискусия, по-скоро показват, че ако ЕС реално постигне 3-те процента растеж, към които те се стремят, а вероятно с влизането на по-динамичните нови 10 страни Европа на 25-те ще постигне такъв темп в следващите 5 години и може би по-нататък, единственият шанс за България да излезе от последните места с резултати под средното за европейските страни равнище по всички показатели на икономическо развитие е да поддържа поне 2 пъти по-висок темп в сравнение със средния за ЕС. Само така ще можем през 2020 г. да се доближим до средното равнище (макар и да остава под него) на брутен вътрешен продукт на човек от населението, т.е. ще можем да свием отчасти отдалечеността от нивото на икономическо развитие и от всички следващи параметри, свързани със стандарта на живот в ЕС.

Тези данни са получени чрез изчисляване на brutния вътрешен продукт на глава от населението на основата на паритета на покупателната способност. Правейки тези изчисления, ние приехме, че в периода до 2020 г. няма да има сериозни промени в броя на населението и в ценовите съотношения, което, разбира се, не е така. В населението може и да няма драматични промени, в ценовите съотношения очевидно ще има и вероятно това ще бъде допълнителен негативен фактор при изчисляването на brutния продукт на глава от населението в България по паритет на покупателната способност. Това обаче няма да стане така изведнъж, както някои смятат. Може би наистина по отношение на та-

кива стоки, каквито са земята, където би могло да има силно външно търсене, в определен момент може да има по-скокообразно нарастване. По отношение обаче на другите основни цени, каквито са услугите, този темп на увеличаване ще бъде по-постепенен, а за другите стоки ценовите съотношения горе-долу вече са се сближили с тези в ЕС.

Това са основите върху които ние сме разсъждавали. Виждаме, че през последните 3-4 години потенциалът за икономически растеж в България на базата на съществуващите фактори е близко до това – около 4 до 5% максимум. Очевидно това е потенциалът за растеж на основата на динамиката на пазарните реформи. За да бъде повишен темпът на икономически растеж, за да имаме гаранция, че можем да достигнем тези 6%, трябва да се използват както сега действащите фактори (включително по-високо ниво на инвестициите), така и да се опитаме да вкараме в действие редица фактори, свързани с иновационните дейности в икономиката на познанието (тези, към които се стреми и ЕС). Може би не в този обем, в който те се опитват да го правят, но в някакъв обем трябва да се опитаме да го направим, за да гарантираме в дългосрочен план до 2020 г. такива темпове на икономически растеж. В противен случай наистина можем да се сблъскаме с много сериозно изоставане от ядрото на европейските страни, което би довело до утежняване на всички други социални проблеми, които наблюдаваме и в момента в България.

Бойко Денчев, Агенция за малки и средни предприятия: Когато говорим за иновации, инвестиране в изследователска и развойна дейност, трябва да имаме предвид, че трудно можем да убедим обществото да приеме една такава цел като заделяне на 3% от БВП. При това говорим за брутен вътрешен продукт, който е значително по-нисък от този на 15-те членки на ЕС, с които искаме да се мерим. Съществуват и други индикатори за иновационен потенциал. Наскоро се запознах с една статия на Майкъл Портър. Там се говореше за иновационен потенциал на страните. Според неговите индикатори България остава доста след Панама. Не знам точно защо е така, но ако се влезе в детайлите (и това може да бъде задачата на колегите, които правят такъв тип анализи), ще могат да се дефинират онези икономически показатели, които дават представа за крайния резултат от инвестирането в областта на изследванията и технологичното развитие. Имам предвид да се оцени ефектът от държавните разходи.

Една друга тема, която бих искал да засегна. Действително връзката между университетските изследвания и бизнеса е слаба. Причината е в отсъствието на подходяща среда за взаимодействие, на такива инструменти като например инкубаторите, в които университетите би трябвало да участват и да реализират голямото предимство, което имат, предс-

тавлявайки източник на млади, квалифицирани специалисти. Инкубаторите са мястото, където университетите могат да демонстрират пазарно поведение, с което да убедят бизнеса, че са достоен партньор.

Драгош Пислару: Преди всичко бих искал да изясня факта, че инвестициите в размер на 3% от БВП не е задължително да бъдат финансирани с държавни пари. В тази връзка целите от Лисабон поставят като задача 60% от финансирането на НИРД да идва от предприемачеството и частния бизнес, а остатъкът да се покрива от държавата. Румъния например си е поставила цел да инвестира 1% от БВП до 2007 г., като приблизително 0.4% да идват от държавата, а 0.6% – от частния сектор. Понастоящем (основавам се на статистически данни, които не са много ясни) държавата инвестира около 0.25% от БВП, а частният сектор – остатъка до 0.40–0.47% от БВП. Според други статистически данни Румъния инвестира в НИРД 0.63% от БВП, но това е спорно. Повтарям отново – не е необходимо държавата да инвестира 3% от БВП.

В настоящата дискусия беше споменат Майкъл Портър и американският модел. Това е нещо, което е наистина спорно, и аз не бих повдигал този въпрос, за да не обърквам аудиторията. Но тъй като стана дума за това, искам да се спра на съществуващите различни модели, за да получим по-ясна представа. И така, имаме американския модел, при който се разчита главно на бизнеса и капацитета на бизнеса да инвестира и да се мотивира в икономиката. Друг модел е този на скандинавските страни, които са част от европейската икономика, от Европейския съюз, при който се разчита много на намесата на държавата, но не намеса в системата на планиране, а тясно обвързване на държавата с резултата. Това е моделът, който се прилага от Швеция и Финландия и който е много ефективен, считам дори, че е по-ефективен от американския модел. Днес и двата модела звучат като научна фантастика за Румъния, но ние можем и трябва да направим своя избор, тъй като дори и на ниво Европейски съюз този избор още не е много ясен. Трябва ли да либерализираме, либерализираме и либерализираме и да ставаме все по-зависими от американския пазар, или трябва да се ориентираме повече към модела на скандинавските страни, скандинавския европейски модел, който е успешен? Това е много важен въпрос по отношение на бъдещето. Не казвам, че е толкова просто и лесно България или Румъния да намерят своя отговор, а че това е един наистина важен избор за бъдещето и трябва да бъде добре проучен.

И накрая, но определено не на последно място, бих искал да спомена, че трябва да има инкубатори. Сутринта чух, че в България вече има 42 инкубатора. Румъния има 50. Въпросът е доколко ефективни са тези инкубатори. Дали са реални или са само на хартия. Имам предвид нещо повече. Голяма част от тези така наречени инкубатори все още са в про-

цес на превръщането си в истински инкубатори, в известен смисъл са такива, но инвестиционният процес все още продължава. Сега говоря за Румъния. Според мен от гледна точка на отчитането на инкубаторите или каквото и да са те, ние сме много напред, но от гледна точка на реалното прилагане на най-добрите практики в тези области, на реалното съществуване на функциониращи инкубатори сме много далеч от идеята за тяхното съществуване – тук статистиката и реалността се различават.

Джеомина Турлеа: Връщам се на въпроса каква роля може да има държавата в изпълнението на Лисабонската стратегия – какво е направила Румъния по отношение на обучението. Трябва да започна с това, че не съм специалист в тази област, нито имам най-подробните резултати и анализи. Румъния се опираше на три вида действия. Първо, бяха изпълнени няколко европейски програми за обучение и преквалификация, някои от тях бяха осъществени от университета. Доколкото ми е известно, много от тях се оказаха доста успешни. Също така Световната банка и други институции дадоха стимул чрез определени действия. Но най-важното е, че миналата година Румъния прие нов Кодекс на труда, според който обучението на персонала стана задължително. Доколкото си спомням, работодателят трябва да осигурява ежегодно обучение на персонала. Естествено, може да се постави въпросът доколко ефективна е тази система. Бих казала, че не много, но независимо от всичко тя променя поведението. Работодателите започнаха да разбират, че трябва да правят това. И накрая, в рамките на нашите национални програми има една, която е посветена на мобилността на научните работници. Става въпрос по-специално за мобилността на много научни работници в чуждестранни предприятия. Тя на практика няма отношение към пазара. Но все пак се надяваме, че научните работници ще донесат със себе си известен опит. Това е що се отнася до проблема с обучението на работната сила.

Освен това бих искала да видя реакцията на бизнеса по отношение на проблема с определянето на критериите. Искрено съм убедена, че бизнесът би направил всичко, което според него е в негов интерес. Затова би било трудно да се убеди бизнеса просто да определя критерии заради самите критерии. Докато например ако данъчните облекчения се дават за разходи, критерият ще бъде свързан с регистрацията на данъците. Затова може би е по-добре винаги да се мисли за начин да се стимулира поведение, а не да се убеждават хората.

Александър Божков: По отношение на стимулирането и институционалната подкрепа искам да ви дам един пример, който ми е съвсем пресен – от вчера, и който показва всъщност какви скрити възможности има за участие на държавата, без реално да харчи пари. Вчера бях в Плов-

див, където се създаде Консултативен съвет към кмета на Пловдив. Един от големите проблеми на Пловдивска и Асеновградска община, от там – на община Куклен и община Родопи, е едно място, което се намира покрай пътя Пловдив – Асеновград и което отдавна се разработва като зона за ускорен растеж. Има огромен интерес от български и чужди инвеститори за развитие на малки и средни високотехнологични предприятия в тази зона за ускорен растеж. Там има цялата налична инфраструктура. Има летище, има телекомуникации, има вода, канал, пътища, всичко. Просто трябва да се парцелира земята и да се пуснат фирмите, за да могат да развиват там своя бизнес. Вече няколко години Пловдивската и Асеновградската община водят тежка и за съжаление неуспешна битка с държавата, тъй като земята там е държавна. Поради известни причини тя е неизползваема като земеделска, т.е. там просто е идеалното място за бизнес парк. Няколко години вече не могат да се преборят с държавните институции, за да бъде отредена тази земя за развитие на зоната за ускорен растеж. Давам го само като пример за възможностите, които има при инициативи и от бизнеса, и от местната власт, и от неправителствени организации, и потенциала на държавата наистина да развива конкретни неща, без да влага големи думи, големи стратегии, да не говорим за пари – просто да откликне на очевидни и работещи инициативи на бизнеса.

Ализдър Мъри: Бих искал само да се спра на няколко от дискутираните теми. Първо, много се говори за поставената цел от 3% от БВП за НИРД. Може да ви се стори малко противоречиво, но аз наистина мисля, че това е една дългосрочна цел и присъединяващите се страни няма защо да се тревожат толкова за нея на този етап. На практика тази цел беше добавена в края на 2001 г. Няма ясна икономическа логика, която да обяснява защо точно 3%. Вероятно това се дължи на факта, че в момента тази цифра в сегашните 15 страни членки на ЕС е около 1.9%. Някой сигурно е казал: хайде да увеличим малко разходите на частния сектор, да добавим още някой процент и да закръглим на 3%. Това е една доста недообмислена цифра. Поради самия характер на цифрата има и малка доза символизъм. Тя е не по-малко недообмислена от целта на Пакта за стабилност, но залегналата в основата ѝ идея е правилна. Това трябва да се постигне в рамките на националните бюджети и националния ръст на развитие. Затова според мен това е една дългосрочна цел, която би могла засега да бъде оставена на заден план.

Второ, беше поставен въпросът с определянето на критерии. Любопитното е, че идеята за определяне на критерии първоначално идва от бизнеса. Всъщност докладът, написан в края на 90-те години, който комисията и останалите страни членки подеха, лансира за пръв път идеята за определяне на критерии. Въпросът е как да се стимулира дребният бизнес, който в голямата си част се бори за оцеляване, да се занимава с

процеси като определяне на критерии. Нямам никакви готови отговори. Според мен някои от изразените днес идеи бяха много добри, но това може да се окаже дълъг и бавен процес.

Александър Божков: В музиката има една форма, която се нарича рондо – започваш с една тема, завърташ и се връщаш към нея. Така започнахме с г-н Мъри и завършихме с г-н Мъри. Мисля, че това е добър край на днешната ни конференция. Със сигурност, ако продължим, можем да си говорим до довечера и да изтъкваме все повече и повече проблеми, и все повече и повече идеи за решаването им, но задачата всъщност е с днешната конференция да си размърдаме максимално мозъците, да отчетем къде сме, за да видим какви проблеми предстои да решаваме. Да видим доколко всеки от нас в своя капацитет, там, където работи, това, с което се занимава, може да посочи пътища за ускоряване на технологичното развитие и най-общо казано – да постигнем целите от Лисабон в обозримо бъдеще, защото ние знаем, че и Европейският съюз се променя доста бързо. Възможно е в момента, в който България и Румъния станат членове на Европейския съюз, вече да се говори не за Лисабонска стратегия, а примерно за Пражка или Вилнюска стратегия. А в един момент ще се говори и за Софийска стратегия и може би за Русенско-Гюргевска стратегия. Така че докато ние гоним изпълнението на една стратегия на Европейския съюз, те междуременно мислят следващата. Много скоро и ние ще измисляме стратегии. Вече сме доказали, че добре ги измисляме. Видяхме днес и правителството колко много добри стратегии е измислило и остава да се прилагат, да се изпълняват и да има резултати от тях. Надявам се днешната конференция да е произвела един добър резултат. Благодаря на всички за участието. Благодаря на нашите гости. Благодаря на докладчиците, на участниците в дискусиата и догодина по същото време ви каня пак тук! Отново с помощта на Британското посолство, надявам се.